

**Південноукраїнська організація
«Центр філологічних досліджень»**

**Міжнародна науково-практична
конференція**

**«ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ: СУЧАСНІ
ТЕНДЕНЦІЇ ТА ФАКТОРИ РОЗВИТКУ»**

29–30 січня 2021 р.

Частина I

**Одеса
2021**

УДК 80(063)
Ф54

Ф54 **Філологічні науки: сучасні тенденції та фактори розвитку:** Міжнародна науково-практична конференція, м. Одеса, 29–30 січня 2021 року. – Одеса: Південноукраїнська організація «Центр філологічних досліджень», 2021. – Ч. 1. – 132 с.

Подані на конференцію матеріали видаються в авторській редакції.

Рекомендовано до друку рішенням Правління ГО «Південноукраїнська організація «Центр філологічних досліджень» від 1 лютого 2021 р. (протокол № 157).

УДК 80(063))

ЗМІСТ

НАПРЯМ 1. УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЛІТЕРАТУРА

Баденкова В. М., Бондаренко О. Ю.

ЛЕКСИЧНІ ДІАЛЕКТИЗМИ В ПРОЗОВИХ ТВОРАХ
ПИСЬМЕННИКІВ МИКОЛАЇВЩИНИ..... 7

Горенко В. М.

ПРОСТОРОВИЙ ВИМІР ПОЕТА ІВАНА ПЕРЕПЕЛЯКА
У СИСТЕМІ ХУДОЖНЬО-ОБРАЗНОГО МИСЛЕННЯ..... 11

Давидченко І. Д.

ВИКОРИСТАННЯ СЛОВНИКІВ ПІД ЧАС ФОРМУВАННЯ
ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ..... 13

Данилюк С. В.

ЗВУКОСИМВОЛІЧНІ АСОЦІАЦІЇ
В ПОЕТИЧНОМУ СЛОВІ АНАТОЛІЯ МОЙСІЄНКА..... 16

Дзюбак Н. М.

ФОРМИ ТА МЕТОДИ ПРОВЕДЕННЯ КОНСУЛЬТАЦІЙ
З ДИСЦИПЛІН МОВОЗНАВЧОГО ЦИКЛУ 22

Атютинська А. О.

СИМВОЛІЧНА ПАРАДИГМА БІБЛІЙНИХ КОНЦЕПТІВ
В ЕПІСТОЛЯРНМУ ДИСКУРСІ ФЕОФАНА ПРОКОПОВИЧА 25

Коломійчук К. М.

АФІКСАЦІЯ ЯК ЗАСІБ ВИРАЖЕННЯ ЕМОЦІЙ
В УКРАЇНСЬКОМУ ФОЛЬКЛОРІ..... 29

Коржак З. З.

ПОСИЛЕННЯ ЕКСПРЕСІЇ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ
НОМІНАТИВНИМИ РЕЧЕННЯМИ..... 33

Котліна С. П.

ПЕРИФРАЗИ В ПОЕТИЧНОМУ ІДОЛЕКТІ Д. КРЕМЕНЯ
(НА МАТЕРІАЛІ ЗБІРКИ «ЗАМУРОВАНА МУЗИКА»):
СЕМАНТИКА, ФУНКЦІЇ..... 36

Лакєєва В. В.

ЕТНОМЕНТАЛЬНІ КОНСТАНТИ РОМАНУ
В. ЛИСА «СТОЛІТТЯ ЯКОВА» 39

Онупрійчук Г. І.

ОБРАЗНІСТЬ ЕТНОФРАЗЕОЛОГІЗМІВ..... 44

Романова І. В., Носач А. В. ПРОБЛЕМА АВТЕНТИЧНОСТІ БУТТЯ В ПОВІСТІ О. ЗАБУЖКО «ІНОПЛАНЕТЯНКА».....	47
Товстенко В. Р. ОСОБЛИВОСТІ ТЕРМІНОЛОГІЧНОГО НОМІНУВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ПОНЯТЬ	49
Ханецька А. О. СЛОВОТВІРНІ ТА МОРФОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НЕОФІЦІЙНИХ ІМЕНУВАНЬ ДОРΟΣЛОГО НАСЕЛЕННЯ С. НЕРУШАЙ ТАТАРБУНАРСЬКОГО РАЙОНУ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ	54
Чорна В. Л. ІДЕЙНИЙ ПРОСТІР РОМАНУ АНДРІЯ КОКОТЮХИ «ВИГНАНЕЦЬ І ГРШНИЦЯ».....	58
НАПРЯМ 2. РОСІЙСЬКА МОВА ТА ЛІТЕРАТУРА	
Елисеенко А. П. ОБРАЗ ПЕТРА І В ОЦЕНКЕ МЫСЛИТЕЛЕЙ ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЫ ХІХ ВЕКА.....	61
Чорний І. В. ПОСТАТЬ М. ШУСТОВА У ПОВІСТІ ЛАДИ ЛУЗІНОЇ «ТІНЬ ДЕМОНА».....	64
НАПРЯМ 3. ЛІТЕРАТУРА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН	
Alekhno K. I. THE SEMANTICS OF LOVE IN CHILDREN'S DISCOURSE (BASED ON FAIRY TALE OF AMERICAN WRITER «THE TALE OF DESPEREAUX» BY KATE DICAMILLO).....	67
Герасимчук А. В. ОБРАЗ ЛІРИЧНОГО ГЕРОЯ У ПОЕМІ ДЖ. БАЙРОНА «ПАЛОМНИЦТВО ЧАЙЛЬД-ГАРОЛЬДА».....	70
Рогульська О. О. ПРОТИСТОЯННЯ НОРМАНІВ І САКСІВ НА МАТЕРІАЛІ ІСТОРИЧНОГО РОМАНУ ВАЛЬТЕРА СКОТТА «АЙВЕНГО».....	73
Рурич Д. В. ПРОБЛЕМАТИКА НОВЕЛИ ФРАНЦА КАФКИ «ПЕРЕВТІЛЕННЯ».....	78

НАПРЯМ 4. РОМАНСЬКІ, GERMANСЬКІ ТА ІНШІ МОВИ

Аполонова Л. А.

ІЛЛОКУТИВНІ ЗАСОБИ ОПТИМІЗАЦІЇ
ДИРЕКТИВНИХ МОВЛЕННСВИХ АКТИВ 82

Бондаренко О. М.

ЛЕКСИКА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ,
ПОВ'ЯЗАНА З ПАНДЕМІЄЮ: СИНХРОНІЯ ТА ДІАХРОНІЯ 86

Козубська І. Г.

ПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ХЕДЖИНГУ
В АНГЛІЙСЬКОМОВНИХ НАУКОВИХ ТЕКСТАХ
(НА МАТЕРІАЛІ ТЕКСТІВ ГАЛУЗИ БІОМЕДИЧНОЇ ІНЖЕНЕРІЇ) ... 88

Коломийська І. А.

УЖИВАННЯ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ ЗАЛЕЖНО
ВІД ГЕНДЕРНОГО ЧИННИКА (НА МАТЕРІАЛІ
ПСИХОЛІНГВІСТИЧНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ)..... 91

Костюченко К. Є.

ТЕХНОЛОГІЯ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ
НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ
КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ 94

Небелюк Л. Р.

ЯВИЩЕ ЕВФЕМІЗАЦІЇ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ ЛІНГВІСТИКИ... 98

Нестеренко О. О.

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ВИГУКІВ СУЧАСНОЇ
КИТАЙСЬКОЇ МОВИ У ДІАЛОГІЧНОМУ МОВЛЕННІ 103

Ravlichenko L. V., Shaulko D. A.

PRAGMATIC CHARACTERISTICS OF DEICTIC ELEMENTS
IN VIDEO WEATHER FORECASTS 107

Рожков Ю. Г.

ЯВИЩЕ ПОЛІСЕМІЇ В АНГЛОМОВНОМУ
ТЕРМІНОЛОГІЧНОМУ ПОЛІ «ХВОРОБИ ТВАРИН»..... 111

Светлічна А. А.

ЗАСОБИ ФОРМУВАННЯ ПРЕСКРИПТИВНИХ ВИСЛОВЛЮВАНЬ
В ТЕКСТАХ АНГЛІЙСЬКОМОВНИХ МИТНИХ ДОКУМЕНТІВ ... 114

Скрипкару Д. В.

ФРЕЙМОВА АРХІТЕКТУРА АНГЛОМОВНОГО ЮРИДИЧНОГО
ПРОСТОРУ (НА МАТЕРІАЛІ ДИСКУРСУ ПЕРСОНАЖІВ СЕРІАЛУ
HOW TO GET AWAY WITH MURDER)..... 118

Снітовська О. Й., Царик Г. М. ВІДПОВІДНІСТЬ ПЕРЕКЛАДУ ІНСТРУКЦІЙ БЕЗРЕЦЕПТУРНИХ ЛІКІВ, АНГЛОМОВНИМ ОРИГІНАЛАМ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ	121
Терехова Л. В., Степанюк Н. В., Драгомирецький О. О. ОСОБЛИВОСТІ ПОРТРЕТНОГО ОПИСУ АНІМАЛІСТИЧНОГО ПЕРСОНАЖА У ПОВІСТІ ДЖЕКА ЛОНДОНА «ПОКЛИК ПРАЦУРІВ»	123
Черняк Н. М. ОСОБЛИВОСТІ ТА СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ ПОЛІТКОРЕКТНОЇ ЛЕКСИКИ (НА МАТЕРІАЛІ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ).....	127

НАПРЯМ 1. УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЛІТЕРАТУРА

Баденкова В. М.

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови і літератури
Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського

Бондаренко О. Ю.

студентка кафедри української мови та літератури
філологічного факультету
Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського
м. Миколаїв, Україна

ЛЕКСИЧНІ ДІАЛЕКТИЗМИ В ПРОЗОВИХ ТВОРАХ ПИСЬМЕННИКІВ МИКОЛАЇВЩИНИ

Територіальні діалекти й говірки служать засобом спілкування широких народних мас, є одним із різновидів, однією з форм вияву національної мови. Разом із літературною мовою в її писемній і усній формі вони складають те єдине ціле, що зветь загальнонародною національною мовою. Місцевий діалект характеризується наявністю своєї мовної системи, яка може протиставлятися мовній системі іншого місцевого діалекту цієї самої мови.

На значній частині Миколаївщини поширений південно-східний діалект і лише на невеликій території на північному заході Миколаївської області – південно-західний. Словникове багатство розмовної народної мови нашого регіону стало матеріалом для вивчення різних лексико-тематичних груп: лексику гончарного промислу досліджувала Л. Спанатій, лексику народної медицини – В. Баденкова, ботанічну лексику – Л. Москаленко, лексику родинного обряду – Р. Іванський, назви їжі та напоїв – М. Тимченко та ін. 2018 року було видано «Словник українських говірок Бузько-Інгульського межиріччя» (укл. Л. С. Спанатій, А. П. Супрун, М. Ф. Тимченко, В. П. Токар; за заг. ред. Л. С. Спанатій) /далі СУГБІМ/, у якому зафіксовано близько 20 000 назв та їхніх варіантів із 1020 населених пунктів Миколаївської області.

Лексичні діалектизми, як найчисельніша група діалектизмів, найчастіше вживають у мові художньої літератури і становлять синоніми (дублети) до літературних відповідників. Та мають місце й такі слова, що позначають реалії того чи іншого регіону. Багато культурно-побутових ознак зумовлені характером історичного розвитку окремих

районів, природничо-географічними факторами й знаходять відображення в словах, що називають страви, предмети одягу, побуту, знаряддя виробництва тощо і явища, поширені тільки в певній місцевості, – це так звані етнографічні діалектизми, або етнографізми.

Вдало застосовані письменниками діалектизми стають важливим засобом стилізації розмовності та збагачення літературної мови. Від мовної майстерності письменника завжди залежить наскільки вдало введено лексичні діалектизми в твори художньої літератури. Уживання діалектизмів в художніх текстах, їх лексикографічне опрацювання сприяє збагаченню літературної мови.

Матеріалом для дослідження лексичних діалектизмів різних тематичних груп стали твори миколаївських письменників О. Глушка, І. Григурка, О. Зими, О. Сизоненка. Відбір діалектизмів супроводжувався зіставленням з їх лексикографічною інтерпретацією, зокрема у Академічному тлумачному словнику /далі АТС/.

Назви істот тваринного світу та частин тіла представлені у таких авторів: І. Григурко використовує у своїй прозі слово *пестрюга* у значенні «форель»: *Отак і пестрюга, яку ми вчора їли* [4, с. 19]. В АТС слово «пестрюга» фіксується як «1. Северюга; 2. Форель» із ремаркою «діалектне». Слово «осятр» вживається у значенні «пестрюга»: *А він пестрюг, або ще краще – осятр, якщо по-тутешньому* [4, с. 21]. СУГБІМ і АТС цієї назви не фіксують, але останній пропонує слово у варіанті «осятер», що має ремарку «діалектне». Номен «мацаки» вживається у значенні «ципальця»: *Він скинув ті драглі у воду, вони поступово прибрали кулястої форми, ожили і зарухались мацаки – медуза продовжила далі свій незабгнений дрейф* [3, с. 115]. АТС не фіксує цієї назви, а «Словник української мови online» фіксує як розмовне.

Діалектизм *бубир* у О. Глушка вживається зі значенням «маленька головата риба типу бичка» [10, с. 87]: *У підводних розщелинах прибережних скель жили чорні бички – бубирі й краби* [7, с. 170]. АТС дане слово не фіксує, а в окремих онлайн-словниках знаходимо *бубир* з іншим значенням як «риба родини окуневих».

Назви рослин. І. Григурко у своїй прозі вживає діалектизм *безсоромниця* у значенні «платан, який щовесни міняє кору», який знаходимо в СУГБІМ [10, с. 56]: *Це дерево зветься безсоромницею тому, що на ньому немає кори, і стовбур такий гладенький, мов дівоче тіло* [3, с. 143]. Тлумачні словники слово *безсоромниця* фіксують також як «жіночий рід до безсоромник», «негідниця».

Слово *колосняк* О. Глушко використовує на позначення «морської трави»: *Так шелестить на півострові сиза морська трава – піщаний колосняк...* [1, с. 69]. В АТС слово вживається в іншому значенні

колосняк як «багаторічна трава родини злакових із довгим кореневищем і сизими жорсткими листками» [11, т. 4, с. 233].

Слово «*губи*» зустрічаємо в О. Сизоненка зі значенням «*гриби*»: *Там і губів як болота, – губами батько звав гриби* [8, с. 77]. АТС тлумачить це слово так само і воно має ремарку «діалектне». Слово «*німиця*» вживається у цього ж автора як «*однорічна отруйна рослина*»: *Відколи поселився тут комендант, її обходили стороною, мов прокажене місце, і навіть стежки... позаростали німицею, бур'яном та травою* [8, с. 108]. АТС фіксує це слово як «дурман, отруйна трав'яниста рослина» з ремаркою «діалектне».

Назви житлових і господарських приміщень. О. Зима використовує діалектне слово «*шхера*», що означає «кімната»: *Ти можеш далі сидіти в цій шхері й слухати, як он там, – показав сигарою на плямистий від лишаїв цегляний мур, що виднівся за вікном лабораторії, – у тому печлі, скавучать піддослідні пси* [6, с. 34]. У СУГБІМ та АТС назва не зафіксована, але знаходимо слово «*ихери*», зі значенням «*невеликі скелясті острови біля сильно порізаних, розчленованих берегів морів і озер*» [11, т. 11, с. 569], що не мотивує появу цього значення. В О. Зими фіксуємо *катрашка* «кухня у приміщенні»: *У нього там одна кімнатка, ще катрашка – кухня, ото і все* [5, с. 42]. В тлумачних словниках знаходимо фонетичний варіант *катражка* зі значеннями «*халабуда, курінь*», у СУГБІМ зафіксовані *катражка* і *катрашка*, при цьому перше має 4 значення [10, с. 291].

О. Сизоненко вживає слово *льодник* «*спеціальний льох, у якому літом зберігають лід для заморожування риби*» [10, с. 402]: *Це був не льох, а льодник. Торішній лід, яким його було минулої зими набито під саму покрівлю...* [9, с. 27].

Назви страв. *Льок* – це відома на Миколаївщині страва, яка є «*приправою із часнику і цибулі для рибної юшки*» [10, с. 403]. Зустрічається в такому контексті в О. Сизоненка: *Полумисків п'ять, у всі порівно покладено риби, политої льоком, і кожен з мисливців, узявши свій полумисок, рушає до столу* [8, с. 356]. Діалектизм *дідик*, відомий в літературній мові зі зн. «*дідусь*» та не зафіксований у СУГБІМ, знаходимо в О. Сизоненка: *Віктор вирівав дідика з кавуна – його найм'ясистішу та найсолодішу середину, яку називають також вовчком і яку завжди віддають дітям, і подав Славкові* [9, с. 27]. Багатозначне слово *вовчок* бачимо в СУГБІМ та АТС із іншими значеннями [10, 136; 11, т. 1, с. 713].

А от назва *драгли*, яка в літературній мові відома як «*їжа із згуслого при охолодженні м'ясного чи рибного відвару з дрібними кусочками м'яса або риби*» [11, т. 2, с. 404], у І. Григурка має значення «*напіввідка*

маса, драглиста речовина»: *Він скинув ті драгли у воду, вони поступово прибрали кулястої форми...* [3, с. 115].

Назви явищ навколишнього середовища. Слово «хайло» О. Зима уживає у значенні «гній, грязюка»: *І корова ваша в такому хайлі лежить. Ану давайте вила та сапу* [5, с. 105]. У СУГБІМ фіксується як «гній» та «обличчя» [10, с. 796]. Відоме також як згрубіле, жаргонне «рот, глотка». Слово «кадюка» автор вживає зі значенням «грязюка»: *Досі ти був нікто і ніщо, тебе дражнили, обмазували тебе в ставку кадюкою, а тепер ти – школяр* [6, с. 274]. В АТС слово не зафіксоване.

Назви, що вказують на різноманітні ознаки, напр. часову. Так слово *зорьовий* у О. Глушка означає «який відбувається на зорі, ранком»: *Кефальники привозили сюди весь зорьовий вилов* [1, с. 156]. Глумачні словники та СУГБІМ слово не фіксують.

Отже, миколаївські письменники О. Глушко, І. Григурко, О. Зима, О. Сизоненко у своїй прозі використали слова різних тематичних груп, продемонструвавши особливості нашої місцевості. Вивчення діалектизмів допомагає пізнати шляхи розвитку й становлення української літературної мови та особливостей діалектної мови як її генетичного джерела.

ЛІТЕРАТУРА

1. Глушко О. К. *Маслиновий гай* : оповідання. Київ : Радянський письменник, 1981. 165 с.
2. Григурко І. С. *Ватерлінія*: Київ : Рад. письм., 1978. 287 с.
3. Григурко І. С. *Канал*. Київ : Дніпро, 1977. 228 с.
4. Григурко І. С. *Червона риба*. Київ : Рад. письм., 1984. 231 с.
5. Зима О. *Казки дивогляда : казки : для молодшого шкільного віку*. Київ : Школа, 2008. 122 с.
6. Зима О. В. *День на роздуми*: Київ : Рад. письм., 1987. 326 с.
7. Зима О. В. *Степовики* : художньо-документальна повість. Київ : Молодь, 1979. 264 с.
8. Сизоненко О. О. *Білі хмари; Корабелі*: Романи. Київ : Дніпро, 1969. 448 с.
9. Сизоненко О. *Була осінь* : романи. К. : Дніпро, 1980. – 41 с.
10. *Словник українських говірок Бузько-Ігульського межиріччя* / укл. Л. С. Спанатій, А. П. Супрун, М. Ф. Тимченко, В. П. Токар ; за заг. ред. Л. С. Спанатій. Миколаїв : Ілюн, 2018. 876 с.
11. *Словник української мови: в 11 тт.* / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1970–1980.

Горенко В. М.
аспірантка кафедри української мови і літератури
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди
м. Харків, Україна

ПРОСТОРОВИЙ ВИМІР ПОЕТА ІВАНА ПЕРЕПЕЛЯКА У СИСТЕМІ ХУДОЖНЬО-ОБРАЗНОГО МИСЛЕННЯ

У нашій розвідці відображено взаємодію художнього та літературного текстів. Розглядаючи художній текст, ми звертаємо увагу на його побудову, що спрямована на емоційну сферу читача і виконує комунікативно-естетичну функцію впливу на свідомість людини. Одним словом, художнє полотно як мовний феномен містить у собі надзвичайно великий емоційний світ, тобто відображення вигаданої автором дійсності. Знайомлячись зі структурою літературного тексту, ми чітко бачимо перед собою певну модель світу, певне повідомлення, передане мовою мистецтва, яке за словами Ю.М.Лотмана «просто не існує поза цією мовою, як і поза іншими мовами суспільних комунікацій. У художньому тексті все системно (все не випадково, має свою мету і все є певним порушенням системи)» [3, с. 65–79].

Будь-який текст має певний зовнішній світ із яким він співвідноситься, світ реальний або вигаданий, певне явище, подія чи значний аргумент дійсності. Деякі вчені такий процес співвіднесення та результат такого співвіднесення мовного вираження та дійсності називають *референцією*. У деяких працях ми зустрічаємо поняття «семантичний простір, яке взаємодіє із матеріальним простором (графічні знаки) і реалізується механізмом замислу у процесі аналізу художнього полотна: «актуальний семантичний простір – це поле, де формується результат осмислення та розуміння тексту в цілому» [4, с. 36].

Перед нами стоїть нелегке завдання у своєму дослідженні творчості Івана Перепеляка чітко розмежовувати між собою поняття «аналіз (дослідження, вивчення) твору» та «інтерпретація твору (реакція літературної критики щодо пізнання та функціонування художнього твору)». Варто пам'ятати, що художній світ письменника і його мова – два внутрішньо узгоджених компонента ідіолекту (індивідуально авторська поетична мова). В останніх лінгвістичних розвідках можна зустріти терміни «ідіостиль», «ідіолект», «індивідуальний стиль», «стильова манера». Тому, ознайомлюючись з реалізацією художньої інтерпретації у літературному процесі потрібно орієнтуватися у правильному оперуванні понять «художня герменевтика» і «літературно корпоративна критика».

З точки зору літературознавства у своїй праці ми ставимо завдання: по-перше, пізнати творчу особистість самого письменника Івана

Перепеляка – і рецензованого, і того, що виступає в ролі критика; по-друге, узагальнити професійно-митецький погляд на літературні явища, що змальовані у художньому творі, але залишилися поза увагою критики. З позицій уявлення про людину, її внутрішній світ та художньо-пізнавальну діяльність будь-який митець розвиває в системі образів, які він створює у формі поезії, що виступає у ролі посередника між поетом і читачем під час прийняття поетичного тексту.

Банальне твердження, що творчість будь-кого із письменства є суто індивідуальною справою, можна розглядати з обох боків: з одного – це співвідношення з літературним жанром, з іншого – його здібності та талант можуть виходити за рамки певних течій у літературному процесі через специфічність неповторності творця. Тому у сучасному мовознавстві широко застосовують цю письменницьку неповторність, яка пояснюється індивідуальністю стилю автора, що через призму дослідження мовного аспекту у представленні вербально-естетичної картини світу стали вживати поняття «ідіостиль».

Мовно-поетична культура Івана Перепеляка – явище феноменальне у сучасній українській літературі у всій національній ідіостилістичній системі. Його художньо-образне слово вирізняється неподібністю і незатертістю, не звично красивою й естетично довершеною думкою, витончено простою і зрозумілою мовою. Поетикальна система письменника у розрізі лінгвістичного аналізу дає змогу у нашому дослідженні встановити мовні риси означеного стилю, зрозуміти та осмислити «специфіку розвитку поетичного мовомислення, особливості розбудови моводійності у нетрадиційному для нашої ментальності руслі, взагалі, по-іншому оцінити здобутки рідної мови, її художньо-естетичних, художньо-творчих можливостей, резервів, перспектив» [1].

У своєму науковому дослідженні К.Ю.Голобородько називає характерною рисою ідіостилу «структуровану» письменником художньо-концептуальну модель світу. З позицій лінгвопоетики, – зазначає мовознавець, – ідіостиль визначають як систему індивідуально-поетичних засобів репрезентації домінантних особистісних смислів, об'єктивованих у мовленнєвій діяльності творчої особистості. Пропонуємо дефініцію цієї категорії в лінгвокогнітивному осмисленні: ідіостиль – взаємозумовлена сукупність вербалізованих структур, що перебувають у концептуальних, тематичних та асоціативно-образних зв'язках, характеризують онтологічний і гносеологічний світ, зумовлений свідомістю, мово мисленням і поетикою автора» [2, с. 102].

Художній метатекст Івана Михайловича Перепеляка виражається в індивідуально-авторському світобаченні шляхом вербалізації концептів, текстових асоціатів (парадигм), що актуалізуються через семантичні рівні, зокрема «УКРАЇНА – СВІТ», його індивідуальна концептосфера у творчому доробку виражена онтологічними реаліями, відображеними в текстах, «які дозволяють виявити творчу насолоду, естетичне багат-

ство, ерудицію творця, його інтелектуальний рівень, тематичну та семантичну багатоманітність його лексикона, високу чутливість до семантики слова» [2, с. 87].

Синтезуючи методологічно обґрунтовані сучасні дослідницькі методики, ми підсумовуємо сукупність усіх текстів поета, віддалених один від одного в часі та просторі і досконало зіставляючи метатекстову площину та авторський простір бачимо усі мовні аспекти ідіостилю, індивідуальну неповторність поета у художньо-семантичному наповненні його світобачення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беценко Т. П. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету: збірник наукових праць – Одеса. Серія, Філологія Поетичний мовосвіт Василя Голобородька: прикмети ідіостилю. – С. 7–11.
2. Голобородько К.Ю. Ідіостиль Олександра Олеся: лінгвокогнітивна інтерпретація: [монографія] / Костянтин Голобородько. – Харків, 2010. – 527, [1]с.
3. Лотман Ю.М. Структура художественного текста // Лотман Ю.М. Об искусстве, 1998. – С. 14–285.
4. Чабаненко В. А. Стилїстика експресивних засобів української мови / А. А. Чабаненко. – Запоріжжя, 2004. – 351 с.

Давидченко І. Д.

кандидат педагогічних наук,

керівник навчального відділу,

викладач кафедри української лінгвістики, літератури

та методики навчання

Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Харківської обласної ради

м. Харків, Україна

ВИКОРИСТАННЯ СЛОВНИКІВ ПІД ЧАС ФОРМУВАННЯ ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Людина будь-якої національності володіє історією і традиціями. У будь-якому напрямку діяльності особистість стикається з лінгвокультурологічною компетентністю як невід'ємною частиною культури та історії.

Лінгвокультурологічна компетентність – це інтегративна якість фахівця, що відображає готовність і здатність до взаєморозуміння і взаємодії з представниками іншого лінгвокультурного соціуму на підставі оволодіння знаннями про іншу лінгвокультуру і соціонормативним комунікативним досвідом з метою їх реалізації в різних сферах професійної педагогічної діяльності [3].

У процесі формування лінгвокультурологічної компетентності здобувачі вищої освіти звертаються до текстів високої лінгвокультурологічної значущості. Для студентів повинні бути створені умови для «вторинної комунікативної діяльності» – власної думки. Особливість комунікативного процесу полягає у тому, що він охоплює весь колектив одночасно, незалежно від того, висловлюються студенти чи ні. Обговорення тексту охоплює одночасно весь колектив, а не спрямоване тільки на одного студента. Нерідко здобувач вищої освіти навіть не усвідомлює, що поступово включається в комунікативний процес. Розвиваючи і навчальну комунікацію на занятті може гарантувати лише викладач; автор тексту високої культури – це ще один учасник освітнього процесу.

Текстоорієнтоване викладання ставить перед викладачем-філологом ряд завдань: сформувати у здобувачів вищої освіти уявлення про структуру й семантику мовного явища, функції; у процесі навчання логіці текстів, спочатку інтуїтивно відчувається, а потім вже свідомо сприймається засвоєння закономірностей мови на основі його внутрішніх та міжпредметних зв'язків; створювати за допомогою текстів історико-культурний контекст, що дозволяє вивчати українську мову як мову української культури.

Концепти української культури відпрацьовуються кожен окремо, вони введені в загальну систему роботи. У зв'язку з тим, що національно-культурні одиниці є і знаками реалій й одиницями мови, до них варто привернути особливу увагу. Їх культурна семантика, сформована на основі взаємодії мови й культури, позначається етимологією, тлумаченням українською та іноземною мовами, поясненням у самому тексті культурологічним коментарем, способами вживання. Ілюстрації картин українських художників, світлини дійсності, малюнки, плакати застосовуються як візуальні стимули, зорові опори. Спряженість лексичного значення з зоровим образом сприяє формуванню лінгвокультурологічної компетентності здобувачів вищої освіти. Активізації національно орієнтованих одиниць сприяють виконання завдань у порівнянні культур і відображення цього різними мовними засобами. Про зіткнення та взаємозбагачення культур М. Бахтін наголошував: «чужа культура тільки в очах іншої культури розкриває себе повніше та глибше. Один сенс розкриває свої глибини, зустрівшись і зіткнувшись з іншим, чужим змістом: між ними починається ніби діалог, який долає

замкнутість й однобічність цих смислів, цих культур» [3]. Обговорюючи питання, студенти, уживаючи національно орієнтовану лексику, зіставляють компоненти різних культур, виокремлюють спільне та відмінне між культурами-комунікантами. Такий підхід сприяє взаєморозумінню, подоланню стереотипів, повагу до чужих цінностей, забезпечує перехід від репродуктивного навчання до продуктивного, діяльнісного (проблемного, пошукового, творчого).

Концепція слова формується у студентів послідовно. Перед тим як проаналізувати слово, його потрібно представити, показати. Необхідно показати, як «живе» слово в культурі, тобто проводиться етимологічний аналіз; показати словотвірні зв'язку слова (однокореневі слова); наступним кроком виконується аналіз характеристики слова та його культурологічного аспекту (життя слова в різних контекстах). Отже, на базі зібраної інформації будується асоціативне поле. При роботі над одним словом на заняттях використовується метод асоціацій і аналогій, метод побудови полів-смислів, малювання образу слова. Для найбільш досконалого занурення в концепт викладач може застосовувати інтегровані заняття, які дозволяють розглянути слово з різних сторін [1, 2, 4, 5, 6, 7, 8, 9].

Словники та довідники, видані за участі М. Рильського, не втратили свого значення й сьогодні. У вірші «Мова» поет закликав своїх сучасників частіше «заглядати у словник». На його переконання – «це пишний яр, а не сумне провалля». Високо поцінував автор вірша словники Грінченка й Даля.

Уважаємо, що перш ніж запропонувати текст, необхідно продумати вправи на всіх етапах: до читання тексту, під час читання тексту, а також після читання тексту. Першим завданням, які студенти виконують до прочитання тексту – це складання асоціограм для активізації словникового запасу.

Основна увага на заняттях зосереджується на різних видах словникової роботи, що має на меті насамперед збагатити словник студентів термінологічною, фаховою лексикою, навчити вільно орієнтуватися в словниковому запасі української мови, правильно використовувати його, залежно від сфери й мети спілкування [1, 2, 4, 5, 6, 7, 8, 9].

Отже, на нашу думку, викладач-словесник повинен стежити за лінгвокультурологічною компетентністю здобувачів вищої освіти, так як завдяки компетентності створюються універсальні навчальні дії, а саме комунікативні. Лінгвокультурологічною компетентністю закладено сенс сприймати (розуміти, роз'яснювати) тексти культури, в яких за допомогою мови втілена концептосфера української культури, вміння створювати власні тексти, що відображають культурні традиції як в формі, так і в змісті. Формування у особистості лексично заможної,

естетично гармонійної, синтаксично різної культурної мови на базі пізнання літературних норм – завдання філолога.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації [Електронний ресурс]. Київ : Довіра, 2007. 205 с. URL: <http://terminy-mizhkult-komunikacii.wikidot.com/k> (дата звернення 20.07.2015).
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. 1440 с.
3. Давидченко І. Д. Формування лінгвокультурологічної компетентності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів: дис. ... канд. пед. наук. 13.00.04. ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет». Слов'янськ, 2018. 359 с.
4. Етимологічний словник української мови : в 7 т. / АН УРСР, Ін-т мовознавства імені О. О. Потебні ; редкол. О. С. Мельничук (голов. ред.) [та ін.]. Київ : Наук. думка, 1982. Т. 2 : А-Г / уклад : Р. В. Болдирев [та ін.]. 1982. 632 с.
5. Новий тлумачний словник української мови : у 3-х т. / уклад. В. В. Яременко, О. М. Сліпущко. Київ, АКОНІТ, 2006. Т. 1 : А–К. 926 с.
6. Потапенко О.І. Словник символів культури України. К. : Міленіум. 2005.
7. Професійна освіта : словник : навч. посібник / уклад. : С. У. Гончаренко та ін. : за ред. Н. Г. Ничкало. Київ : Вища школа, 2000. 380 с.
8. Соціально-педагогічний словник / за ред. В. В. Радула. Київ : ЕксОб, 2004. 304 с.
9. Тлумачний словник української мови : понад 12500 статей(близько 40 000 слів) / за ред. В. С. Калашника. 2-ге вид., випр. і доп. Харків : Прапор, 2005. 992 с.

Данилюк С. В.

учитель української мови та літератури
Хмельницький ліцей № 15 імені Олександра Співачука
м. Хмельницький, Україна

ЗВУКОСИМВОЛІЧНІ АСОЦІАЦІЇ В ПОЕТИЧНОМУ СЛОВІ АНАТОЛІЯ МОЙСІЄНКА

Візуальна поезія зародилася ще за часів Київської Русі. Люди шукали, як «оживити» поетичний текст, зробити його приємним для

людського ока, й, водночас, створювали цілісний вишуканий поетичний твір, незвичайний за формою, який впливає на органи зору й слуху, викликаючи зорові й слухові відчуття, а також певні естетичні почуття й переживання. Теоретиком зорової поезії, як відомо, був Іван Величковський. Таке художнє віршування він називав «штуками поетицкіми». Це синтетичний різновид мистецтва, у якому текстовий символ (літера, слово, знак, речення) є елементом образу завдяки специфічному його розташуванню в зображенні чи об'єкті. Саме цей вид поетичної творчості став джерелом для сучасної української візуальної поезії.

Одним із жанрових різновидів зорової поезії є паліндром (від грец. *palindromos* – той, хто біжить назад, повертається) – невеликі твори, під час читання яких зліва направо і навпаки зберігається той же зміст. Майстром таких віршів є Анатолій Мойсієнко. У творчості поета взаємодіють традиційні й новітні, загальноприйняті й модерні стильові тенденції.

Цікавим для дослідження є звуковий компонент при сприйнятті загальнотекстової структури поетичного твору. Спостереження над звуковим значенням українських голосних і приголосних дають можливість вченим зробити певні узагальнення щодо участі різних звуків у символізації понять відповідних семантичних шкал. Помічено, наприклад, що голосні звуки символізують насамперед шкали освітлення, розміру, сили; приголосні – шкали активності й твердості. По-друге, спостерігається неоднаковий ступінь символізації полярних понять кожної шкали: поняття «маленький», «слабкий», «приємний», «повільний», «світлий», «м'який» символізуються більшою мірою, ніж протилежні поняття – «великий», «сильний» тощо. По-третє, часто вживані звуки перебувають у корелятивних відношеннях із «великими», «приємними», «швидкими», «холодними», «сильними», «темними» і «твердими» звуками; рідко вживані – зі звуками, що оцінюються як «маленькі», «неприємні», «повільні», «теплі», «слабкі», «світлі» й «м'які». Лінгвіст Л. Левицький приходиться до висновку, що, «з одного боку, існують безперечні відповідності між певними артикуляційно-акустичними і семантичними одиницями, з другого боку, між тими й другими немає жорсткого однозначного зв'язку. Тому символізація того чи іншого поняття реалізується шляхом вибору з інваріантного набору акустично-артикуляційних елементів того набору-варіанта, який є у розпорядженні фонетичної системи даної мови. Таке співвідношення набору-інваріанта і наборів-варіантів забезпечує існування певних звукосимволічних правил, що реалізується, у свою чергу, лише тоді, коли форма слова «випадково» наближається до його змісту...» [6, с. 49].

Фонетичне значення «практично не має нічого спільного з природою позначуваного словом предмета чи явища» [6, с. 36]. На думку

видатного вченого М. Ломоносова, «кожен, хто слухом вимову розглядати вміє», звуки тверді, м'які, плавні, які зображують явища сильні й величні, страшні й ніжні, «може вживати на власний розсуд, а особливо що сих правил дотримуватися не повинен, а краще наслідувати самі ідеї і намагатися ті зображати ясно» [7, с. 242].

А. Бєлий писав: «Звук кричить страшним смислом» [3, с. 41]. Значення того чи іншого звука розглядалося взаємопов'язано з колірною або просторовою, динамічною, відчуттєво-психологічною характеристикою («Звук «а» – білий, що летить відкрито...», «і» – синь, вишина, загостреність, захоплення») [3, с. 61]. У поетиці К. Бальмонта: «У» – музика шумів, і «у» – вигук жаху. Звук важкий, як туча і гуд мідних труб. Часто «у» – грубе, за матеріальністю своєю: стук, бунт, тупо, круто, рупор. У глухому лісі плутає – «Ау». Слух ловить ухання пугача. Упруге «у», многострунне. Гул на морському березі...» Як протилежність до важкого «у», «і» – тонка лінія. Пронизливо витягнута тонка билинка. Крик, свист, виск птаха, чий поклик весною, після зливи, особливо чутний серед пташиних скриків, зветься іволга. «І» – звуковий образ подиву, переляку...» [2, с. 62].

У поезії Анатолія Мойсієнка звукова стихія пов'язується безпосередньо з семантичним вираженням на рівні інших відчуттєвих сприймань, на власне образному рівні:

Мови данина... Дивом

Нотую у тон:

О – соло гождо-голосо.

Е – Лель, леле.

А –

Вада, гадав...

У – гуд у дугу.

И – бурану наруби.

І – лети, Боже, меж обителі...

Ноті тут і тон.

У нурт – струну

Мови, де дивом

І лева на зелі.

У паліндромі «Мови данина...» визначається авторське бачення й відчуття тих звуків, якими поет вирає перед читачем, щоб розбудити його думку, його сприймання поетичного витвору, краще розкрити зміст, тим самим наголошуючи на фонетичній інновації свого твору.

Анатолій Мойсієнко володіє даром семантичного стимулювання слова, уміє *необразне* слово, не наділене виразною багатозначністю, перетворити в слово *образне*, полісемантичне, бо відчуває, за вченням Олександра Потебні, «силу внутрішньої форми» слова. Як поет цього

досягає? Він заряджає звичайне слово енергією самовідкриття, образного самоздійснення шляхом зрощення з іншими словами завдяки ритму, метру, фоніці... [5, с. 1] Наприклад, назва невеличкого містечка, овіяна козацькою давниною, Трахтемирів «викликає» в Анатолія Мойсієнка потребу витворити семантичну гру на рівні передусім фонемі «т». Алітерації на «т» народжують своєрідний образний «танець» навколо цього провокативного своїм незвичним «рубаним» звучанням слова, і звук «т» (панівними співзвуччями тут є «тра», «тре», «та», «то») наскрізно пронизує цей текст.

*Травнева тиша тоне, тане...
Танок тополь... Терновий тин...
Там тане Таня... Тонкостанно...
Там тільки ти, Танющик, ти.*

*Тремтіння тіней... туркотіння...
Тремке томління тет-а-тет...
Тремкі тенета тихомрійні
Тче тріолет, тче тріолет...*

*То тайна така тройзільна –
Тур тятиву тугу трима..
Та течія травневохвильна,
Терпкий трояндовий туман,
Той тепловійний тиховирій –
То Трахтемирів, Трахтемирів...*

Гра приголосних звуків, «мобілізованих» фонемою «т», захоплює нас у полон парадоксальних перегуків морфем і лексем, динамічного народження словотворень, викликаних асоціаціями, спогадами, напливами вражень, переживань [5, с. 2].

Алітерація на «м» у паліндромі «Мара М» веде читача в поетичний світ, наповнений звуковими анафорами та епіфорами, асонанс «а» символізує, за В.Пахаренком, «радість» [9, с. 143], пошук прекрасного, незвичного у звичайній повсякденності:

*Мара М.
Мана М.
Манна М.*

Звук [м] у цій мініатюрі символізує мрійливу, поетичну натуру ліричного героя, який очікує музу, щоб перенестись у минуле, відчутти дух історії й водночас не втратити казковості свого буття.

*Оригінальна фоніка паліндрому «О, праг демоном Едгар По...»
О, праг демоном Едгар По...*

*Оговтано медово демона твого –
В амурів віру мав.
О. гойда сад його
(І люлі, люлі, люлі...)
У морі рому.*

Асонанс «о» навіює спів, відвагу, силу духу, алітерація звука [р] надає поетичним рядкам рішучості, суворості, певного руху, пошуку чогось містичного, а можливо, навіть демонічного (адже читач, який не цікавиться творчістю Едгара По, зрозуміє з паліндрому напрям творчості цього митця).

*Хижих
Мечем
Мири*

Основний мотив такої візуальної поезії – оборонитися від агресії, не дати скривдити себе, а зробити це можна лише тоді, коли візьмеш зброю в руки. Алітерація звука [х] підкреслює неспокій, певну зміну, а звук [м] у цьому паліндромі є символом міцці, сили, духовності нашого народу. Автор наголошує, що меч проникає в камінне серце й перемагає його, адже «мечем мири». Поезія має миротворчу функцію.

Поетична мініатюра «Атож, ота» за допомогою фонічних засобів представляє нам життя сучасної людини.

«Атож, ота».

*I
За руку – раз,
В кабак, в
Бар «Краб».
– Каву, чувак!
Ух, кави вакху
Ув зіллі... Зву
Її.*

*- Завжди джаз...
- І – раті гітар, і...
Умугикав, аки гуму.*

Асонанси [у] та [а] в поєднанні з алітерацією звука [р] яскраво виразнюють текст, переносять читача в задимлений кабак, де веселяться «ота» й ліричний герой. Фоніка паліндрому вселяє рішучість, брутальність, можливо, трагізм дійсності, тому що автор називає героїню «ота».

Виразними у фоніці поезії «Ми – дим» є звукова анафора та епіфора.

*Ми – дим.
Ми – дим віків, ми – дим.
Ми – дим низин, ми – дим.*

Ми – долом молодим.
Ви – дивами див.
Ви – душу димами, душу див.
Ви – духу за пазуху див.
Ми – дух у дим.

Анафора *ми* має стверджувальний характер. Автор наголошує на тому, що ми є нащадками минулих поколінь. Ми черпаємо з історії найкраще, що залишили для нас, але ми не вічні – і ми переходимо в інший світовимір. Анафора *ви* – звернення до майбутніх поколінь, життя яких повинно бути насичене дивами, та ці дива прийдешні повинні створити самі, адже «Ми – дух у дим». Звукова епіфора [м] створює ефект замкнутості: у цьому світі все має свій початок та свій кінець, розвиток іде по спіралі, забираючи з минулого найкращі зразки...

Отже, поетичне слово Анатолія Мойсієнка мобілізоване оркестровими звуками, завдяки грі яких митець збуджує емоційну сферу читача, розгортає зорові образи; паліндроми, багаті на звукові повтори, увиразнюють ліричний текст. За словами мовознавця А. Погрібного, «вірш... А. Мойсієнка – свідчення не лише дивовижної майстерності поета, а й невичерпних можливостей нашої мови» [10, с. 58].

ЛІТЕРАТУРА

1. Андріяш О. Ідіостиль Анатолія Мойсієнка // Дивослово. – 2011. – № 11. – С. 36–39.
2. Бальмонт К. Поэзия как волшебство. – М.: Скорпион, 1987. – 100 с.
3. Белый А. Глоссалогия. – Мюнхен: 1971. – 131с.
4. Дунь Н. Мовний експеримент у зоровіршуванні (переважно в шахопоезії та паліндромії) // Слово і час. – 2010. – №1. – С. 57–66.
5. Жулинський М. Дух, що єднається зі світом інших // Передмова до книги А.Мойсієнка «Вибране». – К. : 2006. – 520 с.
6. Левицький В. В. Семантика і фонетика. – Чернівці, 1973. – 286 с.
7. Мойсієнко А. К. Віче мечів. – К. : Задруга, 1999. – 102 с.
8. Пахаренко В. І. Українська поетика. – Черкаси: 2002. – 320 с.
9. Погрібний А. Світовий мовний досвід та українські реалії. – К. : 2002. – 260 с.
10. Українець Л. Ф. Естетика фонетичного моделювання в поетичних творах Анатолія Мойсієнка // «Молодий вчений» – 2020. – № 5.1 – С. 73 – 76.

Дзюбак Н. М.

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови

*Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька область, Україна*

ФОРМИ ТА МЕТОДИ ПРОВЕДЕННЯ КОНСУЛЬТАЦІЙ З ДИСЦИПЛІН МОВОЗНАВЧОГО ЦИКЛУ

Процес навчання у вищій школі реалізується в межах багатоманітної цілісної системи організаційних форм і методів навчання. Форма організації навчального процесу – спосіб організації, побудови й проведення навчальних занять, у яких реалізуються зміст навчальної роботи, дидактичні завдання і методи навчання.

Залежно від мети форми організації навчального процесу класифікують на форми навчального процесу (лекції, практичні, семінарські, лабораторні, лабораторно-практичні заняття; самостійна робота студентів; експедиції, екскурсії, навчальні конференції; консультації; індивідуальні заняття; навчальна виробнича (педагогічна) практика; курсові, дипломні, магістерські роботи); форми контролю, оцінювання та обліку знань, умінь і навичок студентів (колоквіуми, заліки, іспити, захист курсових, дипломних і магістерських робіт); форми організації науково-дослідної роботи студентів (науково-дослідні гуртки, проблемні групи, об'єднання, школи, студентські наукові товариства).

Особливе місце у структурі навчального процесу у вищій школі належить консультаціям. Консультації (лат. *consuitatio* – звернення за порадою) – поради, пояснення викладача студентам з будь-якого питання.

З точки зору методики навчання у ВНЗ консультація – форма навчального заняття, при якій студент отримує відповіді від викладача на конкретні запитання або пояснення певних теоретичних положень чи аспектів їх практичного застосування [1, с. 345].

Популярними формами проведення консультацій з дисциплін мовознавчого циклу є: співбесіди індивідуально чи з групами у позанавчальний час за певним графіком або у разі потреби – після вивчення розділу програми, у процесі вивчення і особливо під час підготовки до іспитів, написання курсових, дипломних робіт.

Оскільки обсяг навчальної інформації збільшується, а аудиторний час або містить ту саму кількість годин, або скорочується, виникає необхідність індивідуального й групового консультування студентів для кращого засвоєння ними нових знань і вироблення навичок культури

навчальної праці. Складні, комплексні теми з окремих дисциплін іноді потребують і поточних консультацій.

Специфіка консультацій, як правило, полягає у добровільному відвідуванні їх студентами. Це також є формою особистого спілкування студента з викладачем. Оскільки час консультації обмежений, запитання викладачу мають бути чітко сформульовані з питань, які неналежно висвітлено в доступних студентам джерелах навчальної інформації, опорних питань і питань, що виникли під час самостійної роботи.

Залежно від теми, обсягу навчального матеріалу, а також особливостей студентів консультації можуть бути індивідуальними (наприклад, при підготовці студентом курсового проекту) або груповими, що проводяться перед модульною контрольною роботою, заліком чи іспитом. Правильно організована консультація допомагає студентам подолати труднощі, які виникли при самостійному опрацюванні матеріалу. Консультування вельми корисне і для студентів, які успішно навчаються, але мають намір поглибити і розширити знання. Викладач у цьому випадку має порадити, яку наукову літературу слід використовувати, як її краще опрацювати і використати і т.д.

Групові консультації проводяться:

а) при необхідності детально проаналізувати питання, які були недостатньо висвітлені в лекціях або на практичних заняттях;

б) з метою допомоги студентам у самостійній роботі, при підготовці до лабораторних, практичних робіт, написанні реферату, курсової чи дипломної роботи, підготовки до заліку чи іспиту, у процесі проходження практики [2, с. 234].

Звернемо увагу на особливості методики проведення консультацій з дисциплін мовознавчого циклу. Як правило така консультація складається з двох частин. Першу – умовно можна назвати організаційною, а другу – змістовою.

Організаційна частина передбачає такі етапи:

1) повідомлення про порядок проведення консультації (час, процедуру та форму проведення: усно, письмово чи за допомогою комп'ютера тощо);

2) рекомендації щодо змісту і форми роботи зі студентом (студентами);

3) рекомендації щодо процесу конструювання відповіді або вибору відповіді, якщо заплановано теоретичне опитування;

4) перевірка вправ та завдань, які студент підготував до консультації;

5) поради щодо організації самостійної роботи при підготовці до практичного, лабораторного заняття, виконання завдань самостійної роботи (література, особливо важливі теми, послідовність їх вивчення тощо).

Якщо консультація проводиться з першокурсниками, доцільно ознайомити їх з режимом розумової праці у період підготовки до занять чи екзаменаційної сесії. Протягом доби слід працювати 8-9 годин, з перервами на 10-15 хвилин через кожні 1,5-2 години активної роботи, бо групи нейронів, які включені в активну розумову діяльність порівняно швидко втомлюються. Краще готуватись до контрольних заходів у читальній залі чи в спеціалізованому навчальному кабінеті, де відсутні чинники, що відволікають увагу.

У другій частині консультації слід висвітлити найбільш складні проблеми, відповісти на запитання студентів і пояснити систему оцінювання.

Зі студентами, які мають глибокі прогалини в знаннях, а також тими, які захоплюються науково-дослідною роботою, слід організувати індивідуальні консультації. Ці заняття проводяться за окремим графіком згідно індивідуальних планів студентів. Види індивідуальних занять, їх об'єм, організаційні форми, методи проведення і форми контролю також визначаються індивідуальними планами студентів. Мета індивідуальної роботи зі студентом під час консультації полягає у можливості поглибленого вивчення студентами окремих питань навчальної дисципліни, виконання науково-дослідної роботи, а також у корекції знань та вмінь, усуненні «білих плям» при підготовці до практичного заняття, модульної контрольної роботи, курсової роботи тощо.

Залежно від рівня сформованості у студента дослідницьких умінь йому можна запропонувати написання реферату, наукової статті, доповіді, есе, рецензії, анотації, тез, підготувати «Портфоліо» з дисципліни, виконати завдання на дослідження певного явища, розробити науковий проект і т.п.

Кожне індивідуальне завдання слід орієнтувати на окремий випадок пошуку способу вирішення поставленої проблеми, у процесі якого студент має виявити певний ступінь інтелектуальної активності і самостійності. Слід урахувати, що знання та досвід, набуті при виконанні індивідуального завдання, більш дієві. Правильно дібрані, вони є запорукою зростання пізнавальної активності студента, стимулюють його до самоосвіти та саморозвитку. Розпочинаючи з першого курсу, слід забезпечувати опанування студентами різними видами наукової праці, які відрізняються як за рівнем складності так і за змістом. Надаючи консультації у процесі самостійної роботи, викладач повинен знайомити студентів з вимогами до рефератів, есе, наукових доповідей та інших видів самостійної роботи, а також забезпечувати виконання цих вимог.

При всьому своєму загальному значенні, за змістом консультації специфічні для різних форм навчання – денного й заочного.

Різноманітні й методи консультування: питально-відповідальний, розгорнута бесіда, розгорнута бесіда на основі конспектів першоджерел, вирішення завдань і розбір конкретних проблемних ситуацій, просте спілкування, що дозволяє відпрацьовувати навички публічного виступу тощо. Для досягнення більшої ефективності консультацій необхідно дібрати відповідні форми їх проведення: групові, індивідуальні, із застосуванням технічних засобів та інші.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія. Київ : Либідь, 1998. – 560 с.
2. Туркот Т. І. Педагогіка вищої школи : навч. посібн. Київ : Кондор, 2011. 628 с.

Атюжинська А. О.
студентка IV курсу
Інститут філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна

СИМВОЛІЧНА ПАРАДИГМА БІБЛІЙНИХ КОНЦЕПТІВ В ЕПІСТОЛЯРНОМУ ДИСКУРСІ ФЕОФАНА ПРОКОПОВИЧА

Епістолярний жанр репрезентує сутність особистості, її внутрішнього «я», почуттів і переживань. Власне, лист – це сповідь, самопрезентація, індивідуальна психобіографія, що розкриває внутрішні обшири особистості. Відтак, епістолярій дає можливість простежити, як життєві й історичні події впливали на психологічний стан творчої особистості, адже «із взаємодії природи і долі, внутрішніх сил і зовнішніх факторів з'ясується психологічна позиція особистості, що сприяє специфічному вияву художнього обдарування, нерідко зумовлює тематику і проблематику творчості» [2, с. 65]. Саме концепт особистості є провідним у листах, репрезентує світоглядні й аксіологічні характеристики автора. М. Коцюбинська зосереджує увагу на тому, що в листі «особа автора проступає подекуди виразніше й безпосередніше, ніж у його власній творчості...» [3, с. 29]

Дослідження різних аспектів творчості Ф. Прокоповича ставало предметом зацікавлень таких науковців, як В. Нічик, В. Шевчук, З. Нікітіна, Н. Левченко, О. Сліпушко, С. Шкіль, Я. Стратій та ін. **Актуальність дослідження** зумовлена необхідністю системного

аналізу епістолярного дискурсу Ф. Прокоповича з огляду на репрезентацію в ньому біблійних концептів, які відзначаються символічним характером. З огляду на це, **метою роботи** є дослідити особливості репрезентації біблійних концептів як реалізації символічної парадигми й духовної концепції Ф. Прокоповича в контексті епохи Бароко, здійснивши аналіз листів письменника; виокремити основні складники авторської біблійної концептосфери, визначити фактори впливу на її формування, обґрунтувати характерні риси барокового світогляду, реалізованого через систему ключових концептів релігійної тематики.

На нашу думку, однією з визначальних характеристик концептосфери Ф. Прокоповича, репрезентованої в листах, є біблійна основа. Основними факторами впливу на її формування є передусім духовні переконання письменника, а також світоглядні особливості епохи Бароко й середовище Києво-Могилянської академії. Так, у листах репрезентовано особистість Ф. Прокоповича як глибоко віруючої людини, про що свідчить авторська концептосфера, основними складниками якої є біблійні концепти. За переконанням Н. Левченко, Ф. Прокопович апелював до буквального тлумачення Святого Письма із застосуванням наукового підходу: «Науковий підхід до питання тлумачення біблійних текстів він уважав основним критерієм досягнення істини, а риторику її основним засобом, у якому мета збігалася з об'єктом дослідження» [4, с. 291]. Однак буквальний підхід поєднувався з алегоричним, що пояснюється бароковою світоглядною парадигмою, яка характеризується домінуванням символізму й алегоризму: «Прокопович не виключає повністю алегоричного прочитання Святого Письма, але його історичний зміст залишається для нього первинним» [4, с. 295]. Окрім того, на думку дослідниці, письменник орієнтувався насамперед на розум, тобто раціональне досягнення основних положень Біблії. Аналізуючи концепцію знання у творчому й науковому доробку Ф. Прокоповича, З. Нікітіна зазначає, що питання про сутність розуму та його значення в житті людини є одним із провідних у концептуальних положеннях митця, адже «знання у нього водночас є істинним і прагне абсолюту, а з іншого є надзвичайно практичним, потрібним і корисним для щоденного ужитку людиною» [5, с. 85].

Варто наголосити, що на релігійні переконання Ф. Прокоповича вплинули тогочасні філософські ідеї. Відтак, у 1704 р. після повернення до Києва Ф. Прокопович перейшов у православну віру й став професором Києво-Могилянської академії, яка «була своєрідним містком між західноєвропейським та українським культурним простором. Тут переосмислювалися визначальні концепти європейського буття, інтегруючись у національну духовну парадигму» [8, с. 259]. Власне, світогляд письменника формувався в середовищі Києво-Могилянської

академії, філософія якої «була за своєю суттю першим етапом у розвитку професійної філософії в Україні. Вона була підпорядкована приматові теології, розглядалася переважно як помічник у справах віри, являла собою одну з модифікацій шкільної, так би мовити, «відчуженої» філософії, часом була доволі несамостійною» [9, с. 83]. На думку В. Горського, Києво-Могилянська академія була осередком поширення передусім європейських філософських ідей: «Так закладався ґрунт освітньої концепції, налаштованої на формування самостійної, творчої, критично мислячої особистості, здатної до вільного ствердження власної гідності й гідності свого народу і разом з тим налаштованої на взаємодію, здатної почути іншого в діалозі, що утворює зміст європейського культурного співжиття» [1, с. 125]. Відтак, біблійна концептосфера Ф. Прокоповича представлена синтезом філософії й релігії з науковим переосмисленням основних концептуальних положень і значним впливом європейської філософсько-теологічної парадигми. Більше того, Ф. Прокопович обґрунтовував необхідність реформування православ'я, спрямованого на його зміцнення. Письменник був переконаний, що потрібно відійти від схоластичного розуміння всіх сутностей, а натомість, творити щось нове за рахунок проведення реформ, тобто «майбутнє вітчизняного богослов'я він бачив звільненим від усіляких схоластичних домішок та нашарувань» [11, с. 209].

Одним із ключових у біблійній концептосфері письменника є концепт «Віра», тісно пов'язаний із концептом «Бог». У листі до Я. Маркевича Ф. Прокопович зазначає: «Свідком мені є Бог, якого шаную всією душею в Євангелії самого сина» [7, с. 190]. У листах простежуємо глибоку віру письменника в Бога, свідченням чого є не лише його філософські роздуми, а й апелювання до Бога з проханнями про допомогу чи благословення: «Будь здоров, якнайкраще і тілом, і душею збагачуйся – про це молю покійно Бога, найславнішого і наймогутнішого, потрібно» [7, с. 194], «Хай бог дасть, щоб чутка про твою мудрість наповнила Русь так само, [як мудрість] того наповнила Британію» [7, с. 194]. Як бачимо, Бога названо найславнішим і наймогутнішим, що свідчить про глибоку повагу й любов до Бога. За переконанням В. Нічик, розуміння Бога Ф. Прокоповичем також ґрунтується на концепції розуму, що є свідченням апелювання до деїзму й натуралістичного пантеїзму: «У Прокоповича нерідко трапляється розуміння Бога як розуму, мудрості, вічної істини, «невидимої всемогутньої сили», першопричини («безначальна вина»). Такі дійсничі визначення через твердження про повсюдність Бога у Прокоповича іноді зближуються з пантеїзмом» [6, с. 18]. Прихильною до зазначеної є думка В. Шевчука, який зазначає, що «у мислителя чи не вперше в українській філософії з'являється постулат, що Бог – це одне

з визначень природи» [10, с. 312]. З огляду на це, у листах Ф. Прокоповича простежуються риси барокового світогляду, позначеного теоцентризмом, адже, по суті, одне з центральних місць в авторській світоглядній концепції займає Бог. Так, письменник наголошує на необхідності звернення до Бога, який завжди є прихильним до людини: «Таким чином, ми вже достатньо навчені, щоб усі наші надії винятково на Господа Бога й Отця нашого покладати. Він єдиний не підозріннями керується й не стає на бік жодної з ворожих сторін; не відвертає від нас ласки своєї, хоч ми його постійно й сердим. Ми не лише самі не повинні втікати від нього, знахабнівши нечувано, а й посылати вісті» [7, с. 217]. Окрім того, авторські думки часто набувають дидактичного характеру, адже Ф. Прокопович ніби повчає того, до кого звертається в листі, таким чином, створюючи характер діалогічності. Письменник закликає до віри в Бога, поєднуючи два провідні концепти («Віра» і «Бог») в одну світоглядну концепцію: «Всякий же смуток на Господа Бога покладаючи, спокою духа та втіхи шукайте й турбуйтеся більше про те, як би миром, тишею та взаємним любленням з паствою своєю остаток життя прожити, ніж звадами і серце бентежити, й здоров'я підривати» [7, с. 240].

Отже, аналіз біблійних концептів в епістолярному дискурсі Ф. Прокоповича дає підстави говорити про символічний характер, на чому позначилася художньо-світоглядна концепція епохи Бароко, зокрема її певною мірою теоцентричне спрямування. Доведено, що саме в листах найяскравіше репрезентовано особистість письменника, зокрема світоглядно-естетичні переконання. Визначено, що ключовими в концептосфері, репрезентованій в епістолярному доробку Ф. Прокоповича, є передусім концепти, пов'язані з авторським переосмисленням віри й Бога, що репрезентує символічну парадигму й духовну концепцію письменника в контексті епохи Бароко.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горський В. Філософія в українській культурі: (методологія та історія). – Київ: Центр практичної філософії, 2001. – 236 с.
2. Зборовська Н. Психоданаліз і літературознавство. – Київ: Академвидав, 2003. – 392 с.
3. Коцюбинська М. Листи і люди: роздуми про епістолярну творчість. – Київ: Дух і література, 2009. – 584 с.
4. Левченко Н. Біблійна герменевтика в давній українській літературі. – Харків: Майдан, 2018. – 392 с.
5. Нікітіна З. Концепція знання Теофана Прокоповича в європейському історико-філософському контексті: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.05

- «Історія філософії». – Київ: Інститут філософії імені Г.С. Сковороди НАН України, 2019. – 202 с.
6. Нічик В. Думки Ф. Прокоповича про Бога й природу, матерію й рух // Прокопович Ф. Філософські твори в трьох томах. – Київ: Наукова думка, 1980. – Т. 1. – С. 18–35.
 7. Прокопович Ф. Філософські твори. – Київ: Наукова думка, 1981. – Т. 3. – 524 с.
 8. Сліпушко О. «Володимир» Феофана Прокоповича як українська просвітницька класицистична драма // Література. Фольклор. Проблеми поетики. – 2012. – Вип. 36. – С. 259–263.
 9. Стратій Я. Філософія в Києво-Могилянській академії // Київ в історії філософії України. – Київ: КМ Academia, Пульсари, 2000. – С. 74–78.
 10. Шевчук В. Теофан Прокопович. Життя і творчість // Муза Роксоланська: Українська література XVI-XVIII століть. – Київ: Либідь, 2005. – Т. 2. – С. 306–318.
 11. Шкіль С. Творчість Феофана Прокоповича Київського періоду // Гілея: науковий вісник. – 2019. – Вип. 142(2). – С. 207–211.

Коломійчук К. М.

випускниця магістратури філологічного факультету
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
вчитель російської мови та літератури
Одеський приватний навчально-виховний комплекс
«Загальноосвітня школа-ліцей «Просвіта»
м. Одеса, Україна

АФІКСАЦІЯ ЯК ЗАСІБ ВИРАЖЕННЯ ЕМОЦІЙ В УКРАЇНСЬКОМУ ФОЛЬКЛОРІ

У народних думах та історичних піснях афікси з певним емоційно-експресивним відтінком вживаються в топонімах, антропонімах, фітонімах та інших лексемах. Частина морфем використана народом із закладеними позитивними емоціями, для того, щоб підкреслити люб'язне ставлення до певних місць, людей, речей, подій, а частина морфем – мають згрубіле значення.

Зустрічаємо в досліджуваних текстах такі топоніми із суфіксом **-к-** : *Верховинка, Килійка, в Цариградку, Канадко, Саборейко*. Суфікс **-к-** в поданих назвах надає значення применшення чи здрібнілості.

У топонімі *Канадочка* морфема **-очка** має яскраву позитивно марковану емоційність. В часи масової еміграції українці покладали

великі надії на заробітки й життя в Канаді, тому називали її з певною пестливістю, любов'ю. [6, с. 24].

З особливою ніжністю у фольклорі номінують рослини. Найчастіше вживають суфікси **-очк-**, **-еньк-**, **-ечк-**, які виражають інтенсивну позитивну оцінку: *барвіночок, василик, васильочок, руточка, конопельки, коноплина, колопеньки, пшеничина, пшениченька, житечко*.

Зворотно, з ворожістю оспівується ожина, наприклад, лексемою *ожиниця*. Художній флористичний образ посилено афіксом згрубілості **-иц-** та епітетом, який називає неприємну реальну ознаку куща. В українському фольклорі суфікси на означення здрібнілості й позитивної суб'єктивної оцінки значно відрізняються між собою за ступенем вираження як зменшеності, так і емоційного забарвлення. Мінімальний ступінь вираження здрібнілості мають найменш емоційно забарвлені суфікси **-ок-**, **-ець-** та **-ин-**.

Часто пісенні тексти містять згадки про дендрологічні образи: *ліщиночку, ліщаницю, ліщиноньку, смеччину*. Залучено до пісень і поширені вздовж усієї етнічної території України назви: *вербочка, вербина, дубочок, дубина, липина, липочка, яворина, калиночка, калинонька*. Серед суфіксів на позначення рослин у народній творчості наявні поширені вдвож українських теренів (**-оньк-**, **-ионьк-**, **-очк-**, **-ин-**, **-ик-**) та специфічні (**-аниц-**). [7, с. 22].

Високою емоційністю в українському уснопоетичному фонді марковані слова на означення назв спорідненості та своєцтва. Варто підкреслити, що образ матері у піснях стилістично урізноманітнено чи не найбільше. Часто зустрічаємо демінутивні суфікси **-к-**, **-ц-**, **-ун-**, **-уненьк-**, **-усеньк-** : *мамка, мамця, мамуня, мамуні, мамуне, мамунь, мамунцуня, мамуненька, мамунечка, матінонька, матіночка, матусенька, ненька, неня*. Емоційний суфікс **-к-** (**а**, **о**) надає словам відтінків пестливості, ніжності властивий усьому українському фольклору. Назви образів, у яких виступає цей словотворчий формант, майже завжди мають відтінок прихильності: *мамко моя, не журися*.

Образ батька має набагато меншу кількість суфіксів: **-к-** (*Богдане, батьку; тату, татку*), **-очк-** та **-ечк-** (*батечку, таточку*), **-еньк-** (*батеньку*), **-есеньк-** та **-усеньк-** (*татусеньку*). Як бачимо, це теж здебільшого земеншено-пестливі суфікси, бо дітей змалку вчать любити своїх батьків і не мати нічого дорожчого за них. Менше кількість суфіксів у номінації батька можна пояснити тим, що образ матері оспівують частіше, адже мати народжує, колихає, проводить, чекає, радить, молиться.

Серед зоонімів виділяємо такі лексеми: *коник, вівечки*. Суфікси **-ик-**, **-ечк-** мають позитивне емотивне забарвлення.

Антропоніми в народній творчості урізноманітнено емоційно забарвленими суфіксами та закінченнями. З-поміж словоформ найпоширеніших імен зафіксовано передусім такі: *Богдан – Богданочок, Богданчик; Іван – Івась, Йван, Іванина, Іванко, Іваночок, Івасенько, Івануно, Йвасуно, Іваньо, Іванцьо, Іванетко, Іванусенько, Івасе; Василь – Васильочок, Василенко, Василе, Василик; Микола – Никола, Миколай, Миколя, Миколя, Микита, Николочка, Николайка, Николятко; Андрій – Андрусик, Андрусуньо, Андрусь, Андрусе, Андруха, Андрієчко, Андрійко, Андрійочок; Михайло – Михайлуно, Міхань, Міханьо, Міхась, Міхасько; Гриць – Груня, Гриньо, Гриня; Олекса – Олексина.* [8, с. 124].

Чимало імен у піснях та думах емоційно забарвлені та досить промовисті навіть без афіксації. Це явище може бути пов'язане з тим, що потрапляючи в образний контекст, вони здатні брати на себе активну виражальну місію. Наприклад, антропоніми *Гаврило, Данило* асоціюються з неприємним хлопцем через суголосність зі словами «не мило», «рило». Тенденцію парної асоціації з римованим словом понад 100 років тому зафіксував І. Франко у бойківських приповідках: «*На тобі, Гаврило, що мені не мило*», «*Дістав Гаврило, що му не мило*» [8:139]. У новіших творах ці імена введено до негативного контексту уже навіть без згаданої рими: «*А Никола робив кола, а Гаврило – сани, А Никола їхав воли, а Гаврило – псами*».

Негативний або згубний відтінок значення мають оніми: *Голотище, Сірчиха, Богунець, Фесько, Олекса, Михаєць, Савка*. Цікаво, що суфікс *-к-*, який вище ми відзначили як засіб зменшення, пестливості, у цьому випадку, судячи з контексту, служить для передачі негативного ставлення до персонажа.

Насиченість тексту демінутивами залежить від жанру та тематичної групи твору. Народ любив своїх героїв і в історичних піснях та думах висвітлено, що українці часто жаліли, шкодували, намагалися зрозуміти й підтримати різних історичних постатей, а іноді в пісенній творчості видатних військових діячів оспівували як власних дітей. Вивчаючи експресивні форми в українському фольклорі, Г. Сагач зауважила, що «іменники із здрібніло-пестливим значенням представлені в народних піснях продуктивніше порівняно з іншими частинами мови. Основна їх функція – це інтимізація» [7, с. 20].

Виявляємо гармонійність фольклорної поезики, адже у ній також натрапляємо на демінутивні суфікси, зокрема в дієсловах. Наприклад, на означення почуття любові (*кохатоньки, любитоньки*), процесу залицання та зустрічей (*зулятоньки, ходитоньки, цілюватоньки*), вияву ніжності до дітей (*спатоньки, колисатоньки, робитоньки, співатоньки*).

Отже, як бачимо, в українському фольклорі частіше побувають морфеми з позитивною емоційною печаткою, ніж з негативною. Це

можна пояснити ментальністю і основними духовними рисами нашого народу – любов до ближнього, щирість душі, всепрощення, гостинність, жертовність, вміння співчувати і допомагати іншим.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондалетов В. Д. Русская ономастика : монографія. Москва: Просвещение, 1983. 224 с.
2. Бучко Д. Г. Проблемні питання української ономастичної термінології (Лексикографічний аспект). *Науковий вісник Чернівецького ун-ту. Слов'янська філологія* : зб. наук. пр. / за ред. Б. І. Бунчук. Чернівці : Рута, 2007. Вип. 356 – 359. С. 255–260.
3. Великий тлумачний словник української мови (з дод. і допов.) / за ред. В. Т. Бусел. Київ : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
4. Карпенко Ю. О. Засади когнітивної ономастики. *Науковий вісник Чернівецького ун-ту. Слов'янська філологія* : зб. наук. пр. / за ред. Б. І. Бунчук. Чернівці : Рута, 2007. Вип. 356-359. С. 399–440.
5. Негрич Н. Вербалізація емоцій засобами фразеології. *Актуальні проблеми романо-германської філології та прикладної лінгвістики: науковий журнал* / ред. кол.: В.І. Кушнерик, О.І. Огуй та ін. Чернівці : Книги–ХХІ, 2012. С. 112–118.
6. Селігей П. О. Внутрішня форма назв емоцій в українській мові. *Мовознавство*. 2001. № 1. С. 24–32.
7. Сагач Г. М. Експресивний словотвір у фольклорі / Г. М. Сагач // *Культура слова*. – К. : Наукова думка, 1980. – Вип. 19. – С. 18–22.
8. Українські народні думи та історичні пісні : Збірник. Київ, 1955. 670 с.
9. Шаховский В.И. Лингвистическая теория эмоций. Москва: Гнозис, 2008. 416 с.

Коржак З. З.

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри філології та перекладу

*Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
м. Івано-Франківськ, Україна*

ПОСИЛЕННЯ ЕКСПРЕСІЇ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ НОМІНАТИВНИМИ РЕЧЕННЯМИ

На матеріалі української мови висловлювання з експресивним чинником (способи вираження, ситуація виголошення та категорія оцінки) аналізувалися тільки частково у працях окремих дослідників. В українському мовознавстві експресивні висловлювання досі ще не були об'єктом спеціального аналізу, і це дає можливість комплексно представити структурні та семантичні особливості цих конструкцій в українській мові, а також прагматичну значущість таких висловлювань у процесі спілкування.

Об'єктом дослідження обрано номінативні речення сучасної української літературної мови, які розглядаються як односкладні одиниці, що стверджують буття предмета, явища, особи, з головним членом, репрезентованим іменником (або субстантивованою частиною мови) у називному відмінку.

Однією із складних у теорії синтаксису є проблема номінативних речень бо, за словами Л.О.Кадомцевої, «це насправді є виділенням бездієслівного речення, в якому проблемною є форма предикативної семантики як граматичної основи речення. Крім того, це питання стосується також до остаточно не встановлених у синтаксисі категорій повноти/неповноти, а також еліпсиса» [2, с. 21]. У дослідженнях учених, які працювали і працюють над вирішенням цієї проблеми, виявляються значні розходження у поглядах на природу і статус такої синтаксичної одиниці, хоча здебільшого наголошується на її самостійності. Однак сутність номінативних речень, їх граматичні ознаки, відмежованість від схожих за формою, але функціонально інших синтаксичних явищ до цього часу вважаються проблемними.

Номінативні синтаксичні конструкції здатні виражати лише теперішній час. Більшість мовознавців дотримуються такої думки [5, с. 129]. На значення часу вказує сама відсутність дієслова, що в українській мові є показником теперішнього часу. У випадку предметно-ситуативної номінації, коли у висловленні реалізується іменна односкладна структура, яка немає репрезентації властивої ознаки, сама можливість та необхідність у висловленні присудкових часових значень виключається. Значення моменту мовлення, моменту спілкування починає виконувати

самостійні граматичні функції, виступаючи як антропоцентричний (неспіввідносний) теперішній. Антропоцентричний теперішній є константним значенням, завжди збігається з моментом спілкування, не має парадигматичних протиставлень теперішній – минулий – майбутній і не потребує формальних показників. На відміну від теперішнього присудкового теперішній антропоцентричний не має відношення до позначення вияву ознаки у часі, а локалізує нерозчленовану предметну ситуацію, вказуючи, що ця предметна ситуація безпосередньо відображається у свідомості мовця.

У системі мови реалізуються два принципово різних засоби часового співвіднесення змісту висловлення з відображуваним фрагментом дійсності. Один з них базується на варіюванні часових дієслівних форм у рамках традиційної парадигми теперішній – минулий – майбутній, інший – на зміщенні вихідного пункту, що дає змогу уявити предметну ситуацію як таку, що спостерігається у момент спілкування: *«Вечір. Падає напруго сонце»* [7, с. 153]; *«Осінь. Пожовк виноград і не дозрівши»* [7, с. 79].

Номінативні речення мають найбільш виразну функцію самостійного вживання, є певними засобами експресивного синтаксису, виражають внутрішню здатність мови до репрезентації судження у складному типі нерозчленованої будови – в абстрактній формі [2, с. 22]. В окремих контекстах навіть у власне інформативному плані (без урахування стилістичного об'єднання тексту) важко дібрати розчленовану паралель констатувальній предметно-ситуативній номінації: *«Весна. І сонце. І зело. Стоять сади, немов кульбаби»* [7, с. 208]; *«Пустеля. Спогади. І дух морських лагун і риболовлі»* [7, с. 160]. Стосовно таких номінативних речень О. С. Кубрякова зауважує, що нерозчленовані висловлення такого типу і задумані як глобальна вказівка на існування будь-чого [3, с. 130].

Експресивність, яка ґрунтується переважно на своєрідності трансформацій синтаксичних структур, властива сучасним художнім текстам. Специфічний афективний синтаксис – засіб вираження емоцій, що забезпечує можливість поетичної актуалізації завдяки його різноманітним зв'язкам з іншими аспектами художнього мовлення (ритмікою, мелодійною і семантичною структурою і т.д.) [1, с. 151–155].

Зважаючи на багатофункціональність номінативних речень у структурі художнього тексту, визначається типологія, побудована на принципах визначення їхнього місця і значення в організації текстового матеріалу. Оскільки внутрішня диференціація номінативних речень орієнтована насамперед на співвіднесеність змісту повідомлень з дійсністю у плані модальних оцінок відповідних фактів, то на цій підставі традиційно виділяються буттєві, вказівні, емоційно-оцінні номінативні

речення [4, с. 384]. Така їхня класифікація видається нам недостатньо послідовною, оскільки, по-перше, на буттєвість і вказівність таких речень здебільшого накладається експресивно-емоційний план, по-друге, речення, віднесені до емоційно-оцінних тією чи іншою мірою передають буттєвість. Отож, такий поділ є умовним, таким, що визначає лише основну функцію речень. Навіть ті номінативні речення, які вжиті без атрибутів і виражені іменниками, що не мають у своєму лексико-семантичному наповненні семи оцінності, теж містять елемент експресії, але такий, який визначається здебільшого контекстом. Розглянемо приклад: *Сіре небо. Облізлий сніг. **Вежі**. Ворони над ратушею. **Черепиця**. Жовті мури. **Тиша**, десята, ні одинадцята ранку, **п'ятниця**, зимно, високогір'я, Високоальп'я, що ще?* [6, с. 25]. Номінативне речення *Сіре небо* є зачином тексту, далі йде ряд висловлювань, серед них ***Вежі**, **Черепиця**, **Тиша**, **п'ятниця***, які виступають свого роду розгортанням попередніх номінативних речень. Дані речення поза контекстом логічно сприймаються як нейтральні стилістичні засоби мови, але в даному випадку, під впливом контекстуальних умов, розглядаються нами як оцінно-знижені, тобто такі, які мають свій рівень експресивності.

Отже, номінативні речення є граматичним типом абстрактного відчуження предиката, який має значення екзистенційності, буття, ствердження існування факту. Такі номінативи відображають якийсь елемент навколишньої дійсності, тобто виступають не як підпорядковані слова, а як основа синтаксичної будови односкладних речень цього типу. Вони стають емоційною характеристикою-узагальненням розгорнутої конституції, мають складну семантичну структуру, яка в конструктивному плані відповідає багатокomпонентній синтаксичній одиниці, входить складовою частиною у номінативний ряд. Уповільнюючи оповідь і водночас посилюючи статичність опису, речення цього типу формують конотації «пасивність», «споглядальність» і под. Вони є одним із засобів урізноманітнення розповіді, створення колориту живого мовлення, активізації уваги читача, поліпшують сприйняття художнього твору, увиразнюють його.

Перспективи дослідження. Проведене дослідження дозволяє сформувати методика вивчення особливостей вираження предикативності номінативними конструкціями. Предикативність, виступаючи найважливішою реченнєвою категорією, що реалізується усім складом речення, може перерозподілятися між його компонентами, концентруватися, локалізуватися, фокусуватися в одному з них. Також можна сформувати методика вивчення можливостей вираження експресивності засобами номінативних конструкцій. Експресивність у сфері прагматики, семантики мовленнєвої одиниці є тим чинником, що свідчить

про зацікавленість мовця у підсиленні впливової сили висловлювання. Тексти, яким властиве широке використання номінативних речень, віднесені до експресивно насичених, художньо виправданих.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зорівчак Р. П. Реалія і переклад (на матеріалі англословних перекладів української прози / Роксолана Петрівна Зорівчак. – Львів : Львів. ун-т, 1989. – 216 с.
2. Кадомцева Л. О. Українська мова. Синтаксис простого речення / Лариса Олександрівна Кадомцева. – К., 1985. – 125 с.
3. Кубрякова Е. С. Номинативный аспект речевой деятельности / Елена Самойловна Кубрякова. – М., 1986. – 157 с.
4. Українська енциклопедія. – К. : Вид-во Укр. Енциклопедія, 2000.
5. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови / Каленик Федорович Шульжук. – К., 2004. – 406 с.
6. Андрухович Ю. І. Перверзія. Роман / Юрій Ігорович Андрухович. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 1997. – 320 с.
7. Стус В. С. Вечір. Зламана віть: Вибране / Василь Семенович Стус. – К.: Дух і література: За друга, 1999. – 384 с.

Котліна С. П.

студентка кафедри української мови та літератури
філологічного факультету

Науковий керівник: **Баденкова В. М.**

кандидат філологічних наук, доцент

*Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського
м. Миколаїв, Україна*

ПЕРИФРАЗИ В ПОЕТИЧНОМУ ІДІОЛЕКТІ Д. КРЕМЕНЯ (НА МАТЕРІАЛІ ЗБІРКИ «ЗАМУРОВАНА МУЗИКА»): СЕМАНТИКА, ФУНКЦІЇ

Феномен перифрази має давню історію. Однак природа і суть цього явища досі незрозумілі, а визначення перифрази не є чітким і однозначним. Неоднозначність терміна пов'язана з його широким використанням у різних галузях наукових знань (література, логіка, стилістика, риторика, соціолінгвістика, морфологія, музика), що дозволяє розглядати перифрази не лише в лінгвістичному аналізі.

Загалом, у лінгвістиці термін *перифраз*, *перифраза*, *парафраза*, *парафраз* – визначають у двох аспектах: у словотворенні – це

еквівалентне якомусь слову аналітичне висловлювання, що служить для встановлення семантики похідного слова; у стилістиці – це слова, установлені словосполучення (зрідка – речення), що є образно-переносними й описовими найменуваннями предметів, явищ, осіб тощо [2, с. 435].

Перифрази активно функціонують у різних стилях мовлення, надаючи сказаному особливій виразності, емоційної забарвленості й експресивності. Ці одиниці також мають змогу транслювати еталони та стереотипи національної культури, у якій вони виникли. Такі можливості є надзвичайно актуальними для стилю художньої літератури. Саме тому багато митців слова використовують у своїх творах перифрази, і Дмитро Кремень – український поет, публіцист, есеїст – не виключення. Автор активно вживає не лише загальновідомі перифрази, а й створює власні, опираючись на певні структурні моделі. Таке трансформування, з одного боку, сприяє певній перебудові традиційної лексичної системи, а з іншого – є потужним імпульсом до оновлення її виражальних засобів.

Перифрази, зафіксовані в збірці Д. Кременя «Замурована музика», групуються навколо певних універсалій, серед яких можна виділити такі основні семантичні групи:

1) Людина та людські взаємини. Тут зустрічаємо перифрази, використані для найменування людей із підкресленням певних рис їх соціального статусу чи якостей характеру. Наприклад, слово «повія» замінено словосполученням «продажна діва», яке є метафоричним переосмисленням «низької» діяльності. Загалом, автор часто використовує різні назви таких жінок, іменуючи їх, наприклад, *мадоннами*: *Мадонно з українського секс-шоу, Кому тебе, не зрадивши, віддам?*

Часто Д. Кремень порівнює жінку із божественним началом, використовуючи при цьому відповідні перифрази для її найменування: *Скрипка Бога*.

Для зображення людських взаємин автор використовує перифрази при описі взаємин між чоловіком і жінкою, зокрема любовних та інтимних контактів, де перефразовані також назви статевих органів. Наприклад, *іменинами* названо процес інтимного контакту, а *квіткою і пагоном* – жіночі і чоловічі статеві органи.

2) Природа і природні явища. При описі природи Д. Кремень послуговується прадавними віруваннями – міфологічними, язичницькими, де кожне природне явище має глибокий підтекст і виникає не просто так, а є складовою міфічного світу. Яскравим прикладом використання перифразу є називання сонця божою лампадою: *... Мовчить і мовчить тисячолітній нетяга-козак, У божу лампаду підклавши кизяк, Аби яскравіше горіло* [1, с. 59].

3) Абстрактні поняття. Це, здебільшого стани і явища, притаманні людям – як окремим, так і людським спільнотам, державам: *Що нас*

чекає завтра? *Суховій, А чи небесна манна і поліття?* [1, с. 51], де під суховієм мається на увазі небезпека, негаразди, а під *небесною манною* і *політтям* – щастя, удача тощо.

4) Об'єкти і предмети довколишнього середовища. Перефразовуванню піддаються значимі об'єкти і предмети, які справили певний вплив, частіше негативний, на життєдіяльність людини. Наприклад, *невидимим ворогом* автор називає Чорнобиль: *І над обрієм небо палає І, як обрив, тепер убиває Нас невидимий ворог без куль* [1, с. 114].

Отже, семантика перифраз, які використовує Д. Кремень у своїй збірці «Замурована музика» – різноманітна, однак найчастіше під перефразовування підпадають людські процеси і стани, такі як кохання, інтим, життя та смерть, почуття і стани тощо.

Помітним є те, що у своїх поезіях Д. Кремень прагне до максимального використання виразально-зображальних можливостей слова, до новизни висловлювання, що досягається, у тому числі, завдяки використанню перифраз. Причини виникнення таких слів загалом відомі: пошук автором найдосконалішої форми для вираження своїх думок, настроїв, почуттів, потреба в більш виразних словах порівняно з канонічною лексикою, прагнення до оновлення й поетизації мовлення тощо. Д. Кремень здебільшого використовує такі лексичні одиниці з метою вираження різко негативного ставлення до певного явища, або задля вираження позитивної оцінки та забарвлення контексту піднесеними, патетичними, ліричними тонами, поетизації сказаного: *Понад морем зазиміло. Мла... Але ти – молода орхідея: Як ти цвіт свій зронити могла?* [1, с. 263].

Перифрази справедливо можна вважати показником розвинутості та гнучкості як літературної мови загалом, так і ідіостилю окремого автора, зокрема такого майстра як Д. Кремень. За кожним перифразом стоїть смислова та стилістична своєрідність, тобто тонкі, досить специфічні відтінки. Відрізняючись відтінками значень і стилістичною забарвленістю, перифрази виконують у мові декілька функцій: сприяють точності і ясності висловлювання, фонетично урізноманітнюють мову.

Отже, перифрази – потужне джерело мовної та мовленнєвої образності. Використання таких лексем надає висловлюванню точності, виразності, емоційності й образності: *У Карпатах або на Ай-Петрі Ти тікаєш до кулі у нетрі* [14, с. 285]

У збірці «Замурована музика» автор використовує контекстуальні, семантичні перифрази, наприклад називає Чорне море *Евксинським понтом*. Проте зустрічаються також контекстуальні перифрази, які є заміниками певного слова чи висловлювання лише у контексті віршів Д. Кременя. Це, наприклад, називання Чорнобиля невидимим ворогом, інтимний контакт – раюванням, сонце – божою лампадою тощо.

Подібне використання семантичних перифраз збільшує експресивну силу висловлення, допомагає повніше розкрити тему.

Отож, перифрази у поетичних творах автора виконують ряд стилістичних функцій, зокрема допомагають охарактеризувати образи твору, передають емоційний стан мовця і його ставлення до висловленого, експресивно забарвлюють мовлення, сприяючи яскравішому сприйняттю прочитаного реципієнтом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кремінь Д. Д. Замурована музика: лірика, симфонії, поеми / перед. В.Базилевського. Київ : Ярославів Вал, 2011. 368 с.
2. Регушевський Є. С. Перифраз. Українська мова : енциклопедія / редкол. : В. М. Русанівський, О. О. Тараненко (співголови), М. П. Зяблюк та ін. Київ : «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2000. 752 с.

Лакєєва В. В.

студентка психолого-педагогічного факультету
КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради
м. Харків, Україна

ЕТНОМЕНТАЛЬНІ КОНСТАНТИ РОМАНУ В. ЛИСА «СТОЛІТТЯ ЯКОВА»

На сьогодні актуальним у літературознавстві є дослідження етнографічного аспекту художнього твору. Сучасні автори прагнуть бути віддзеркаленням народу, аби зберегти етнічну ментальність свого краю. Поняття ментальності слід розуміти як «глибину колективної та індивідуальної свідомості, усталену й водночас динамічну сукупність настанов особистості, демографічної групи в сприйманні залежно від етногенетичної культури» [7, с. 438–439]. Оскільки ментальність характеризується сталістю, то доречно розглядати її особливості в контекстах. Тобто через постійні, незмінні характеристики.

Питання української ментальності є об'єктом дослідження відомих фольклористів та літературознавців: В. Давидюк, Г. Лозко, П. Гнатенко та інші. Етноментальний аспект виявляється у творчості таких сучасних письменників: О. Забужко, В. Лис, Н. Гуменюк, В. Шевчук.

Рецепція ментальності яскраво відбивається через образ Полісся та його мешканців у романі Володимира Лиса «Століття Якова». Твір

був об'єктом дослідження як мовознавців, так і літературознавців: М. Стасик, А. Соколова, І. Волкова, О. Масло, Т. Біленко, М. Чохань, І. Левчук.

Отже, дослідження роману «Століття Якова» є актуальним і потребує більш глибокого різнобічного аналізу. Метою нашого дослідження є висвітлення етноментальних констант роману В. Лиса «Століття Якова» шляхом визначення головних рис ментальності українців, стереотипів поведінки й стилю мислення.

Відповідно до поставленої мети доречно виділити завдання: простежити етнопсихологічні концепції особистості в романі, визначити риси української етноментальності та дослідити, як вони представлені в романі.

Творче опанування фольклору та історії, уміння наповнювати власні думки мудрістю та досвідом пращурів дають можливість В. Лису вдало осмислити сенс людського буття. Роман представлено як історію життя звичайного селянина Полісся Якова Меха, довкола якого переплітаються події минулого та сучасного. Через вирій подій життя головного персонажа розкривається вся виразність ідейно-тематичного та композиційного планів.

Своєрідним орієнтиром у змістовій площині роману є епіграфи, що розширюють семантичні кордони задуму автора. Саме тому вчинки та думки Якова зумовлюються підтекстовим існуванням його сакральної ідеї та вкоріненими традиціями поліського села.

В. Лис обрав для свого головного персонажа вмотивоване прізвисько, що має символічно-фольклорний підтекст. «Цвіркунів» могли приймати за тотемну тварину: якщо цвіркун оселявся у будинку, то між ним та господарем немовби укладалась угода [8, с. 64–67]. Через образ цвіркуна виникає стале уявлення про співучість родини Меха. Як відомо, наші здібності можуть розвиватися під впливом навколишнього середовища. Так, співучість могла з'явитися як результат прожитого життя біля лісів, що й сприяє виробленню особливої гостроти слуху.

Внутрішній світ персонажа досить незбагнений та загадковий, який яскраво виявляється в конкретних ситуаціях, де він відчуває відповідальність не тільки за власні вчинки, а й за долі тих, хто були поруч.

Повертаючись до своїх спогадів, Яків Мех розповідає читачеві свої найкритичніші моменти життя. Саме в цих ключових моментах можна розгледіти ознаки ментальності персонажів. Перше кохання Якова закінчується трагічно, проте він готовий боротися до кінця, іти під кулі, аби бути поруч із коханою Уляною. Упертість та запальність, цілеспрямованість та віра обіцяному слову спонукає Меха до необдуманих вчинків: підняти зброю та зупинити весілля, забрати силоміць наречену тощо. Проте йти проти системи суспільства та законів родини

неможливо, що й змушує Якова відступитися, але не здатися. Яків не цурається важкої роботи, що говорить про його працелюбство та мужність. Служба в польському війську та зустріч із Зосою стають для Меха своєрідним випробуванням. Значення жінки для Якова має сакральне значення чистоти та материнства. Тому його реакція на діяльність Зосі була цілком очікувана. І він справді виявляє себе як справжній чоловік, у якого є не тільки фізіологічні потреби, а й совість та гідність.

Автор вдало зображує життєлюбство Якова, що так актуально в період війни, коли страх та тривоги стають сильнішими. Єдине бажання вижити за всяку ціну стало для нього найголовнішим за все. А він все думав, як «вижити, вижити, вижити... Молитви твердив... «Отче наш», і до Богородиці звертався, і до святих Миколая, Дмитра-великомученика, і Пантелеймона» [6, с. 159–160]. Набожність – ще одна важлива риса українців. Незламний дух віри Якова у Всемогутнього розкривається і під час війни. Ідучи під пострілами по воду все промовляє собі: «У Христа-Бога, Духа Святого і матір Божу вірую» [6, с. 168]. Тому і не стріляли по ньому «ци то німці, ци то маляри з того берега», як переконує В. Лис [6, с.169]. В. Лис зображує неоднозначність світогляду Якова, де переплітаються язичницьке та християнське: «Я втратив цей-бо ліс... Прости й мене, лісе» [6, с. 90]. Настрій та почуття Якова відчуває й цвіркун у його оселі, що надає йому сил не здаватися, а жити: «Чого тобі? Живий я, щоби ти знав. Може й переживу цею ніч» [6, с. 180].

У страшний час Яків втрачає дружину та двох дітей, звинувачуючи насамперед себе. Сила духу не дає Якову можливості здатися, він мужньо витримує це випробування долі, аби захистити своїх дітей та онуків. Отже, побожність, шанобливе ставлення до жінки, почуття відповідальності за родину, а також Сквородинівське відчуття часу – носієм таких ментальних рис є Яків.

У романі «Століття Якова» автор наголошує, що сила українських звичаїв та традицій може підлаштувати під себе й інші етноси. Володимир Лис цікаво подає образ полячки Зосі. Важливим моментом є її українізація. «Уродzona шляхтенка», опинившись поруч з Яковом у селі Загоряни, «крок за кроком, день за днем почала перетворюватися із гордої, зманіженої, аліганцької красуні-шляхтянки на польську селянку» [6, с. 112]. Вона зіткнулася з реаліями українського села, що відзначалися важкою роботою, відсутністю всіх зручностей в будинку, одноманітністю їжі. Проте слід зауважити, що дівчина дуже швидко стала в селі «своєю», говорити українською почала, одягатися стала як селянка та не цуралась роботи. Зося не тільки перейняла правила села та родини, а й додала своїх нововведень, що лише осучаснили побут родини. Прийняти життя свого чоловіка та перехреститись у

православну віру – засвідчує серйозність намірів самої польки. Якою б не була сильною українська нація в традиціях та звичаях, та неможливо забути чи зруйнувати генетичний код. Тому звички істинно польської жінки все ж залишилися. Можна сказати, що Зося стала образом жінки, яка готова пожертвувати всім, аби її родина жила гідно. Вона готова захищати й своїх нових односельчан, чіми життями нехтують польські військові. Зося – сильна духом, мудра, смілива, покірна чоловікові, любляча мати, слухняна невістка та водночас обстоює свої ідеї та права.

Інший жіночий образ, який заслуговує на увагу, – Улянка. У першій частині роману образ дівчини уособлює життя юного покоління в обмежених можливостях жити, створювати власну родину, мріяти, діяти за своїми бажаннями. Таким чином автор демонструє споконвічну ментальну рису українців – шанобливе ставлення до батьків, з примусу яких Уляна виходить заміж за нелюба.

В. Лис зображує у своєму романі й інші традиції та звичаї українського Полісся, які з часом затихають у людській свідомості. Важливим моментом у житті кожної молодої людини є створення нової сім'ї. Автор уміщує в роман основні етапи весілля: передвесільний (заслання сватів до будинку нареченої, приготування до весілля, клопоти на кухні, останні дівочі вечорниці), саме весілля (весільне застілля, батьківське благословення та вінчання), післявесільний (перша шлюбна ніч «комора»), засвідчення дівочої цнотливості. «Чекали приїзду, точніше, приходу молодого, бо ж з одного села, звісно, разом з весільним супроводом, а після короткого спільного застілля, як годилося, мали рушати на вінчання. До того обряду, до того, як піднімуть над головами наречених корони й благословить батюшка на довге й щасливе життя, кричати «Гірко!» не годилося, то й не кричали» [6, с. 38].

За допомогою фактичних уявлень про багатство лікувальних трав Полісся в романі зображено як унікальний осередок збереження традиційної культури. Трапляються безліч лікувальних відварів: «цвйдрубал, і кропивицю лісову, розмай-траву, і квіт ушку цібуляну, і сік молодої бульби, і той-таки ломикамінь» [6, с. 20]. І недарма В. Лис акцентує увагу, що Яків засушує трави ще дідівським способом. Так автор звертає увагу, що не забуті народні вірування, навіть через сотні років, з інноваціями та відкриттями, бо саме з природи починається той шлях ліків.

Важливо звернути увагу на опис житла, у якому також заковано ментальність українців. Як згадував Яків, що в його хаті є «і стіл, і ліжко-лежанка, і лавка, і піч» [6, с. 67]. При Зосиній адаптації у «курній польській хаті» зображено небагате життя: «... не прийнято було відчиняти вікна... важка робота на городі і в полі...раз на тижень митися у невеличких дерев'яних ночвах...їжею були кисле й

свіжовидоєне молоко, зрідка шкварки, себто печене сало...раз на рік кололи свиню, улюбленою стравою була гомачка» [6 с. 127–128].

Отже, роман відтворює етноментальну заглибленість у свій часо-простір, який містить досить символічну константу – сто років. В образі Якова Меха, а також через опис традицій Полісся, оточення, стосунків у родині, природу автор відобразив ментальні риси українського народу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Біленко Т. Г. Літературно-художня інтерпретація концепції людини й історії в романі Володимира Лиса «Століття Якова». *Наук. вісн. Міжнародного гуманітарного університету*. Сер. Філологія, 2018. № 32 (1). С. 8–11.
2. Волкова І. В., Масло О. В. Вербалізація концепту «час» у романі В. Лиса «Століття Якова». *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Сер. Філологія. Соціальні комунікації, 2019. Т. 30(69) Ч. 1, № 2. С. 15–20.
3. Голота Л. Володимир Лис, письменник: Для мене література – це насамперед порухи людської душі. Інтерв'ю. URL: <https://rozmova.wordpress.com/2013/02/27/volodymyr-lys-6/> (дата звернення: 26.11.2020)
4. Горбач Н.В. Моральна імперативність епіграфів у романі В. Лиса «Століття Якова». *Актуальні проблеми слов'янської філології*. Сер. Лінгвістика і літературознавство : міжвуз. зб. наук. ст. Бердянськ: БДПУ, 2012. С. 183-191.
5. Левчук І. Антропонімія роману Володимира Лиса «Століття Якова». *Наук. вісн. Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. Сер. Філологічні науки. Мовознавство, 2013. № 22. С. 69–74.: URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvvnufilm_2013_22_17
6. Лис. В. С. Століття Якова. Харків, 2019. 240 с.: іл.
7. Літературознавчий словник-довідник / за ред. Р.Т. Гром'яка, Ю.І. Коваліва, В.І. Теремка. Київ: ВЦ «Академія», 2007. 751 с. – С. 438–439. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001094>
8. Павленко А., Прокопович Л. Сверчок как мифопоэтический образ славянской культуры. *Мистецтвознавчий та культурологічний журнал «Виноградна гроздь»*. АРКАДІЯ №1 (42), 2015. С. 64-67 URL: <http://dspace.opu.ua/jspui/bitstream/123456789/1071/1/14.pdf>
9. Процик І. В. «Століття Якова» В. Лиса: спроба прочитання. *Вісник Запорізького національного університету*. Філологічні науки, 2013. № 3. С. 146–151. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vznu_fi_2013_3_32
10. Савченко Р. Художній світ Володимира Лиса: традиційність, помножена на сенсацію. Р. Савченко. URL: <http://litakcent.com/2018/12/19/hudozhniy-svit-volodimira-lisa-traditsiynist-pomnozhena-na-sensatsiyu/> (дата звернення 12.11.2020).

11. Соколова А. Етноментальні константи портрета поліщука в художньому просторі роману Володимира Лиса «Століття Якова». *Наук-теор. журнал «Слово і Час»*, 2017. № 12. С. 28–33. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/159831>
12. Стасик М. В. Фольклорно-етнографічні джерела роману В. Лиса «Століття Якова». *Вісник Маріупольського державного університету*. Сер. Філологія, 2017. № 16. С. 60–65. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vmdu_2017_16_11

Онуфрійчук Г. І.

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови та культури
Національний авіаційний університет
м. Київ, Україна

ОБРАЗНІСТЬ ЕТНОФРАЗЕОЛОГІЗМІВ

Загальновідомо, що навколишній світ людини постає в образах, вона мислить образно, творить одиниці мови також образно, внаслідок чого і виникають образні фразеологізми. За час свого функціонування образна фразеологія пройшла складний шлях становлення, який можна схематично змодельовати так: знак (вираз) → образ → символ. У формуванні образності фразеологізмів ключове значення відводиться знаку [8, с. 33].

Під мовним знаком розуміють матеріально-ідеальне утворення (двобічну одиницю мови), що репрезентує предмет, властивість, ставлення до дійсності, тобто позначає певний «шматочок» дійсності, яка вичленовує факти і події [5, с. 167]. За твердженням науковців, зокрема Я. Баран, виділяємо онтологічні риси знака, а саме: функція репрезентації; двобічна природа; здатність узагальнено відображати; номінативна функція; комунікативність; соціальна властивість; кумулятивна властивість; принцип (спосіб) означування; системність; закінченість / незакінченість процесу знакотворення; співвіднесеність з актом мовлення; категоріальне значення та функція у мовленні [1, с. 19]. А тому, на нашу думку, можна стверджувати, що мовний знак є багатограним поняттям, без якого неможливе творення фразеологізмів, у тому числі й етнофразеологізмів.

Навколишній світ людини постає в образах, якими вона мислить, спостерігає за навколишньою дійсністю, які лягають в основу її мовленнєвої діяльності. Саме тому вважаємо, що найважливішою

ознакою фразеологічних одиниць є образність, яка і є одним з етапів становлення фразеологізму. Образ виступає суб'єктивним елементом, вилученим із обрядової пам'яті, тому йому притаманні суб'єктивні властивості. Ці характеристики є узагальненими, в їх основі – досвід та знання мовця [3, с. 103]. Тому образи, якими оперує людина, включають у себе не тільки раніше сприйняті предмети й явища. Змістом образів може також стати попередній досвід людей, сформований і відшліфований у вигляді фразеологізмів, що дозволяють людині вийти за межі навколишнього світу в часі й просторі. Саме ці образи і є основними. Важливого значення набуває свідомий виклик людиною асоціацій, які опосередковано приводять до порівняння [7, с. 26].

Водночас образною одиницею вважається така, що у своєму вираженні містить відсилання до певного чуттєвого образу, характерного для колективної свідомості носіїв мови [4, с. 52]. Адже образність як реальна властивість мовних одиниць різних рівнів виявляється в їхній здатності викликати в нашій свідомості наочне уявлення, яскраві картини, на тлі яких сприймаємо предметно-речовинний та понятєво-логічний зміст цих одиниць [9, с. 4].

Для кожної людини образність є семантичною властивістю мовного знака, його здатністю виразити певний позамовний зміст через цілісне, наочне представлення – образ для характеристики позначуваного ним об'єкта та вираження емоційної оцінки з боку мовця [6, с. 20]. Водночас образність фразеологічних одиниць – це здатність фразеологізму мати в семантичній структурі мотивуючий його значення образ, тобто наочно-відчуттєву уяву про предмети і явища об'єктивної дійсності, що виникли від семантичної двоплановості стійкого словосполучення [2, с. 6]. На основі образного сприйняття виникають вторинні образи. Асоціативні зв'язки, перенесення ознак з одного предмету чи явища на інше, а також порівняння лежать в основі творення образних фразеологізмів. образи для порівнянь добираються людиною з різноманітних сфер життя: це – історія, побут, культура народу тощо. В образній фразеології відбувається перенесення образу. Серед фразеологізмів, які розкривають тваринний світ, особлива увага приділяється домашнім тваринам. Порівняння такого роду, зазвичай, будуються на певній ознаці, яка є найхарактернішою для порівнюваної тварини чи птаха [7, с. 27]. Наведемо приклади образів тварин у свідомості українців, які переносяться на саму людину, наприклад, образ *хитрої* людини уособлює *лисиця*, образ *сили* втілює *кінь*, *віл*, образ *дурості* та *впертості* – *осел*, образ *боязливості*, *полохливості* передає *засіць*, образ *живучості* – *вугор*, образ *працьовитості* – *бджола*, образ *вірності* – *пес*, *ведмідь* символізує *сліпу силу* або *неповоротність*, *вовк* – *кровожерливість*, *теля* – *наївність* та *недосвідченість*, *віл* –

терпеливість, віця – покірність тощо та ін. При цьому спостерігаємо, що образ і риса (якість), яка його супроводжує, настільки зливаються, що перший набуває ознак символу.

Отож, образ набуває символіки через набуту ним функцію в житті людини, в житті народу, людства. Образи-символи не є індивідуальними для кожного мовця, адже вони складаються у мовному середовищі та закріплюються в ньому.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Баран Я.* Фразеологія у системі мови / Я. А. Баран. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 1997. – 174 с.
2. *Добролюбова Г.* Идеографія і генезис поліських антропогностичних порівнянь. Автореф. дис. ... канд. філол. наук / Г. М. Добролюбова. – Житомир, 1997. – 16 с.
3. *Дуденко О.* Номінативна та комунікативна природа українських паремій: Дис. ... канд. філол. наук / О. В. Дуденко. – Умань, 2002. – 218 с.
4. *Жуйкова М.* Генеза образної предикації в етнолінгвістичному аспекті: Дис. ... д-ра. філол. наук / М. В. Жуйкова. – Луцьк, 2009. – 470 с.
5. Лингвистический энциклопедический словарь. – М.: Сов. энциклопедия, 1990. – 682 с.
6. *Лукьянова Н.* Экспрессивная лексика разговорного употребления / Н. А. Лукьянова. – Новосибирск: Наука (Сибирское отделение), 1986. – 227 с.
7. *Найда А.* Стійкі народні порівняння як об'єкт фразеології (семантичний структурний аспект): Дис. ... канд. філол. наук / А. М. Найда. – Дніпропетровськ, 2002. – 208 с.
8. *Онуфрійчук Г.* Лінгвокультурний потенціал української етнофразеології: асоціативне поле «ЛЮДИНА В КОЛІ ІНШИХ ІСТОТ»: Дис. ... канд. філол. наук / Г. І. Онуфрійчук. – Київ, 2016. – 261 с.
9. *Солодуб Ю.* Оразность фразеологизмов и фразеологическая номинация / Ю. П. Солодуб // Особенности семантики фразеологизмов. – Ростов на Дону, 1989. – С. 4–12.

Романова І. В.

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української лінгвістики,
літератури та методики навчання

*Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради*

Носач А. В.

студент психолого-педагогічного факультету

*Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради
м. Харків, Україна*

ПРОБЛЕМА АВТЕНТИЧНОСТІ БУТТЯ В ПОВІСТІ О. ЗАБУЖКО «ІНОПЛАНЕТЯНКА»

Художня творчість О. Забужко є важливою компонентою сучасного літературного процесу й засвідчує виразну філософську основу. Це зумовлено не тільки мистецьким талантом, але й фахом самої авторки (за плечима у неї – філософський факультет). На нашу думку, у повісті О. Забужко «Інопланетянка» комплексно осмислено проблему автентичності буття як передумову повнокровності людини.

Проблема автентичності існування особистості кореспондує із заголовком повісті: інакшість, іноментальність головної героїні визначають її позитивно маркований статус – інопланетянка. Звернімо увагу на те, що Раду вже змалечку турбує вічне, але водночас «недитяче» запитання: «Для чого людина живе?» [2, с. 186] Материна відповідь цілком уписується в заготовлені наперед формули «щасливого» життя: здобути освіти, одружитися. Співвіднесеність тільки із соціальним досвідом, у якому губиться людина, змушує героїню пізнати «притягальну потугу паралельного буття...» [2, с. 187]. Цей інший вимір виконує своєрідну захисну функцію, виступає можливістю писати власний сценарій життя. Утім, О. Забужко художньо осмислює Раді спроби комунікувати зі світом, у якому живе героїня: «Лю-у-ди, візьміть мене до гурту!.. І люди – беруть» [2, с. 208]. Чому жінка прагне до цього? Звісно, людина не може існувати без спілкування, вона покликана в ньому. Проте показна зацікавленість чужим життям не приносить Раді радості комунікації, обертається пусткою й водночас онтологічною пасткою: саме серед людей вона відчуває себе самотньою та відчуженою. О. Забужко використовує цікаве слово «ззелюднення», пояснюючи його так: «...ніби в мені махом обірвались усі мої людські зв'язки, усі оті м'ясисто-буттєві, з нервів і безсонних radoщів сукані линви, котрі,

власне, й держать нас на світі, – обірвались, і я, мов повітряна куля, шугонула кудись у стратосферну пустку...» [2, с. 178] Своєрідним захистом для Ради міг стати шлюб, власне, вона й зробила спробу реалізувати цей досвід: бути, як усі. Утім, родинного затишку так і не відчула, оскільки, на думку обранця Арсена, не дозволяла себе любити. У розуміння чоловіка любити – віддавати свободу, «а Раді потрібна була дистанція. Їй завжди потрібна була дистанція – прозір, шпарина, відліт. Бо в тих шпаринах жили слова» [2, с. 215].

У творі авторка окреслює ще одну іпостась Ради – письменниці. На думку М. Гірняка, «письмо світу стає тим горизонтом, до якого наближається людина, зокрема та, яка схильна творити і писати. Рада прагне відкрити для себе зашифровані в книзі світу повідомлення і з'ясувати семантику такого невербального тексту» [1, с. 67]. Саме через творчість як процес героїня намагається знайти відповіді на одвічні онтологічні питання, робить спробу реалізувати себе в іншому, «нетілесному» вимірі. Творячи, митець виходить за межі звичайної дійсності. В уста Ради О. Забужко вкладає думку про значення постаті письменника: «Я – посередкою, от. Я стою непроханим посередником між дійсністю як вона є – і людьми...» [2, с. 233] Забужкова концепція творчості ґрунтується на засадничій категорії свободи митця, який не може писати на злобу дня, творити те, що потрібно людям тут і зараз. Тому Раді огидним є «божок» літератури Валентин Степанович, який зводить творчий процес до ремісницької праці. Відштовхуючись від його невентичної праці, що суперечить мистецтву як такому, головна героїня обирає свій шлях – шлях оприявнення власного письменницького голосу. Відтак можемо говорити, що творчість виступає трансцендентним.

Таким чином, у повісті О. Забужко «Інопланетянка» художньо осмислено проблему автентичності буття, що полягає в необхідності вийти за межі тілесного, уречевленого, засвідчити неконформістський голос митця.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гірняк М. Письмо як спосіб комунікації та самоідентифікації (за повістю Оксани Забужко «Інопланетянка»). *Studia methodologica*. 2014. № 37. С. 66–72. URL: <http://dSPACE.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/6247/3/Girnyak.pdf>
2. Забужко О. Сестро, сестро: Повісті та оповідання. – 3-тє вид., доповн. Київ : Факт, 2008. 260 с.

Товстенко В. Р.
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри бізнес-лінгвістики
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана
м. Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ТЕРМІНОЛОГІЧНОГО НОМІНУВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ПОНЯТЬ

Однією з найактуальніших і найскладніших проблем українського мовознавства XXI ст. є формування та подальше унормування економічної термінології на національній основі. Терміносистема сучасної української мови є потужною мовною базою, на основі якої формуються, функціонують усі сфери науково-професійної діяльності. Проте потрібно зважати на те, що ні одна мова, творячи терміни, не може обійтися власними ресурсами, а тому послуговується лексичними та словотворчими засобами високорозвинених літературних мов, поєднуючи в собі національні та міжнародні елементи. Останнім часом велику увагу приділяють вивченню спеціальних економічних термінологій, передусім визначенню їхніх структурно-семантичних параметрів в економічній термінології і способів номінації, питанням стандартизації та кодифікації [3; 4; 5; 6; 7; 9]. Одні вчені, наприклад Т.І. Панько, зазначають, що економічні терміни, у яких сконцентровано величезний досвід господарської діяльності, є неоднорідними за своїм складом і походженням [7, с. 124]. Інші мовознавці наголошують на засилля в українській мові англоамериканізмів [8, с. 206]. Ґрунтовну структурно-семантичну диференціацію економічної термінології зробила у своїх наукових працях Т.П. Кравченко. Дослідниця визначила такі шляхи номінації: термінологізація загальнонавжаних слів для позначення певного наукового поняття; ретермінологізація готового терміна економіки; використання наявних у мові словотвірних типів або іншомовних компонентів для утворення нових назв [10, с. 131].

Формування української економічної терміносистеми починається від часів Київської Русі. В основному це назви повинностей і зборів (спочатку натуральних, а потім грошових), які сформувалися на основі загальнонавжаних слів. У мові тогочасних монастирських книг, купчих і дарчих записів, реєстрів майна та приватних листів відображено окремі слова, що фактично започаткували сучасну економічну галузеву терміносистему. Наприклад, *мит*, *куни*, *данина* (*дань*), *мостове*, *порядне*, *перевоз*, *печать* та ін. В українських пам'ятках XIV – XV ст. спеціальні поняття сфери фінансових відносин передано словами, що

спочатку використовували і як загальноновживані, і як спеціальні. З часом такі слова спеціалізуються, набуваючи властивостей термінів у сучасному розумінні. Наприклад, *взраховувати, длжъникъ, запла́та, полтына, личба, мыто, мытник, гривня, деньга, накладъ, позычити, розходъ, отмънити (компенсувати), приход (прибуток, доход), пожиток (користь, вигода, зиск)* і т. ін. Окрему мікросистему в складі соціально-економічної лексики становили назви податків і повинностей, які перейшли до розряду історизмів, наприклад: *осадне* – плата за поселення на новій землі, *побережне* – плата за користування узбережжями річок, *шляхове* – плата за привласнення прибудного коня або вола, *помірне* – плата за викочену з воза бочку для продажу, *гребельне* – плата за переїзд греблі, *колодне* – плата від колоди меду, *ярмаркове* – торгове мито на ярмарку тощо.

У кінці XVI – на початку XVII століть розвивається торгівля, поширюється грошовий обіг. Зміцнення внутрішнього ринку й розширення торгівлі в Україні у другій половині XVII ст. сприяло встановленню єдиного (рублевого) мита замість численних дрібних зборів, які існували в період феодальної роздробленості. Позамовні реалії знаходять своє відображення у спеціальних словах, багато з яких із термінологічним значенням зафіксовано в «Лексиконі словенороському» Памви Беринди, у «Актовій книзі Житомирського міського уряду кінця XVI ст.», у збірнику актових документів «Ділова мова Волині і Наддніпрянщини XVII ст.»: *обмитити, копъйка, подужне, поколодне, спашне, рубль, кредиторъ, въритель, шаг, цъна* і т.ін.. Соціально-економічні процеси XVIII – XIX ст. в Україні певним чином знаходять мовне втілення в українській суспільно-економічній лексиці цього періоду. Суттєву внутрішню еволюцію, зумовлену новими соціально-економічними відносинами, можна простежити в значенні багатьох сучасних економічних термінів: *гроші, кредит, фінанси, акція, вексель, податок, біржа, ваучер* та ін.. Розширення міжнародних контактів сприяє інтенсифікації запозичання термінів в економічній сфері. У зв'язку з цим виникає поняття міжнародної термінології та міжнародного терміна – терміна, який використовують в усталеному значенні принаймні у трьох мовах, що не є близькоспорідненими: *монополія, акція, дивіденд, пролонгація, банк* тощо. У мовних паралелях європейських мов існує тенденція до розширення інтернаціональності, яка полягає в тому, що новітні запозичення не завжди підпорядковані фонетичним законам та орфографічним правилам мов-отримувачів: *паблік рилейшинз, бойент, неттинг, уош, алонж* тощо. У будь-якій мові існують проблеми засвоєння та передавання іншомовних елементів, тому залежно від графічного оформлення їх поділяють на: 1) іншомовні терміни, що повністю підпорядкувалися правилам національної

орфографії; 2) іншомовні терміни, що частково підпорядкувалися правилам національної орфографії; 3) іншомовні терміни, що не підпорядкувалися правилам національної орфографії та повністю зберегли своє оригінальне написання. Показниками засвоєння запозиченого терміна є фонетико-графічне передавання іншомовного слова засобами української мови; входження іншомовного слова до певного граматичного класу слів української мови й набуття у зв'язку з цим відповідних морфологічних і синтаксичних ознак; словотворча активність, яка полягає у здатності запозиченого терміна бути основою для творення нових слів тощо. Графічне оформлення запозичень та інтернаціональних елементів підпорядковане певним правописним традиціям відповідної мови. Якщо мова таких традицій не має, у такому разі ці традиції формуються поступово, під час засвоєння цієї мовою іншомовних елементів. У мовознавстві існує поняття «міжмовна інтерференція», а саме: взаємодія мовних систем за двомовності, яка виникає при мовних контактах або при індивідуальному засвоєнні нерідної мови. Існує фонетична, граматична й лексична інтерференції. Серед типів лексичної інтерференції виділяють: 1) власне лексичні запозичення, тобто слова іншої мови (з можливою адаптацією на рівні фонетики та морфології в мові-реципієнті); 2) кальки; 3) зміни вживаності лексичних одиниць однієї мови за зразком іншої – з двома протилежними процесами: з одного боку, активізація лексичної одиниці, з другого – скорочення її вживання, часом аж до повного витіснення з ужитку. Формально всі запозичені терміни можна поділити на дві великі групи: 1) терміни з повним структурним збігом: *маркетинг* – англ. *marketing*, *лізинг* – англ. *leasing*, *каса* – нім. *die Kasse*; 2) терміни з частковою заміною компонентів, оформлені словотвірними засобами мови-реципієнта (*рентабельність* – нім. *die Rentabilitat*). У кінці XIX – на початку XX ст. в економічній термінології переважали словотвірні кальки з німецької мови (*Selbstkosten* – *собівартість*, *Kostenanschlag* – *кошторис*), у сучасній превалюють кальки, основним джерелом яких є англійська мова (причому переважно в її американському варіанті): *shadow economy*, *shadow business*, *shadow cabinet*, *shadow capital* – *тіньова економіка*, *тіньовий бізнес*, *тіньовий кабінет*, *тіньовий капітал*. Деякі групи лексики особливо активні у формуванні стійких словосполучень – кальок за походженням. Значну групу такого типу в економічних терміносполучках формують прикметники на позначення кольору. Практично всі кольори в системах спеціальної лексики мають переносне значення. Частина таких значень – це результати впливу іншомовних одиниць. Так, сполучення *чорний ринок* є калькою нім. *Schwarzmarkt*, *сірі дилери* – калька англ. *grey dilers*, *сірий ринок* – англ. *grey market* (сполучення з прикметником *сірий* функціонують на

позначення напівлегальних осіб, операцій та структур в економіці), *зелені* у знач. «долари» – англ. *greens*. Щодо адаптації терміноодиниць, то існує декілька основних підходів, серед яких потрібно розрізняти: транслітерацію. Транслітерація (від лат. *trans* через і *lit(t)era* – літера) – літерне передавання слів і текстів, записаних за допомогою однієї графічної системи, засобами іншої графічної системи. Наприклад, *карт-бланш* (фр. *carte blanche*) – 1) чистий бланк, підписаний особою, яка надає можливість іншій особі заповнити цей бланк текстом; 2) необмежені повноваження; *де-юре* (лат.*de jure*) – юридично, по праву, формально. Памва Беринда у «Лексиконі словенороському» (1627 р.), не маючи точного українського відповідника для слова *заимодавец(и)*, тлумачить його описово й наводить латинізм *creditor*, який пізніше був засвоєний українською мовою (пор. *кредитор*) на позначення організації, установи або окремої особи, що позичає гроші в борг, надає кредит. Кальки – найбільша група термінів-запозичень, напр.: *довгостроковий кредит* (англ. *long-term credit*), *короткостроковий кредит* (англ. *short-term credit*). Потрібно зважити на те, що ненормативним є користування абсолютними кальками й використання псевдотермінів англійською транслітерацією, пор.: *cash flow* (*кеш-фло*) – український нормативний варіант *грошові потоки*. Сучасні фахівці намагаються залучати одиниці питомого українського термінологічного фонду, знаходячи відповідники іншомовним термінам галузі: *квзігроші* – *регіональні гроші*, *сертифікат депозитний* – *ощадний*, *ремітент* – *перший векселетримач*, *перевірка камеральна* – *попередня*, *індосамент* – *передавальний (передатний) напис*, *неустойка* – *забезпечення*, *недоїмка* – *недоплата*, *надбавка* – *надвишок*, *підвишка*, *дорогоцінне каміння* – *коштовне каміння* тощо. Слова іншомовного походження більш характерні для власне наукового стилю (напр.: *ембарго*, *емісія*, *реалізація*, *конкуренція*, *конвенція*, *координація*, *репарація* тощо), а питомі українські – науково-навчального, науково-популярного його різновидів (напр.: *заборона*, *випуск*, *збут*, *суперництво*, *угода*, *погодження*, *відшкодування* тощо). За етимологічною ознакою синоніми економічної терміносистеми формують такі основні типи: один термін є власне українським, а другий – інтернаціональним або іншомовним (*зниження* – *дисконт*, *заборона* – *ембарго*, *випуск* – *емісія*, *угода* – *конвенція*, *відшкодування* – *репарація*, *порука* – *бюргшафт*, *зниження* – *гівал*, *винагорода* – *диспач*, *вивіз* – *експорт*, *ввіз* – *імпорт*); обидва терміни є запозиченнями з різних мов (*акцептант* (лат.) – *тросант* (нім.), *ревальвація* (лат.) – *ревалоризація* (фр.), *жиро* (італ.) – *індосамент* (нім.), *комісіонер* (фр.) – *фактор* (лат.)); терміни є національними утвореннями (*набувач* – *набувальник*, *зношеність* – *зношення* – *зношування*); еквівалентами іншомовних термінів є дво-, три-,

чотирикомпонентні словосполучення (*ріелтер* (англ.) – торговець нерухомістю, *тратта* (італ.) – переказний вексель, *іпотека* (гр.) – позика під нерухомість); терміни-дублети з епонімами у своєму складі (*гайдаризм* – руйнування попередньої економічної системи, *крива Лаффера* – зв'язок між оподаткуванням та надходженням до бюджету).

Отже, стандартизація термінологічних систем на національних та інтернаціональних рівнях необхідна й актуальна, оскільки спрямована на вибір термінологічної норми та її затвердження як обов'язкового варіанту. Кількісне зростання термінів-інтернаціоналізмів є характерною тенденцією, і це покращує взаєморозуміння галузевих фахівців, знижує ймовірність комунікативних перешкод на шляху обміну інформацією та технологіями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безпояско О.К., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Граматика української мови. Морфологія. К. : Наукова думка, 1993. 336с.
2. Вихованець І.Р., Городенська К.Г.. Теоретична морфологія української мови. К.: унів. вид-во «Пульсари», 2004.400 с.
3. Грицьків А.В. Міжсистемна взаємодія як чинник термінотворення (на прикладі англомовних фінансових термінів) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Львів, 2004. 20 с.
4. Дуда О.І. Процеси термінологізації в сучасній англійській мові (на матеріалі літератури з кредитно-банківської справи) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Київ, 2001. 19 с.
5. Козловська Л.С., Товстенко В.Р. Культура наукової мови: навч.метод. посіб. для самост. вивч. дисц. для студентів кредит.-екон. ф-ту. К. : КНЕУ, 2009. 83с.
6. Лотка О.М. Англомовна термінологія фінансово-економічних взаємин : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Київ, 2000. 20 с.
7. Панько Т.І., Кочан І.М., Мацюк Г.П. Українське термінознавство: підручник. Львів: Світ, 1994. 216с.
8. Українська термінологія і сучасність: Матеріали II Всеукраїнської наукової конференції. Інститут української мови НАН України. К., 1997, 239 с.
9. Чорновол Г.В. Новітня економічна термінологія та її стилістичне вживання в сучасній українській мові (на матеріалі періодичних видань) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Київ, 2004. 23 с
10. Шарата Н.Г., Кравченко Т.П. Термінологічна номінація понять аграрного сектора економіки. Молодий вчений. №3(67) березень, 2019. С. 128–132.

Ханецька А. О.
викладач кафедри української та іноземних мов
Одеський державний аграрний університет
м. Одеса, Україна

СЛОВОВІРНІ ТА МОРФОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НЕОФІЦІЙНИХ ІМЕНУВАНЬ ДОРОСЛОГО НАСЕЛЕННЯ С. НЕРУШАЙ ТАТАРБУНАРСЬКОГО РАЙОНУ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Людину виокремлюють у соціумі за власною назвою – офіційною чи неофіційною. До офіційної антропонімічної формули входять прізвища, імена та по батькові (так звана формула ПП). Не менш важливу роль відіграють *прізвиська* – неофіційні найменування людини, які використовуються для створення найбільш точної, особистісної, оціночної характеристики індивідуума в колективі.

Словотвірна структура прізвиськ дорослого населення

Структурно-словотвірним аспектом в антропонімії займалися такі ономасти, як Б. Близнюк, Г. Е. Бучко, Л.О. Кравченко, С. Е. Панцьо, Г. Д. Панчук, Ю. К. Редько, П. П. Чучка. Вчені використовують різні принципи словотвірного та морфемного аналізу, але іноді вони їх змішують. У кожного дослідника свій погляд на розмежування прізвищевих і непрізвищевих суфіксів. Так само не можуть дійти згоди у вирішенні питання, яке стосується кількості способів творення прізвиськ.

Аналізуючи неофіційні антропоніми, вчені звертають увагу не тільки на належність прізвиська до певної частини мови, а й зі скількох частин вони складаються. Таким чином виділяються: однолексемні і багатолексемні прізвиська.

О. Селіванова пропонує виділяти такі групи прізвиськ, опираючись на різні способи словотворення [5, с. 228–229]:

- 1) деривати, які утворені на основі різних антропооснов за допомогою афіксів;
- 2) композити, що утворилися за допомогою двох або більше твірних основ;
- 3) аббревіатури, тобто такі неофіційні антропоніми, які не мають повних мотиваційних основ у своєму складі.

Л. О. Белей розмежовує морфологічні і словотвірні варіанти. Він говорить, що словотвірні варіанти утворюються за допомогою засобів, які несуть в собі вже певне емоційне забарвлення. Це можемо назвати власне морфологічним способом [1, с. 50].

3. П. Нікуліна зазначає, що більша частина «відпрізвищевих» прізвиць утворена шляхом усічення кінця твірної основи [4, с. 25].

Р. Й. Керста всі словотвірні варіанти імен поділяє на три групи:

- 1) утворені способом усічення;
- 2) утворені суфіксальним способом;
- 3) утворені усічено-суфіксальним способом [2, с. 43].

Він також стверджував, що ті афікси, за допомогою яких утворюються прізвиська, несуть в собі більше емоційне забарвлення ніж ті, за допомогою якого ми утворюємо інші види антропонімів.

Способи словотворення – це шляхи творення нових слів за допомогою різних словотворчих засобів. Виділяють *морфемні* і *неморфемні* способи словотворення.

До *неморфемних* відносять такі способи словотворення:

1. *лексико-семантичний* – спосіб, при якому нове слово утворюється завдяки переосмисленню значення мотивувального слова:

– *трансонімізація* – творення слова шляхом переходу однієї власної назви в іншу;

– *онімізація* – творення слова шляхом переходу загальної назви у власну;

– *апелятивація* – творення слова шляхом переходу власної назви у загальну;

– *трансапелятивація* – творення слова шляхом переходу однієї загальної назви в іншу.

2. *лексико-синтаксичний* – спосіб, при якому нове слово утворюється шляхом зрощення словосполучення в одне слово.

3. *лексико-морфологічний* – спосіб, при якому слово утворюється шляхом переходу з однієї частини мови в іншу.

Морфемні способи словотворення – це способи, при яких нові слова утворюються за допомогою морфем:

– *афіксальні* (нове слово утворюється за допомогою афіксів.

– *безафіксний* (нове слово утворюється за допомогою відкидання суфікса, іноді – закінчення).

– *складання* (включає в себе: *словоскладання* (складання цілих слів), *основоскладання* (складання кількох основ в одне слово), *абрєвіація* (складання в одне слово початкових літер, складів (початкових і кінцевих).

– *усічення* (слово утворюється за допомогою скорочення твірного слова).

У своїй роботі ми користуватимемося термінами, які подаються у підручнику Н. М. Хрустик «Сучасна українська мова. Морфеміка. Словотвір» [7, с. 161].

Увесь зібраний матеріал розподіляємо на такі групи:

1. Неморфемні способи творення:

Лексико-семантичний:

– онімізація: *Комашка, Токар, Бригадир, Хомяк, Валянок, Цуцик, Манджя, Дригла, Бичок, Аптекарь, Попугай, Баптист, Бондар, Тихуня, Красноп'юрка, Царьок, Борсук, Шпак, Сич, Бульба, Одуванчик, Шапшан, Болтун, Артїст, Пляшка, Лисичка, Мензеря, Ліпован, Корєць, Циган, Болгарин, Катир, Поп, Пожарник, Картошка, Папшортін, Восьм'юрка, Курочка, Коти, Крендель, Рулики;*

– трансонімізація: *Штєпсель, Пегас, Сахаліни, Чєчня, Фунтїк, Плюшкін (жїноче), Барбоскін, Зеник, Петрик.*

– зазнали фонетичних змін при утворенні нових основ такі оніми: *Куня* (від *Яків*), *Котєл* (від *Коля*), *Джємбас* (від *Донбас*), *Джєяма* (від «*дзєяма*»).

Морфолого-синтаксичний – *Пожарний, Горбатєнький, Богомїльний* (субстантивація).

Лексико-синтаксичний – зрощєння словосполучєння в одну морфєму – *Бабадак* (від «баба так сказала»).

2. Морфемні способи творєння прїзвїськ:

Суфіксальний спосїб:

а) іменниковї суфікси: **-нч-** (*Москвич*), **-ун-** (*Тихуня*), **-щик(-щїк)** (*Кауницїк, Крамовцїк*), **-ик(-їк-)** (*Хохлик, Фишик, Шустрик*), **-к-** (*Шкрьобка, Восьм'юрка, Катирка, Свїстулька, Попрошайка*), **-ик(-ник/-нїк)** (*Бузник,*

Пожарник), **-ин(-їн-)** (*Барбоскін, Папшортін*), **-их(-їх-)** (*Бульбиха, Гажиха, Макарашїха, Хомячїха, Шпачїха, Комащїха, Печєниха, Гамацєлиха, Сичїха, Золокарчїха*), **-к-** (*Бондарючка, Гарабїчка, Петрїчка, Шарїчка, Фишичка, Бузничка*), **-ш-** (*Логїнша*), **-ян-** (*Тодоряна*), **-ївн-** (*Сильєстрївна*);

б) прикметниковї: **-ськ-** (*Расєйська*), **-ов-** (*Герасїмова*), **-єньк-** (*Горбатєнький*).

До зразків, утворєних флексїйним спосєбом, вїдносїмо: *Тука* (від «*тук*»), *Чїча* (від *чїчо*), *Дригла* (від «*дриглї*» або «*драглї*»).

– *Складання:*

а) *основоскладання:* *Богомїльний* (від «молїться Богу»);

б) *абрєвіація:* *Мєдбрат* (від медичний брат).

Морфологїчна природа прїзвїськ дорослого населєння

Вченї здебїльшого звертають свою увагу на вивчєння семантичних та словотвірних засобів творєння неофіційних іменувань. Однак, ще є морфологїчний аспект у вивчєнні цєго питання. Вивчєнням морфологїчної природи прїзвїськ займалися: Н. Н. Ушаков (розвїдка «О грамматических особенностях прозвищных имен» [6, с. 146]),

Н. Шульська (параграф дисертації «Неофіційна антропонімія Західного Полісся» [9]), В. Чабаненко «Прізвиська Нижньої Наддніпрянщини».

Дослідники виділяють, згідно з частиномовною ознакою, такі групи прізвиськ:

- 1) прізвиська іменникового типу;
- 2) прізвиська, що виражені дієсловами;
- 3) прізвиська, прикметникового типу;
- 4) прізвиська-числівники;
- 5) прізвиська, основою яких стали вигуки.

Для аналізу зібраного матеріалу скористаємось морфологічним принципом, спираючись на працю В. А. Чабаненка «Прізвиська Нижньої Наддніпрянщини». Він стверджував, що іменникових прізвиськ набагато більше, ніж прикметникових. Це явище, за його словами, характерне для всіх регіонів [8, с. 9].

Увесь досліджуваний матеріал умовно можна поділити на:

1. прізвиська-іменники, в основі яких лежать лексеми на позначення:

– назв істот: *Макараш, Макарашиха, Лябашок, Лябашиха, Гарабичка, Грузін, Сільвестрівна, Герасимова, Тодоряна, Ветовіч, Зеник, Чіча, Крамовіцік, Аптекарь, Аптекарка, Петрик, Петричка, Бондар, Артїст, Бондарючка, Бузник, Бузничка, Калмик, Токар, Бригадир, Медбрат, Каунцік, Ліпован, Болтун, Бринзой, Шинкарь, Болгарин, Москвич, Циган, Поляк, Корєць, Куня, Куньовичі, Сяся, Тихуня, Пасьол, Дева, Римлян; Лисичка, Попугай, Куцяня, Цуцик, Хомяк, Краснопюрка, Катир, Шпак;*

– назв неістот: *Поришень, Рулики, Штепсель, Валянок, Пашпортін, Шкалик, Пляшка, Кипа, Одуванчік, Котєл, Шкрьобка, Басеки, Свистулька;*

– власних назв: *Чебурашка, Джамбас, Плюшкін, Шарик, Шаричка, Мічурін, Тортїла, Фунтік, Хївря; Петя.*

1. Прізвиська-прикметники, в основі яких лежать лексеми, що називають прикмети носіїв. Відповідно до розрядів прикметників поділяємо наші прізвиська на:

– якісні: *Чорнява, Чорна, Біла, Рижий, Крепкий, Горбатенький, Руда, Длінний, Лисий, Печений;*

– відносні: *Расейська* від «російська», *Зубний*.

Найбільшою групою є прізвиська відіменникового типу і це явище є цілком закономірним.

Прізвиськотворення – живий щоденний процес, тому словотвірно-структурний аналіз таких дериватів необхідний як для з'ясування давньої антропонімної традиції, так і для встановлення регіональних мовних інновацій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белей Л. Про соціальне в українській антропонімії / Л. Белей// Українська мова і література в школі. –1990. –№ 10. – С. 49–51.
2. Керста Р. Й. Українська антропонімія XVI ст. Чоловічі іменування: монографія / Р. Й. Керста. – К. : Наук. думка, 1984. – 152 с.
3. Наливайко М. Я. Неофіційна антропонімія Львівщини : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / М. Я. Наливайко ; Нац. авіац. ун-т. – К., 2011. – 19 с.
4. Никулина З. П. О структуре и формировании семантики прозвища / З. П. Никулина // Семантическая структура слова : сбор. Науч. трудов. – Кемерово, 1984. – С. 88–97.
5. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. – Полтава: Довкілля – К, 2006. – 716 с.
6. Ушаков Н.Н. Прозвища и личные неофициальные имена: К вопросу о границах прозвища / Н. Н. Ушаков // Имя нарицательное и собственное. – М. : Наука, 1978. – С. 146–173.
7. Хрустик Н. М. Сучасна українська мова. Морфеміка. Словотвір : підручник / Н. М. Хрустик . – Одеса : Фенікс, 2015 . – 270 с.
8. Чабаненко В. А. Прізвиська Нижньої Наддніпрянщини : в 2 кн. / [уклад. В. А. Чабаненко].– Запоріжжя : [Б. в.], 2005. – Кн. 1. – 260 с.
9. Шульська Н. М. Неофіційна антропонімія Західного Полісся : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01. »Українська мова» / Волинський національний університет імені Лесі Українки / Н. М. Шульська. – Луцьк, 2011. – 20 с.

Чорна В. Л.

старший викладач кафедри мовних дисциплін
Харківський національний аграрний університет імені В. В. Докучаєва
м. Харків, Україна

ІДЕЙНИЙ ПРОСТІР РОМАНУ АНДРІЯ КОКОТЮХИ «ВИГНАНЕЦЬ І ГРІШНИЦЯ»

Сучасний український письменник, сценарист і літературний критик Андрій Кокотюха є одним з фундаторів вітчизняного історичного детективу (або ж ретродетективу) [2]. На сьогодні до його творчого доробку входять три цикли історико-детективних романів, події яких відбуваються переважно на початку ХХ століття. Найбільшу популярність отримав так званий «львівський» цикл, головним героєм

якого виступає адвокат Клим Кошовий. Нещодавно письменник розпочав новий цикл, де діє детектив у спідниці Анна Вольська. Третій цикл має умовну назву «Вигнанець», а героєм його є Платон Чечель – колишній поліцейський, який стає внутрішнім вигнанцем у російському істеблішменті.

У своїх літературно-критичних дописах та виступах у соціальних мережах Кокотюха неодноразово позиціонує себе письменником, який створює виключно розважальну літературу, далеку від будь-яких «філософських роздумів». Він категорично протиставляє себе «високій», елітарній літературі, яку вважає нудною і нікому не потрібною. Письменник, на його думку, не повинен зациклюватись на моралізаторстві, ідейному спрямуванні твору, створенні позитивного героя, як приклада для наслідування. Головне – це щоб твір був цікавим, динамічним, зрозумілим для масової аудиторії. Названі риси притаманні комерційній, розважальній літературі. Проте якщо проаналізувати доробок самого Кокотюхи з точки зору ідейного спрямування, виховної складової, то стає очевидним, що практика цього автора дещо не співпадає з декларованою ним позицією. Розглянемо під таким кутом один з останніх творів Кокотюхи – роман «Вигнанець і грішниця» (2020), який став четвертим у циклі про Платона Чечеля.

Якщо ми поглянемо на головного героя циклу в розвитку, то можна побачити, що з плином часу в ньому відбуваються досить суттєві зміни. Якщо у першому романі ми дізнаємось, що герой здобув собі у начальства не дуже приємну характеристику «мазепинця», людини з сумнівними політичними уподобаннями, то впродовж усіх трьох книжок читач майже не стикається з позиціонуванням себе Платона в якості вільнодумця і сепаратиста. Зайнятий розслідуванням чудернацьких злочинів, які мають відверто містичне забарвлення, герой на тривалий час забуває про свої політичні уподобання. Однак з початком Першої світової війни все різко змінюється. Чечель починає визнавати себе часткою українського народу і навіть починає цікавитись політичним життям. Така ж трансформація відбувається і з героєм «львівського» циклу Климом Кошовим. Від аполітизму до активної підтримки національної ідеї.

Платон Чечель, розслідуючи черговий злочин, стикається з представниками двох ідеологій – соціалістичної (більшовики) і націоналістичної (молоді братчики). Він і далі намагається не приставати ані до жодного з берегів, чим викликає гостру відразу в молодих націоналістів, які вважають поведінку Платона позицією страуса, що зберігає нейтралітет щодо царського уряду. Справжній українець повинен змагатися за волю свого народу. Відчувається відгомін сучасної гострої полеміки представників різних українських суспільних рухів і угруповань щодо курсу, який треба вибрати нашому народу і державі. Більшовики є

усобленням великодержавницької ідеї, які майже нічим не відрізняються від царату. Вони ще гірші, оскільки у своїй тактиці не гербують нічим, навіть вбивствами і грабунком. Їм протистоїть нове, молоде покоління українства, яке відштовхується від батьків-попередників і не сприймає їхні помірковані погляди. Саме вони й повинні будувати нову Україну, вважає Кокотюха. Тут виразно прослідковується біблійний мотив щодо сорока років, впродовж яких Мойсей вів народ свій пустелею, щоб померли всі ті, хто був народжений у рабстві. Колишні раби, підкреслює романіст, не в змозі створити нову ідеологію і суспільство, побудувати нову країну.

Аналізуючи образ головного героя, зауважується, що Платон Чечель також поволі трансформується в позитивного, взірцевого персонажа, з якого можна брати приклад. Від особи практично аполітичної, яка була зацікавлена, насамперед, у самозбереженні, уникненні прямих зіткнень з офіційною владою, Чечель поступово перетворюється на активного учасника соціально-політичного життя своєї Батьківщини. Значно цьому процесу сприяє глобальний конфлікт, яким є світова війна. Письменник, на нашу думку, проводить паралелі з сучасністю, коли кожна особисто чесна людина не може й не повинна стояти осторонь того, що відбувається в країні.

Таким чином, знайомство з художніми текстами Андрія Кокотюхи, зокрема з романом «Вигнанець і грішниця» показує, що творча практика письменника дещо розбігається з часто декларованими ним позиціями щодо безідейності белетристики. Твори Кокотюхи крім розважальної місії виконують ще й виховну, а ідеї, якими вони проникнуті, є відбиттям позицій сучасної національно орієнтованої творчої інтелігенції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кокотюха А. Вигнанець і грішниця. Харків : Віват, 2020. 304 с.
2. Філоненко С. Місія здійсненна: популярна література у дзеркалі критики: літературно-критичні статті. Мелітополь : Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні. 2017. 183 с.

НАПРЯМ 2. РОСІЙСЬКА МОВА ТА ЛІТЕРАТУРА

Елисеенко А. П.

кандидат филологических наук, доцент,
доцент кафедры иностранных языков

*Харьковская государственная зооветеринарная академия
пгт. Малая Даниловка, Харьковская область, Украина*

ОБРАЗ ПЕТРА I В ОЦЕНКЕ МЫСЛИТЕЛЕЙ ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЫ XIX ВЕКА

Вначале XIX века вопрос о личности и деятельности Петра I, сумевшего привнести в русское общество культуру Запада, избрав путь насильственного просвещения, и в то же время, отошедшего от истоков национальной культуры и самобытности становился объектом многочисленных полемик. Неоднозначные оценки петровской эпохи разделили общество на тех, кто считал его действия необходимыми и неизбежными и тех, кто осуждал насаждение европейской культуры, бесчисленные заимствования и, в целом, ориентацию Петра I на Европу. Своёобычные взгляды на деятельность и наследие первого русского императора отражены во многих произведениях писателей, поэтов и философов.

В 1834 году А. С. Пушкин в статье «О ничтожестве литературы русской» писал: «Россия вошла в Европу, как спущенный корабль, при стуке топора и при громе пушек. Но войны, предпринятые Петром Великим, были благодетельны и плодотворны. Успех народного преобразования был следствием Полтавской битвы, и европейское просвещение причалило к берегам завоеванной Невы. Петр не успел довершить многое, начатое им. Он умер в поре мужества, во всей силе творческой своей деятельности. Он бросил на словесность взор рассеянный, но пронизательный» [1, с. 408–409].

В комментариях к шестому тому десятитомного собрания сочинений А.С. Пушкина, подготовленного Д.Д. Благим, С.М. Бонди и др., утверждается, что процитированный выше фрагмент является частью масштабного труда поэта, который не был завершен. В комментариях помещены подробные «Планы» к его написанию, в четвертом пункте которого упоминается Петр и его преобразования: «Петр создал войско, флот, науки, законы, но не мог создать словесности, которая рождается сама собою, от своих собственных начал. Поколение преобразованное презрело безграмотную, изустную народную словесность, и князь

Кантемир, один из воспитанников Петра, в путеводители себе избрал Буало» [1, с. 436].

В период написания статьи А.С. Пушкин продолжал работу над «Историей Петра I». Как известно, поэт получил разрешение Николая I изучить необходимые материалы в государственных архивах и библиотеках. Он имел возможность ознакомиться с секретными архивными делами, скрывающими многие факты петровского и послепетровского правления. При жизни автора фрагменты рукописи не публиковались. После смерти поэта его историографический труд был запрещен Николаем I, так как в «Истории Петра I» отражались многие негативные стороны деятельности и личности Петра. В дальнейшем, рукопись была подвержена строгой цензуре, некоторые тетради были утеряны.

П.В. Анненкову удалось сохранить первую часть рукописи до цензурной правки. В 1880 году он опубликовал статью в «Вестнике Европы» под названием «Общественные идеалы А.С. Пушкина». Автор статьи писал, что среди заметок А.С. Пушкина «находится одна, весьма важная, которая показывает, что он рад был встретиться на пути своих исследований с соображениями, которые открывали ему возможность войти в роль беспристрастного судьи и резонера гораздо полнее, чем он делал это доселе: «Достоин удивления разность между государственными учреждениями Петра Великого и временными указами. Первые суть плоды ума обширного, исполненного доброжелательства и мудрости; вторые – нередко жестоки, своенравны и, кажется, писаны кнутом. Первые были для вечности или, по крайней мере, для будущего; вторые – вырвались у нетерпеливого, самовластного помещика.

Н.В. Это внести в историю Петра, обдумав»» [2, с. 634].

П.А. Анненков отмечал, перед каким сложным выбором находился А.С. Пушкин и почему он в течении десяти лет так и не решился опубликовать даже фрагмент из «Истории Петра I»: «Большинство публики и весь официальный мир ждали от поэта просто лучезарного лика Петра I и, конечно, возмутились бы [нрзб.] ярким пятном, которое бы на нем приметили; с другой стороны, и позволение на самый осторожный и необходимый, по существу дела, ввод теней в образ монарха Пушкин принужден был бы покупать ценою едва внятных намеков, полу-откровений, недоговоренных мыслей, что лишало бы его труд всякого наукообразного значения в глазах сведущих и компетентных судей. В виду разнообразных и одинаково настоятельных требований, успех истории становился сомнительным, какую бы дорогу, впрочем, сам автор ни выбрал. При таких условиях труда, естественно, что он должен был остановиться у Пушкина – и остановился действительно» [2, с. 635].

И. Фейнберг в примечаниях к «Истории Петра» пишет, что «несмотря на противоречивость преобразований деятельности Петра и применение им «варварских» мер, которые, на взгляд поэта, во многом подрывали достижение поставленной Петром великой цели, преобразования его были, с точки зрения Пушкина, неизбежны, исторически прогрессивны и имели великое историческое значение» [3, с. 439].

В 1840 годах сформировалось литературно-философское течение под названием славянофильство, основная цель которого заключалась в выявлении и осмыслении самобытности России, ее особого пути развития отличного от западноевропейского. В этот период в Москве издаются газеты «Москвитянин» (под ред. М.П. Погодина) и «Русская беседа» (под ред. А.И. Кошелева), в которых подвергаются критике реформы Петра I, а также высказываются размышления об уникальном, собственном пути развития России, основанном на духовной почве православия.

Представители славянофильства видели в образе Петра I человека, сумевшего продолжить начинания предшественников на пути преобразования России, но в то же время, разрушившего самобытность русского народа. Так, основоположник славянофильства А.С. Хомяков в статье «О старом и новом» (1839) писал, что Петр I пришел к власти в тот момент, когда «язва безнравственности общественной распространилась безмерно, и все худшие страсти человека развились на просторе: корыстолюбие в судьях, которых имя сделалось притчею в народе, честолюбие в боярах, которые просились в аристократию, властолюбие в духовенстве, которое стремилось поставить новый папский престол. Явился Петр, и, по какому-то странному инстинкту души высокой, обняв одним взглядом все болезни отечества, постигнув все прекрасное и святое значение слова государство, он ударил по России, как страшная, но благодетельная гроза. Удар по сословию судей-воров; удар по боярам, думающим о родах своих и забывающим родину; удар по монахам, ищущим душеспасения в келиях и поборов по городам, и забывающим церковь, и человечество, и братство христианское. <...> Много ошибок помрачают славу преобразователя России, но ему остается честь пробуждения ее к силе и к сознанию силы. Средства, им употребленные, были грубые и вещественные; но не забудем, что силы духовные принадлежат народу и церкви, а не правительству; правительству же предоставлено только пробуждать или убивать их деятельность каким-то насилем, более или менее суровым» [4, с. 461].

А.С. Хомяков, К.С. Аксаков в образовавшейся пропасти между народом и государством видели негативное последствие петровских преобразований.

Многие исследователи сходятся во мнении, что истоками философии славянофилов стало противопоставление России и Европы, а также осмысление многочисленных заимствований из европейской культуры и их влияние на самобытность России. Славянофилы не отрицали необходимость учиться у Запада исходя из того, что Россия в значительной мере отставала в научном, техническом и культурном развитии. Однако критической оценке подвергались насильственные методы европеизации (например, штрафы, а с 1714 года ссылка за ношение бороды). Более того, европеизация охватывала только высшие слои общества, которые приобщились к европейской культуре в ущерб национальной. Таким образом, увеличивалась пропасть между интеллигенцией и народом, сохранившим самобытность.

ЛИТЕРАТУРА

1. Пушкин А.С. О ничтожестве литературы русской / Собрание сочинений в 10 томах. Т.6. Критика и публицистика [под ред. Д.Д. Благого, С.М. Бонди, В.В. Виноградова, Ю.Г. Оксмана]. – М. : ГИХЛ, 1962.
2. Анненков П.В. Общественные идеалы А.С. Пушкина // Вестник Европы, 1880. Т. 3, кн.6, С. 594–654.
3. Хомяков А.С. О старом и новой. Статьи и очерки [под ред. Фридендера]. – М.: Современник, 1988.
4. Фейнберг И. Примечания / А.С. Пушкин. История Петра I. Записки бригадира Моро-де-Бразе. М. : ГИХЛ, 1962. – Т. 8, С. 423–451.

Чорний І. В.

доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри українознавства факультету № 2
Харківський національний університет внутрішніх справ
м. Харків, Україна

ПОСТАТЬ М. ШУСТОВА У ПОВІСТІ ЛАДИ ЛУЗІНОЇ «ТІНЬ ДЕМОНА»

Повість «Тінь Демона» (2016) входить до циклу «Київські відьми» відомої сучасної української російськомовної письменниці Лади Лузіної. Твори цього літературного проекту, яких зараз написано більше десяти, дослідники умовно поділяють на «фольклорно-етнографічні», присвячені різноманітним українським святам та звичаям, і так звані «культурологічні», де йдеться про київські старожитності (будинки,

церкви) та видатних людей, життя та творчість яких були пов'язані з Києвом. «Тінь Демона» належить до другої групи. Серед персонажів тут виступають такі знамениті діячі межі XIX – XX століть, як Михайло Врубель, Вільгельм Котарбінський. Серед епізодичних персонажів з'являється й відомий підприємець, один із співвласників товариства «Шустов і сини» Микола Миколайович Шустов.

Зазвичай історичні постаті у творах з циклу «Київські відьми» хоча й не відіграють головної ролі, проте посідають помітне місце у їхній загальній архітектоніці, значно впливаючи на розвиток сюжету, на долі трьох головних героїнь («києвиць» Дарини, Маші та Катерини). Такими у «Тіні Демона» є живописці Врубель та Котарбінський. Засновник коньячної справи в Україні Шустов з'являється тільки в одному з епізодів, пов'язаних з перебуванням києвиць Дарини та Катерини в Одесі. Вирішальної ролі виноторговець не відіграє, давши поштовх для подальшого розвитку лише одного з сюжетних ходів (студент-бунтівник мало не вбиває Дарину Чуб). Проте спілкування з ним додає деяких нових рис до портрету києвиці Катерини Дображанської, яку в «Тіні Демона» показано переважно на другому плані.

Аналіз прийомів відтворення постаті Миколи Миколайовича Шустова ілюструє, як у цілому Лузіна працює з історичними персонажами. Письмениця досить вільно оперує документальним матеріалом, створюючи свою власну, дещо суб'єктивну версію біографії відомої особи, що можна схарактеризувати як «мій NN» (де NN будь-який історичний діяч). Такі версії «своїх» Врубеля, Ахматової, Булгакова Лузіна створює у різних творах з циклу «Київські відьми». Відносно до М. М. Шустова авторка допустилась кількох значних анахронізмів. Описуючи відомий приклад «агресивної реклами», коли купка студентів, заходячи до якогось з одеських ресторанів вимагала у кельнера шустівського коньяку і, отримавши відмову, зчиняла бешкет, Лузіна приписує винахід його Миколі Миколайовичу Шустову, тоді як цей прийом вигадав набагато раніше батько підприємця, засновник торговельного будинку Микола Леонтійович Шустов. І рекламувався не коньяк, який Шустови тоді ще не виробляли, а горілка. Микола Миколайович дійсно вигадав, як рекламувати коньяк, залучивши до кампанії не студентів, яким не по кишені був дорогий спиртний напій, а акторів і зубожілих дворян. У повісті таке рішення йому підказує бізнес-леді Катерина Дображанська.

Таким чином, Лада Лузіна відтворює у повісті «Тінь Демона» постать Миколи Миколайовича Шустова, насамперед, у якості своєрідного «маяка», що має подати сигнал читачеві для впізнання конкретного місця у певну історичну епоху. Письмениця безпідставно вважає промисловця-винороба Шустова однією зі знакових фігур для Одеси початку XX століття, адже саме там Шустови заснували

у 1863 році відомий і донині коньячний завод і саме завдяки Миколі Миколайовичу (про що згадується у повісті) продукція цього заводу отримала право зватися «коньяк», а не «бренді». Також письменниця використовує тут типовий для історичної фантастики художній прийом, коли мандрівник у часі «підказує» якесь наукове відкриття або винахід (закон, прилад, технічний процес) його історичному авторові, що слугує для поглиблення характеристики головного героя твору (в нашому випадку киявиці Катерини Дображанської).

ЛІТЕРАТУРА

1. Лузина Л. Киевские ведьмы. Тень Демона. Харьков : Фолио, 2016. 378 с.
2. Петухова Е. И. Интермедальность в повести Лады Лузиной «Никола Мокрый». *Наукові записки Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди. Сер. : Літературознавство*. 2016. Вип. 2. С. 110–121.
3. Черный И.В. Оппозиция свое/чужое в повести Лады Лузиной «Тень Демона». *Вісник Харківського національного університету ім.В. Н. Каразіна. Сер.: Філологія*. 2017. Вип. 76. С. 348–352.

НАПРЯМ 3. ЛІТЕРАТУРА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Alekhno K. I.

6th year Student at the Faculty of English Philology
Borys Grinchenko Kyiv University
Kyiv, Ukraine

THE SEMANTICS OF LOVE IN CHILDREN'S DISCOURSE (BASED ON FAIRY TALE OF AMERICAN WRITER «THE TALE OF DESPEREAUX» BY KATE DICAMILLO)

Introduction

Before setting off to explain the meanings of the expressions, everything needs a clear idea of what is supposed to explain the meaning of. Sometimes expressions can be articulated in isolation to convey semantic content. According to classical semantic theories, sentences are (typically) true or false, and whether they are true or false depend on what information they encode or express [1, c. 181]. The words mean what they mean independently of the will of their speakers, they are properly described by some type of formal logic based on truth conditions.

Thus dictionaries define the exact meaning of words, with their help the present studies can identify the concept of «love» and establish the terms used to designate them.

Cambridge Dictionary defines the word of «love» as strong liking for; something that you like very much; to have a strong affection for someone, which can be combined with a strong romantic attraction; the feeling of liking another adult very much and being romantically and sexually attracted to them, or strong feelings of liking a friend or person in your family [2].

In Macmillan Dictionary «love» means 'to be very strongly attracted to someone in an emotional and sexual way; to care very much about someone, especially members of your family or close friends; to like or enjoy something very much' [3].

All in all the present paper shows some interpretations of the word «love» and has a general idea about the given word. But sometimes speech postulates no direct correspondence between sets of related words and domains of reality. Words in discourse can take the form of conversations, with others or by others, situated in time and space.

There is another quite interesting example of the meaning of «love» from Urban Dictionary: love is something you give someone to; love is caring for that person or animal or anything no matter what; love is putting someone

else needs before your own; love is doing anything for them no matter what; love is the best thing in the entire world; love is stronger than anything on this planet; love is what makes us who we are; love makes us who we want to become; love makes me want to become a better person [4].

In addition the present study can't deny that the same words or sentences can be used by different speakers on different occasions to mean different things. Their value reflects not only the content of a conceived situation, but also how this content is structured and construed.

To sum up the definition it should be said that: love is a complex. A combination of emotions, behaviors and beliefs associated with strong, romantic, emotional and sexual attraction, feelings and liking. Love makes people to enjoy, care and like in relation to family, person, friends and faith.

In this way the meaning of love can be also used to apply to human being. And every action appears as the result and consequence of human being. Love may be accurate in some time and someplace.

Scope of the study

Children's discourse has been explored from the point of view of the participation frameworks of family routines and in particular looking at children's speech strategies during dinner-table talk and narratives. Richard Watts (1991), in a study of power in family discourse, states that the distribution of power in families can be directly related to members' success in verbal interaction, and in particular the ability to achieve and maintain the floor to complete any interactional goal [5, c. 594].

As the growing child engages others within a complex set of relationships, issues of right and wrong arise. What actions mean to others, whether hurtful or supportive, and what others mean by their words and deeds, become the subject of both adult-child and peer exchanges.

Talk about emotions, caring for others' feelings, recognizing your own feelings, and how to manage your body and self in socially appropriate ways all have culturally different and conventionally expected ways of expression [5, c. 596].

After analyzing the dictionary definition of the love, paying attention to the basic concept of love in the text: *love is ridiculous. But love is also wonderful. And powerful, And Despereaux's love for the Princess Pea would prove, in time, to be all of these things: powerful, wonderful, and ridiculous.*

Here «love» doesn't mean the phenomenon presented in dictionaries. The concept «Love» has no denotation in the usual, material sense of the term. It images the spiritual manifestations of the inner world of man and feelings, which are not physical. They are described listing their signs. Instead, children learn the meaning of words by a set of general cognitive abilities, including the ability to infer intentions, to perceive the world in terms of objects and events, and the ability to understand syntactic structures.

It is also true that words can be learned most easily by somebody pointing out what the word means. Bloom, like Quine (1960), argues however that the input for children is far from ideal, with the word not explicitly pointed out or with the object not being present. For instance, this designation can be traced in the following statement from the text: *Happily ever after. He needed to say them aloud; he needed some assurance that this feeling he had for the princess Pea, this love, would come to a good end. And so he was reading the story as if it were a spell and the words of it, spoke aloud, could make magic happen.*

It points to a powerful way in which children may build their vocabulary, by leveraging the fact that words are linked to multiple meanings in systematic ways.

Conclusion

As stated in the introduction, current research interests can be summarized in terms of the following themes: (1) explaining how the meanings of the parts of the sentence, along with the context in which the sentence is used; and (2) peer cultures within children's discourse can usefully be studied through a fuller context-rich approach.

The study of word meaning is crucial to the inquiry into the fundamental properties of human language, children move from having to fit into the family discourse space and participant roles and identities as adults construct them in pragmatics of family life, word meaning plays a somewhat marginal role. Developmentally, one reason that word learning presents a challenge for children is because pairings between word forms and meanings are arbitrary conventions that children must learn via observation, they begin to make a space for reflecting and thinking about social worlds in personhood, and then later begin to organize others as well as themselves, in terms of social organization and morality, in peer talk.

REFERENCES

1. James R. Hurford, University of Edinburgh Brendan Heasley, Ain Shams University, Cairo Michael B. Smith, Oakland University, Michigan. (2007) *Semantics: A Coursebook*. P. 93–120, 194–205.
2. Cambridge International Dictionary of English, Cambridge University Press. <https://www.dictionary.cambridge.org/>
3. The Free Online English Dictionary from Macmillan Education. <https://www.macmillandictionary.com/>
4. Urban Dictionary: Онлайнловий словник слів та фраз англомовного сленгу. <https://www.urbandictionary.com/>
5. Maya Hickmann. (2002) *Children's Discourse*. Cambridge University Press. 590–607.

6. Kate DiCamillo's. (2009) The Tale of Despereaux. Candlewick Press.
7. Dirk Geeraerts.(2006) Cognitive Linguistics: Basic Readings.
8. Blum-Kulka, S. (1997). Dinner Talk: Cultural Patterns of Sociality and Socialization in Family Discourse, P. 386–425.
9. Bloom, P. (2000). How children learn the meaning of words. Cambridge, MA: MIT.
10. Bloom, P. (2001). Precis of «How children learn the meanings of words». Behavioral and Brain Sciences, No. 24. P. 1095–1103.
11. Landauer, T. K., Foltz, P. W., & Laham, D. (1998). Introduction to Latent Semantic Analysis. Discourse Processes, No. 25. P. 259–284.
12. Burgess, C., & Lund, K. (1997). Modeling parsing constraints with high-dimensional context space. Language and Cognitive Processes, No. 12. P. 177–210.

Герасимчук А. В.

студентка групи СОА-18-1

Науковий керівник: **Рогульська О. О.**

доктор педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри практики іноземної мови та методики викладання

Хмельницький національний університет

м. Хмельницький, Україна

ОБРАЗ ЛІРИЧНОГО ГЕРОЯ У ПОЕМІ ДЖ. БАЙРОНА «ПАЛОМНИЦТВО ЧАЙЛЬД-ГАРОЛЬДА»

Образ Чайльд-Гарольда увійшов у світову літературу як образ нового героя, якого ще не знала література. У ньому втілені найхарактерніші риси освіченої частини молодого покоління епохи Романтизму. Сам Байрон заявляв, що він хотів показати свого героя таким, яким він є тепер і в даній дійсності, хоч було б приємніше і, напевно, легше створити більш привабливого героя.

«Какие бы возражения ни вызывал в высшей степени неприглядный характер Чайльд-Гарольда, он был, во всяком случае, настоящим рыцарем – «не трактирным слугой, а тамплиером» [3, с. 7].

«Гарольд – дитя воображенья, созданное мною только ради упомянутой цели. Некоторые совсем несущественные и чисто индивидуальныя черты, конечно, могут дать основание для таких предположений. Но главное в нем, я надеюсь, никаких подозрений не вызовет» [3, с. 4].

На початку поеми Джордж Гордон Байрон представляє свого героя:
«Жил в Альбионе юноша.

*Свой век он посвящал лишь развлеченьям праздным
В безумной жажде радостей и нег...»* [3, с. 9].

Гарольд є нащадком давнього і славного роду (Чайльд – стародавнє найменування юнака шляхетного стану). Здавалося б, він мав бути задоволений життям і щасливий.

Проте, на початку поеми Чайльд-Гарольд постає сумним і розчарованим. Його тугу зображено як тяжку хворобу розуму й серця. Що ж це за хвороба, що так засмучувала його? Поет акцентує увагу на тому, що Гарольд відчув «повноту пересичення». Він подобався багатьом жінкам, але сам не кохав нікого. Мав достатньо грошей, проте вони не давали йому розради, був «отруєний задоволенням» у розкошах, любовних пригодах і веселощах.

*«Заговорило пресыщенье в нем,
Болезнь ума и сердца роковая,
И показалось мерзким все кругом:*

Тюрьмою – родина, могилой – отчий дом» [3, с. 10].

Про розуміння Байроном того, що духовна нищість, людське зло і насилля заповнили всі країни Європи, свідчить хоча б вибір ним першого епіграфа до поеми, взятого із книги Фужере де Монбронна «Космополіт, або Громадянин світу» (1753).

*«Мир подобен книге, и тот, кто знает
только свою страну, прочитал в ней лишь первую
страницу. Я же перелистал их довольно много и
все нашел одинаково плохими. Этот опыт не
прошел для меня бесследно. Я ненавижу свое
отечество. Варварство других народов, среди
которых я жил, примирило меня с ним»* [3, с. 3].

Ці слова є ключовими до образу головного героя і до того образу світу, що він побачив. Новий світ, нові країни поступово відкривають йому очі на інше життя, повне страждань та нещасть, і надто далеке від його колишнього світського життя.

*«К несчастью, город, столь пленивший нас,
Вблизи теряет прелесть невозвратно.
Он душит вонью, оскорбляет глаз,
Все черное, на всем подтеки, пятна,
И знает и плес грязны невероятно.
Любое, пусть роскошное, жильё,
Как вся страна, нечисто, неопрятно.
И напади чесотка на нее*

Не станут мыться здесь или менять белье» [3, с. 18].

Головна риса Чайльд-Гарольда як художнього образу – його незавершеність, герой покликаний відобразити момент пробудження самосвідомості людини нового часу, яка починає відчувати на собі й у світі, що її оточує, наслідки історичних змін та усвідомлювати трагічні суперечності, які були характерною рисою сучасності. Байрон ставить питання про причини суспільних вад, національного занепаду, замишлюється над суперечностями і загадковістю історичного процесу, відчуває глибоке незадоволення собою і розмірковує над значенням своєї творчості.

Герой Байрона відчуває «світову скорботу», тому що жага до життя, могутні сили, приховані в людині, не мають плідного виходу. Гарольд палко і щиро сприймає реальність, але вона ж і гнітить його. Він постає проти всього світу, відстоюючи своє право на внутрішню індивідуальну свободу, насамперед свободу почуттів [2, с. 288].

У перших двох піснях герой та автор зображені як дві суперечності людської душі, проте їх не можна ототожнювати. У них домінують мотиви розчарування, самотності, втоми, хвороби розуму й серця, невмивного болю та навіть смерті. Чайльд-Гарольд став яскравим типом героя-романтика, утіленням рис Байронового покоління. Між першими двома піснями «Паломництва Чайльд-Гарольда» і третьою та четвертою є істотна різниця. На початку подорожі автор та його герой зовсім не такі, як наприкінці мандрівки (яка, взагалі-то, не завершується). Перші дві пісні насичені історичною конкретикою, реальними фактами із життя різних країн і народів. У них накреслені основні проблеми особистості, що привернули увагу Байрона-романтика: людина і натовп, людина і світ, людина і природа, людина й історія, людина і кохання, людина і культура, людина і її внутрішня сутність [4, с. 313].

З моменту виходу друком «Паломництва Чайльд-Гарольда» читачі ототожнювали героя поеми із самим автором, хоча Байрон категорично заперечував це, наполягаючи на тому, що герой – вигаданий.

Справді, в автора та його героя дуже багато спільного, навіть у біографії. Однак духовний образ Байрона незмірно багатший і складніший, ніж у створеного ним персонажа.

С. Русова писала : *«Мандри Гарольда позбавлені сенсу й мети, бо йому наперед зрозуміло, що святинь у цьому світі немає. Єдине, чого він прагне, – морем вражень заповнити внутрішню порожнечу»* [1, с. 216].

Отже, Чайльд-Гарольд – це щира, глибока, хоч і дуже суперечлива людина, що розчарувалася у своєму аристократичному середовищі, біжить від нього та палко шукає нових ідеалів. Такий романтичний герой виявився близьким багатьом поетам. Тому твори Байрона перекладали різними мовами, і навіть виник тип поведінки людини, який дістав назву «байронізм». Цим поняттям стали позначати бунтарську позицію і безмежну скептичність, які були присутні у поведінці героя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Джус О. В. Життя і творчість Софії Федорівни Русової (1856–1940) науково-методичний посібник / О. В. Джус. – Івано-Франківськ : НАІР. 2016. 216 с.
2. Наливайко Д. С. Джордж Ноел Гордон Байрон // Зарубіжна література ХІХ сторіччя. Доба романтизму : Підручник / Д. С. Наливайко, К. О. Шахова. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2001. 282–306 с.
3. Паломничество Чайльд Гарольда / пер.с. англ. В. Левика. – М. : ООО «Издательство АСТ»; Харков: Фолио, 2002. 224 с.
4. Тарасова В. М. Жанрові особливості поеми Дж. Г. Байрона «Паломництво Чайльд– Гарольда» та роману О. С. Пушкіна «Євгеній Онегін» [Електронний ресурс] / В. М. Тарасова. – Режим доступу www.irbis-nbuv.gov.ua > irbis_nbuv > cgiirbis_64 (дата звернення 12.12.20)

Рогульська О. О.

доктор педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри практики іноземної мови та методики викладання
Хмельницький національний університет
м. Хмельницький, Україна

ПРОТИСТОЯННЯ НОРМАНІВ І САКСІВ НА МАТЕРІАЛІ ІСТОРИЧНОГО РОМАНУ ВАЛЬТЕРА СКОТТА «АЙВЕНГО»

В історичному романі «Айвенго» В. Скотт змальовує Британію ХІІ ст. – коли в країні посилювалися протиріччя між її народами, зокрема норманами та саксами. Загострилися внутрішні міжфеодальні конфлікти, відносини між феодалами та селянами стали напруженими. Король Англії намагався зміцнити державу, створити централізовану монархію. В історичному романі «Айвенго» письменник привертає увагу читачів до проблеми порозуміння між двома народами, з яких має народитися одна нація – англійська. Події, описані у творі, відбуваються у долині річки Дон між містами Шефідл і Донкастер, територію яких вкривали величезні лісові площі. Довкола цієї місцевості знаходилися маєтки Вентворт, Ворнкліф-парк і Ротергем. Ходили чутки, що багато років тому на ці місця нападав казковий вонтлейський дракон. Також саме тут відбувалися запеклі зіткнення періоду цивільної війни Червоної та Білої Троянд: *«In that pleasant district of merry England which is watered by the river Don, there extended in ancient times a large forest,*

covering the greater part of the beautiful hills and valleys which lie between Sheffield and the pleasant town of Doncaster. The remains of this extensive wood are still to be seen at the noble seats of Wentworth, of Warncliffe Park, and around Rotherham. Here haunted of yore the fabulous Dragon of Wantley; here were fought many of the most desperate battles during the Civil Wars of the Roses; and here also flourished in ancient times those bands of gallant outlaws, whose deeds have been rendered so popular in English song» [4, с. 24].

Час дії припадає на роки правління в Англії короля Річарда I Левове Серце, саме на період його повернення з Третього хрестового походу. На зворотному шляху до батьківщини король Англії потрапив у підступний полон до герцога Австрії Леопольда V, з яким мав до цього тривалий конфлікт. Леопольд V передав Річарда імператорові Генріху VI, в'язнем котрого він залишався, доки за нього не було отримано викуп у 150 тисяч марок [3]. Англійські піддані з нетерпінням чекали повернення свого правителя, хоча надій на його швидкий приїзд було небагато: *«Such being our chief scene, the date of our story refers to a period towards the end of the reign of Richard I., when his return from his long captivity had become an event rather wished than hoped for by his despairing subjects, who were in the meantime subjected to every species of subordinate oppression» [4, с. 24].*

Зображуючи у творі проблему норманського завоювання, конфлікт двох племен, які населяють країну – переможців і переможених, Вальтер Скотт показує тогочасні реалії з неймовірною точністю, читач немов сам опиняється в Англії XII століття, його хвилює майбутнє держави, а серце охоплює співчуття до поневоленого населення. Автор зазначає, що прихід Вільгельма I Завойовника 1066 року та загарбання ним англійського престолу посилили тиранію феодалів і простий люд буз змушений зазнати значних поневірянь: *«A circumstance which greatly tended to enhance the tyranny of the nobility, and the sufferings of the inferior classes, arose from the consequences of the Conquest by Duke William of Normandy» [4, с. 25].*

Свободолюбиві англійці не корилися волі гордовитих нормандців, але протистояти їм або чинити опір не могли, не маючи достатньо сил для цього. Проте навіть переможені, вони зберігали свою мову та звичаї, хоча становище їх у суспільстві значно погіршилося *«Four generations had not sufficed to blend the hostile blood of the Normans and Anglo-Saxons, or to unite, by common language and mutual interests, two hostile races, one of which still felt the elation of triumph, while the other groaned under all the consequences of defeat» [4, с. 25].*

Переломним моментом, що привів англосаксів до такого становища, була битва при Ганстінгсі, що відбулася 14 жовтня 1066 року. Це була вирішальна битва у завоюванні Англії [1]. У ній нормандське військо

під керівництвом герцога Нормандського Вільгельма здобуло перемогу над англійськими військами Гарольда II. Гарольд II загинув у битві, легенда розповідає, що стріла влучила йому в око. Незважаючи на деякий подальший супротив англійців, битва при Гастінсі вважається подією, після якої Вільгельм повністю захопив владу в Англії. Це дало можливість нормандській знаті почувати себе повноправними володарями на англійських землях. Спочатку Вільгельм конфіскував маєтки усіх англійських лордів, що воювали на боці Гарольда, та розділив більшість з цих земель між норманами (хоча деякі родини спромоглися «викупити» свою власність та титули, звернувшись із проханням про це особисто до Вільгельма). Ці конфіскації викликали заворушення, що викликало ще більше конфіскацій, і ця схема безупинно діяла впродовж приблизно п'яти років після битви при Гастінсі [2]. Так фактично вся панівна верхівка англійського суспільства стала нормандського походження. «*The power had been completely placed in the hands of the Norman nobility, by the event of the battle of Hastings, and it had been used, as our histories assure us, with no moderate hand*» [4, с. 25].

Аби закріпити свої позиції в країні, а також щоб запобігти можливим повстанням, нормандці знищили майже всю знать англосаксонського походження або ж позбавили її своїх володінь. При своєму майні залишалася лише невелика кількість тих англійських землевласників, які отримали землі у спадок: «*The whole race of Saxon princes and nobles had been extirpated or disinherited, with few or no exceptions; nor were the numbers great who possessed land in the country of their fathers, even as proprietors of the second, or of yet inferior classes*» [4, с. 25].

Політика правлячої верхівки була спрямована на те, щоб приглушити навіть найменшу надію на супротив. Саме тому переможених саксів не лише всіляко принижували та обмежували, їх змушували коритися новим законам, насаджених племенем-завойовником. До підданих нормандського походження король був значно лояльнішим: «*The royal policy had long been to weaken, by every means, legal or illegal, the strength of a part of the population which was justly considered as nourishing the most inveterate antipathy to their victor. All the monarchs of the Norman race had shown the most marked predilection for their Norman subjects; the laws of the chase, and many others equally unknown to the milder and more free spirit of the Saxon constitution, had been fixed upon the necks of the subjugated inhabitants, to add weight, as it were, to the feudal chains with which they were loaded*» [4, с. 25].

У зв'язку з тим що територію країни населяли люди різних національностей, відповідно розмовляли вони різними мовами і не завжди могли розуміти один одного. Так норманські барони не розмовляли саксонською, а говорили виключно нормано-французькою, натомість англійці не знали французької мови, спілкуючись між собою

більш мужньою та виразною англо-саксонською: *«At court, and in the castles of the great nobles, where the pomp and state of a court was emulated, Norman-French was the only language employed; in courts of law, the pleadings and judgments were delivered in the same tongue. In short, French was the language of honour, of chivalry, and even of justice, while the far more manly and expressive Anglo-Saxon was abandoned to the use of rustics and hinds, who knew no other»* [4, с. 26].

Проте довго так усе залишатися не могло. Феодалам-норманам і їх рабам-саксам потрібно було хоча б якось розуміти один одного, і ця необхідність привела до появи місцевої говірки, що являла собою суміш французької та англо-саксонської мов. Це змішання не лише дало можливість двом народам, які проживали на одній території, але розмовляли різними мовами, нарешті хоч якось порозумітись, а й покляло початок зародженню сучасної англійської мови, тієї, яку ми можемо чути зараз. Звісно, з того часу мова значно змінилась, архаїзми виходили з ужитку, з'являлися нові слова – неологізми, словник значно збагачувався за рахунок іншомовних запозичень, але головні риси сучасної англійської мови були закладені саме в той час: *«Still, however, the necessary intercourse between the lords of the soil, and those oppressed inferior beings by whom that soil was cultivated, occasioned the gradual formation of a dialect, compounded betwixt the French and the Anglo-Saxon, in which they could render themselves mutually intelligible to each other; and from this necessity arose by degrees the structure of our present English language, in which the speech of the victors and the vanquished have been so happily blended together; and which has since been so richly improved by importations from the classical languages, and from those spoken by the southern nations of Europe»* [4, с. 26].

Нормани почували себе повноправними володарями на англійській землі. Вони займали місцеві замки, отримували титули, використовували працю місцевого населення на власну користь та поводитися зі своїми слугами-саксами на власний розсуд, всіляко обмежуючи їх права та свободи. Вільгельм проголосив себе самого власником практично усієї землі, над якою його війська отримали контроль, та затвердив своє право розпоряджатися нею на власний розсуд. Таким чином, землю можна було отримати лише від короля. Навіть коли активний спротив його владі припинився, Вільгельм та його барони продовжували використовувати свої позиції для розширення та консолідації норманського контролю над країною. Наприклад, якщо англієць-землевласник помирав, не залишивши нащадків, король (або, в разі нижчого рівня землевласників, один із його баронів) міг призначити спадкоємця; призначений спадкоємець зазвичай походив із Нормандії. Вільгельм і барони також здійснювали жорсткий контроль за успадкуванням майна вдовами та дочками, часто змушуючи таких вихо-

дити заміж на норманів. Таким чином нормани заступали місцеву аристократію та прибирали на себе контроль над верхніми прошарками суспільства [2].

Окрім узурпації влади та викорінення англосаксонської аристократії, нові володарі земель Англії всіляко обмежували простий люд. Як вже зазначалося вище, англійці низького походження змушені були користися новим законам та правилам. Окрім того, нормандці контролювали майно саксів, забороняючи їм мати зброю. Підтвердження цьому знаходимо у тексті роману «Айвенго»: *«Besides these bands, a less orderly and a worse armed force, consisting of the Saxon inhabitants of the neighbouring township, as well as many bondsmen and servants from Cedric's extensive estate, had already arrived, for the purpose of assisting in his rescue. Few of these were armed otherwise than with such rustic weapons as necessity sometimes converts to military purposes»* [4, с. 280].

Такі заборони мали цілком зрозумілий практичний характер – аби уникнути можливих збройних виступів переможених саксів, нормани забороняли їм не лише використовувати, а взагалі мати будь-яке бойове знаряддя. Так навіть у випадку облоги, нормани мали б перевагу, незважаючи на всі сильні сторони суперника: *«The Normans, with the usual policy of conquerors, were jealous of permitting to the vanquished Saxons the possession or the use of swords and spears. These circumstances rendered the assistance of the Saxons far from being so formidable to the besieged, as the strength of the men themselves, their superior numbers, and the animation inspired by a just cause, might otherwise well have made them»* [4, с. 280].

У романі йдеться і про політичну нестабільність країни. Стан анархії та розгубленості, коли король Річард Левове Серце залишив Англію і подався у Хрестовий похід, утиск слабкого сильним стало нормою. Становище найнижчих верств населення помітно погіршилося, до економічних форм гноблення додалися ще національні утиски саксів з боку нормандських завойовників. Все це стимулювало зростання втеч селян йоменів. На сторінках свого роману В. Скотт розповідає про поширення розбійницьких банд, котрі почали з'являтися у відповідь на таку несправедливість й неправду англійських законів. Проте бандити, незважаючи на загальноприйнятю думку, були далеко не хаотичним збродом простолюдинів: *«Here Locksley assumed his seat – a throne of turf erected under the twisted branches of the huge oak, and the silvan followers were gathered around him. He assigned to the Black Knight a seat at his right hand, and to Cedric a place upon his left. «Pardon my freedom, noble sirs», he said, «but in these glades I am monarch – they are my kingdom; and these my wild subjects would reck but little of my power, were I, within my own dominions, to yield place to mortal man»*» [4, с. 364].

Хоча В. Скотта часто критикували за надмірне зображення «ворожнечі між саксами та норманами, яка начебто була присутня у часи правління Річарда», сам письменник у «Посланні присвяті» до роману «Айвенго» визнав, що дозволив собі деякі неточності, коли йшлося про історичні події. Історик Едуард Август Фріман стверджував, що наприкінці дванадцятого сторіччя нащадки саксів і норманів називали себе «англійцями», а не «саксами» і «норманами».

ЛІТЕРАТУРА

1. Битва при Гастінгсі. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D0%B8%D1%82%D0%B2%D0%B0_%D0%BF%D1%80%D0%B8_%D0%93%D0%B0%D1%81%D1%82%D1%96%D0%BD%D0%B3%D1%81%D1%96 (дата звернення: 15.01.2021).
2. Норманське завоювання Англії. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9D%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B5_%D0%B7%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D1%8E%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D0%90%D0%BD%D0%B3%D0%BB%D1%96%D1%97 (дата звернення: 12.01.2021).
3. Річард I Левове Серце URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A0%D1%96%D1%87%D0%B0%D1%80%D0%B4_I_%D0%9B%D0%B5%D0%B2%D0%BE%D0%B2%D0%B5_%D0%A1%D0%B5%D1%80%D1%86%D0%B5 (дата звернення: 11.01.2021).
4. Ivanhoe – A Romance by Sir Walter Scott. URL: <https://studyenglishwords.com/book/%D0%90%D0%B9%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D0%B3%D0%BE/259> (дата звернення: 11.01.2021).

Рурич Д. В.

студентка факультету міжнародних відносин
Науковий керівник: **Рогульська О. О.**

доктор педагогічних наук,
доцент кафедри практики іноземної мови та методики викладання
Хмельницький національний університет
м. Хмельницький, Україна

ПРОБЛЕМАТИКА НОВЕЛИ «ФРАНЦА КАФКИ «ПЕРЕВТІЛЕННЯ»

Франц Кафка – австрійський письменник, лауреат премії імені Т. Фонтане, один із фундаторів модерністської прози, який завдяки оригінальній манері письма, глибині осмислення проблем

духовного життя став однією з найвидатніших постатей у європейській літературі ХХ століття. Творчість письменника стала втіленням багатьох актуальних проблем сьогодення, і серед них головні – проблеми особистості і гуманізму. Франц Кафка геніально передбачив і моделював у своїх творах ту реальність, яка визначила у людській історії обличчя ХХ століття – реальність тоталітарного суспільства, дегуманізації людських стосунків і кризи особистості. Художній стиль Кафки розвивався під значним впливом як романтичного, так і реалістичного гротеску різних європейських письменників: Миколи Гоголя, Чарльза Діккенса, Федора Достоєвського. Деякі дослідники його творчості вважають Кафку ірраціоналістом та містиком. Світ у творах Кафки ворожий: в суспільстві принципово немає місця рівності, ієрархічності і субординація визначають стосунки людей. Людина зайва у такому суспільстві, вона відчуває постійне напруження, її існування метушливе, вона виконує роль «маленької людини». Такого довго витримати не можна, єдиний вихід – це відчуження. Зображення трагічного безсилля «маленької людини», її приреченості у цьому абсурдному світі – характерна риса творчості Ф.Кафки. Суспільство для людини вороже, антигуманне, вбиває в неї найкращі якості: доброту, милосердя, співчуття, любов до ближнього. «Маленька людина» помирає в зіткненні з цим жорстоким абсурдним життям, відчуваючи байдужість навіть у власній сім'ї. Вона постійно від когось або від чогось залежить: від батьків, роботи, суспільства; вона не має права голосу, її думка нікого не цікавить. Вона – лише «маленька людина» серед мільйонів [4].

У творах Ф. Кафки людина просто приречена на вигнання, на відчуження, на абсурд. Поняття відчуженості й абсурдності є взаємопов'язаними та взаємозумовленими у Ф. Кафки, де йдеться про самотню людину, що живе у ворожому їй світі. У його героїв немає ані теперішнього, ані минулого (воно ще не прийшло), ані майбутнього (воно вже минуло) [2]. Новела Ф. Кафки «Перевтілення» – яскравий приклад трагедії відчуження. У творі «Перевтілення», Ф. Кафка створив особливий художній світ – абсурдний, жахливий, незрозумілий. Тут зображено граничну людську самотність, яка народилася в мозку Кафки під час його нічних марень, коли він сам відчував себе викинутим з життя.

Невідворотна і трагічна подія спіткала героя – Грегора Замзу, він перетворився на величезного жука. Герой «Перевтілення» починається у своїй кімнаті, а отже, і в собі, позбавляючи себе простого людського щастя. Він ховається під комашиною оболонкою. Але дарма. Він же може, як усі, відчувати світ душею, адже в нього є почуття, спогади, бажання, мрії. Але для нього все втрачено. Він був людиною, як усі, але він змарнував той час, жаліючи себе, вважаючи себе невдахою. І кара за це – перевтілення. Та навіть після перетворення на комаху, єдине, що

його пригнічує, – це те, що хазяїн буде незадоволений його відсутністю, що є повним абсурдом.

Родина відчуває до нього огиду, а згодом ще й образу, оскільки утримувати їх тепер нікому, доведеться працювати самотійно. Батько, відчувачи до сина відразу намагається убити Грегора, кидає у нього яблуками, чим наносить шкоду і неабияк засмучує чоловіка, який весь час жив для своєї родини, але навіть не підозрював про їхні корисливі наміри. У третьому розділі новели головний герой помирає. І, хто-зна, можливо за іншої реакції і іншого поводження близьких все б стало на свої місця... Та реакція близьких людей просто вражає, бо ця трагедія мала б примусити їх волати про допомогу, робити все можливе і неможливе, щоб повернути сина і брата до людської подоби. Але ці люди, обтяжені матеріальними проблемами наче паралізовані. Ніхто не має ні краплини співчуття, ніхто не замислюється, чому сталася ця жахлива метаморфоза, нікого не цікавить душевний стан Грегора. Всі сприймають подію як належну і неминучу. Ситуація стає ще трагічнішою, коли навіть смерть Грегора родина розцінює як щось буденне, байдуже. Його родина щиро радіє, скидаючи камінь з душі, адже тепер у будинку не буде бридоти, тягаря, за яким ще треба було доглядати. На жаль, родина забула, що ця комаха – їхній син та брат.

«Перевтілення» – це безперечне вираження драми самого Кафки, котрий відчував себе чужим у власній сім'ї, розгорнена метафора його комплексу провини перед батьком і родиною. Французький дослідник життя і творчості Кафки Клод Давід зазначає: *«Грегор Замза – це явно Франц Кафка, перетворений своїм нелюдимим характером, своєю схильністю до самотності, своєю нав'язливою думкою про письменство у певну подобу монстра; він послідовно відрізаний від роботи, сім'ї, зустрічей з іншими людьми, зачинений у кімнаті, куди ніхто не наслідують ступити ногою і яку поступово звільняють від меблів, незрозумілий, зневажливий, відразливий об'єкт в очах усіх»* [1].

Але незважаючи на те, що Замза – один з автобіографічних портретів Кафки, цей образ має глибокий узагальнюючий зміст, адже він виражає трагічне світосприйняття людини ХХ ст., що відчуває на собі тиск зовнішніх обставин – ворожих, абсурдних і сповнених зла [2].

Отже, нерозуміння родини, самотність у сім'ї, зубожіння духовного світу, абсурдні закони життя, жорстокий світ без мети й духовного розвитку підштовхує людей до загибелі. З одного боку, герой прагне допомогти, бути корисним, має бажання творити добро, з іншого – навколишній антигуманий світ, який уособлює зло, жорстокість, придушує його і він стає стороннім. Проте страшним є не самі «перетворення», а причини, які до них призвели. У своїй творчості Ф. Кафка порушує проблему відчуженості у сім'ї, самотності людини серед людей, показує абсурдність буття і кризи найважливіших гуманістичних цінностей на початку ХХ століття.

ЛІТЕРАТУРА

1. Давид К. Франц Кафка / К. Давид. – Харьков: Фолио; Ростов н/Д: Феникс, 1998. – 385 с.
2. Логвин Г. Сколько превращений в новелле Ф.Кафки «Превращение»? / Г. Лонгвин. – К. : 2006. – 263 с.
3. Набоков В. «Прокинувшись з неспокійного сну...»: (Ф.Кафка «Перевтілення») : Пер. з англ. // Зарубіжна література. – 2002. – № 34. – С. 11–12.
4. Ніколенко О. Духовні «перевтілення» героїв Ф. Кафки та М. Хвильового // Всесвітня література та культура в навчальних закладах України. – 2000. – № 2. – С. 23–30.

НАПРЯМ 4. РОМАНСЬКІ, ГЕРМАНСЬКІ ТА ІНШІ МОВИ

Аполонова Л. А.

кандидат філологічних наук, доцент,
старший викладач кафедри теорії та практики перекладу
*Запорізький інститут економіки та інформаційних технологій
м. Запоріжжя, Україна*

ІЛЛОКУТИВНІ ЗАСОБИ ОПТИМІЗАЦІЇ ДИРЕКТИВНИХ МОВЛЕННЄВИХ АКТІВ

Для успішної реалізації перлокутивного впливу директива мовець не тільки орієнтується на екстралінгвістичні фактори і дотримується постулатів спілкування, а й використовує цілий ряд мовленнєвих тактик і стратегій, щоб відкоригувати вплив директивного мовленнєвого акта і уникнути небажаного перлокутивного ефекту. За нашими спостереженнями, варіювання інтенсивності іллокутивної сили спонукання є однією з таких оптимізаційних тактик. У наше завдання входить аналіз ситуацій, в яких вибір мовцем певного типу директива служить для інтенсифікації або мітигації спонукання, а також аналіз причин такого вибору.

Ми розрізняємо наступні реалізаційні можливості іллокутивної сили спонукання, характерних для директивних висловлювань. Це вимога, погроза, інструкція, наказ, заборона, прохання, порада, запрошення, дозвіл, застереження, вказівка (розпорядження), пропозиція, благання. Дані підтипи є поліфункціональними, оскільки область їх вживання не обмежується побутовою або інституційною сферою.

Однією з головних причин використання того чи іншого типу директива, за нашими спостереженнями, є легітимність мовця, тобто наявність права висловлювати спонукання з тим або іншим ступенем інтенсивності іллокутивної сили. Якщо адресат не визнає за мовцем такого права, то перлокутивний ефект директивного висловлювання буде незапланованим, незалежно від того, який з типів директивів був обраний для оформлення спонукання, що підтверджує матеріал нашого дослідження.

Наказ, інструкція, вказівка функціонують, як правило, в інституційному спілкуванні. Дані підтипи директивів, включаючи також погрози, заборони і вимоги, за визначенням не вимагають вживання засобів мітигації, хоча їх здійснення лежить у сфері інтересів мовця (за винятком інструкцій та деяких вказівок, які також можуть перебувати в сфері

інтересів адресата). Кожен з вищезазначених директивів імплікує обов'язок свого акцептування, бо у противному випадку, як доводить К.-О. Апель, адресат повинен обґрунтувати неприйняття чужої інтенції [7, с. 381] Оскільки конвенції передбачають певні права та певні обов'язки учасників інтеракції [1, с. 142], мовець має повне право віддавати розпорядження, а адресат зобов'язаний його виконувати. *Розпорядження (вказівка)* здійснюється на підставі знання якогось фрагмента життєвого світу обома учасниками інтеракційного процесу, а тому воно не потребує вживання засобів оптимізації, бо правомірність директивної вказівки виводиться із легітимності норми, що лежить в її основі [8, с. 147]. Це підтверджується також тими прикладами, коли адресант, надаваючи вказівку, або зовсім не очікує відповіді, яка містить згоду, або одразу ж ставить запитання, які уточнюють, як саме підлеглий збирається виконувати наказ, чи має він потрібну інформацію. Надавати *розпорядження* стосовно чогось може мовець і з вищим, і з нижчим, і з рівноправним соціально-рольовим статусом по відношенню до адресата [5, с. 217]. У деяких випадках мовець і з вищим соціальним статусом формулює розпорядження у вигляді ввічливого прохання, або навіть побажання.

Застосування *вимоги* в якості інтесифікаційної стратегії не виключає додаткових засобів перлокутивного впливу, і на рівні речення, і на рівні висловлювання. Одним з важливих факторів, що визначають вибір директивів з меншою інтенсивністю іллокутивної сили спонукання, є прагнення до колегіального, демократичного стилю спілкування, що обумовлено тенденціями розвитку сучасного постконвенціонального суспільства, де немає місця категоричному імперативу [2, с. 131]. Заміна наказів і розпоряджень на прохання та пропозиції позитивно впливає на перлокутивний ефект, сприяє створенню довірчих відносин.

У разі вживання мовленнєвого акту *дозволу* мовець виходить з інтересів адресата, які, як правило, не суперечать його власним, хоча в окремих випадках адресат буває змушений дозволити щось в силу пріоритетності позиції мовця або інших екстралінгвістичні причин, наприклад, особистої зацікавленості.

Прохання характеризуються особистим інтересом мовця. Невиконання прохання зазвичай не піддається яким-небудь санкціям. Виняток становить позиція, коли між комунікантами існують відносини «начальник – підлеглий», а зміст прохання стосується обов'язків підлеглого. Однак неінституційні прохання також не виключають тактик морального тиску, який може чинитися на адресата.

Заборона (прохібітивом) вважають волевиявлення, спрямоване на невиконання названої дії [6]. Ступінь категоричності заборон може бути різною. Вона може бути посилена ситуацією і вживанням

емоційно-забарвленої лексики і бути продовженням глобальної дискурсивної стратегії інтенсифікації перлокутивного впливу. У той же час, націленість комунікантів на конфлікт часто позбавляє ефективності мовленнєвий акт *заборони*.

Вживання імпліцитних і непрямих форм пов'язують, як правило, з мітигацією директивних висловлювань, що є однією з тактик негативної ввічливості («використовуй непрямі засоби вираження») Така тактика викликана різними причинами. Це може бути і небажання мовця пов'язувати себе оголошенням своєї інтенції в тому випадку, якщо існує конфлікт інтересів, відсутня установка на співпрацю з боку адресата або пропозиціональний зміст може викликати його невдоволення. Мітигація директивного висловлювання із застосуванням непрямих форм може здійснюватися з почуття поваги до співрозмовників, наприклад колегам по роботі або близьким людям. Поряд з цим, спостерігається використання непрямих мовленнєвих актів з метою інтенсифікації перлокутивного впливу. Найбільший перлокутивний потенціал мають розповідні конструкції у формі *Präsens Indikativ*, що мають футуральну перспективу і подають дію як таку, що вже почалася. При використанні імпліцитних директивів адресат не завжди може ідентифікувати іллокутивну силу висловлювання. Частково це може бути викликано тим, що спонування не впливає логічно з попереднього ходу діалогу.

Комунікативна транспозиція констативного висловлювання в сферу спонукальності, як відомо, може здійснюватися за допомогою конструкцій з модальними дієсловами *müssen, können, dürfen, sollen*. Варіювання іллокутивної сили спонування в таких висловлюваннях не завжди пов'язане зі ступенем категоричності тієї або іншої конструкції, а багато в чому обумовлено ситуативним контекстом. Цим може бути пояснений той факт, що, зокрема, констативні висловлювання з дієсловом *sollen* можуть бути проявом як мітигаційної, так і інтенсифікаційної стратегії. Дослідники говорять також про «семантико-прагматичну багатозначність» конструкцій з *sollen* [3, с. 152], коли ставлення мовця до передбачуваної дії (роздратування, обурення, здивування, впевненість і т.д.) поєднується з прагненням впливати на адресата, ступенем наполегливості, зацікавленості у виконанні дії і т. і.

У відповідному контексті, коли іллокутивна установка мовленнєвого акту є очевидною, в силу вступає фактор економії мовних засобів [4, с. 740]. Як фактор виступає також необхідність активізувати участь адресата у мовленнєвій взаємодії, з цією метою мовець навпаки збільшує своє висловлювання.

За спостереженнями Дж. Хаус, носії німецької мови (на відміну від англомовних мовців) вибирають більш експліцитні за шкалою директивності реалізаційні форми, стосується це ввічливої вказівки чи

грубого імперативу. Однак це, як вважає дослідниця, не означає, що німецькомовні респонденти надають перевагу менш ввічливим формам.

Невисокий відсоток частотності вживання експліцитних перформативів обумовлений, швидше за все, тим, що перформативи вживаються найчастіше в конфліктному спілкуванні, коли учасники інтеракції заздалегідь налаштовані на протидію. З іншого боку, причиною може бути і той факт, що вживання перформативів не гарантує досягнення запланованого перлокутивного ефекту.

Таким чином, проаналізовані нами ситуації свідчать про те, що варіювання іллокутивної сили спонукання в сторону її посилення або ослаблення дійсно застосовується мовцем з метою досягнення запланованого перлокутивного ефекту. Причини використання такої тактики залежать здебільшого від екстралінгвістичних факторів, серед яких найбільш значущі легітимність директива, взаємини комунікантів. Варіювання іллокутивної сили спонукання супроводжується одночасним застосуванням оптимізаційних засобів інших рівнів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бирюлин Л. Б. Семантика русского императива. *Slavica Helsingiensia* 13. Helsinki: University Press, 1994. 229 с.
2. Ермоленко А. М. Комунікативна практична філософія. Київ : Лібра, 1999. 488 с.
3. Миросердова Е.В. Семантика и прагматика модальности. (на материале простого предложения современного нем. языка). Воронеж : Изд-во Воронежск. ун-та, 1991. 194 с.
4. Никитин М. В. Курс лингвистической семантики. СПб : Научн. центр проблем диалога, 1996. 758 с.
5. Приходько А.Н. Складносурядне речення в сучасній німецькій мові. Запоріжжя : ЗДУ, 2002. 292 с
6. Храковский В.С. Повелительное значение и средства его выражения. *Функциональная грамматика*, 1990. Л. : Наука, с. 187
7. Apel K.-O. Auseinandersetzungen in Erprobung des transzedentalpragmatischen Ansatzes. 1. Aufl. Frankfurt/M.: Suhrkamp, 1998. S. 866.
8. Habermas J. Vorstudien und Ergänzungen zur Theorie des kommunikativen Handelns. Frankfurt/M.: Suhrkamp, 2006. S. 605.
9. House J. Zum Erwerb Interkultureller Kompetenz im Unterricht des Deutschen als Fremdsprache. *Zeitschrift für Interkulturellen Fremdsprachenunterricht* [Online], 1(3), 21 pp. Available: http://www.spz.tudarmstadt.de/projekt_ejournal/jg_01_3/beitrag/house.html

Бондаренко О. М.
доцент кафедри теорії та практики перекладу
Національний університет «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна

ЛЕКСИКА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ, ПОВ'ЯЗАНА З ПАНДЕМІЄЮ: СИНХРОНІЯ ТА ДІАХРОНІЯ

Лексичний склад англійської мови постійно поповнюється новими словами, відображуючи зміни у соціальному житті та розвитку матеріальної культури суспільства. Пандемія COVID-2019 вплинула на все сфери життя людства та сприяла появі нових слів та одночасному відродженню слів, які не вживалися десятиріччями або навіть століттями. Загальний корпус лексичних одиниць, пов'язаних з пандемією, отримав назву *coronaspeak* за аналогією з *netspeak*, *newspeak*, *Greenspeak*.

Людство більше ста років не стикалося з пандемією, тому багато слів, які вживалися раніше для позначення різних аспектів боротьби з хворобами було віднесено на периферію системи мови та розглядалось як історизми.

Слово *epidemic* у медичному контексті було вжито до нашої ери Гіппократом.

Термін *quarantine* датується 14 століттям, він позначав 40-денний термін для суден перед заходом до порту. Поняття *pandemic* вперше було зафіксовано у 17 столітті. Слово *virus* у значенні «збудник, що викликає інфекційну хворобу», було вперше вжито у 18 столітті. Поняття «*coronavirus*» існує в медичній науці та англійській мові з 1965 року.

Поняття *field hospital* з'явилося ще у 17 столітті для позначення військових госпіталів, які знаходилися безпосередньо біля місця бою. У цивільному житті подібний тип лікарень не використовувався, але зараз сполучення широко використовується для позначення додаткових лікарень.

Поняття *triage*, від французького «*trier*» у значенні «сортувати» позначало у 18 столітті процес сортування вовни. Під час першої світової війни як дієслово, так і іменник використовуються для позначення процесу сортування поранених, з тих пір поняття перейшло до ряду слів, які використовуються у медичних закладах. На жаль, навіть у 21 столітті людство не може надати кваліфікованої медичної допомоги всім хворим, тому це слово знову вживається у медичному контексті.

Як бачимо, ці терміни існують в мові вже тривалий час. На жаль, багато подібних слів, які пов'язані з пандемією, знову повернулися у мову.

Деякі вже існуючі лексичні одиниці набули нового значення, так, загальне відоме скорочення *B.C (before Christ)* почало вживатись у значенні *before Covid*. Поняття *confinement* було вжито владою Франції для позначення жорстких обмежень під час пандемії, згодом з'явилося поняття *deconfinement* у значенні «*послаблення обмежень*», слово почало вживатись також в англійській мові. Слід відмітити, що слово має декілька лексико-семантичних значень: *ув'язнення, усамітнення, обмеження*, що збагачує семантику слова, одночасно ускладнюючи його розуміння та переклад.

Але масштаб цьогорічної пандемії та її руйнівні наслідки виявилися тригерами незвичної словотворчої активності. Так, загальне сповільнення економічного розвитку внаслідок пандемії отримало назву *slowbalisation (slow + globalization)*.

У зв'язку з істотними змінами у соціальному та приватному житті створено багато слів на позначення нових явищ: так, маємо *quarantini (quarantine + Martini)*; *Coronarita (corona + Margarita)*; *quaranshine (quarantine + moonshine)*. Останнє слово може вживатися для позначення будь якого алкогольного продукту включаючи санітайзери.

Зміни в житті призвели до створення багатьох дотепних слів, практично всі вони утворені за допомогою телескопії як найбільш продуктивного способу словотворення англійської мови. В якості першого елемента є усічена тим чи іншим чином форма слова *quarantine*, що спрощує розуміння новоутворення: *quarantime (quarantine +time)*; *Quarantino (quarantine + Tarantino)* – *перегляд фільмів Тарантіно*; *quarantan (quarantine + tan)* – *засмага в період карантину*; *quaranteam (quarantine + team)*; *quarantigue (quarantine +fatigue)*; *quarantainment (quarantine + entertainment)*. Завдяки зрозумілим елементам ці слова мають великі шанси бути прийнятими мовою на деякий час, поки не втратять актуальності.

Отже, проаналізувавши низку слів англійської мови, які вживаються для позначення явищ соціального життя під час пандемії, можемо стверджувати, що архаїзація деякої частини слів не була повною та закінченою. Подібні слова, які не вживаються довгий час, можуть вважатися історизмами, переходячи при потребі до системи сучасної мови. Часто подібні слова використовуються для стилістичних потреб, але у даному випадку мова використовує давню забуті слова за призначенням: для номінації явищ дійсності.

В той же час з'являються нові слова на позначення тих явищ соціального і приватного життя, яких не було під час попередніх епідемій чи пандемій. Тому можна говорити про взаємодію синхронічних і діахронічних процесів у системі англійської мови.

Козубська І. Г.

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської мови
гуманітарного спрямування № 3

*Національний технічний університет «Київський політехнічний
інститут імені Ігоря Сікорського»
м. Київ, Україна*

ПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ХЕДЖИНГУ В АНГЛІЙСЬКОМОВНИХ НАУКОВИХ ТЕКСТАХ (НА МАТЕРІАЛІ ТЕКСТІВ ГАЛУЗІ БІОМЕДИЧНОЇ ІНЖЕНЕРІЇ)

У лінгвістиці термін «хеджинг», що позначає некатегоричні висловлювання, був введений в наукове мовлення Дж. Лакоффом у праці «Hedges: A Study in Meaning Criteria and the Logic of Fuzzy Concepts» [6], яка присвячувалась вивченню хедж-маркерів (*rather, largely, sort of, strictly speaking*), значення яких імплікується зависою неясності. В подальшому хеджинг у різних типах дискурсу став об'єктом вивчення багатьох науковців, серед яких Д. Байбер, Ф. Фарр, Р. Картер, О. Петрова, А. Романченко, О. Горіна та ін. Дослідженням хеджингу в жанрах наукового дискурсу займалися О. Афанасьєва, О. Балацька, Л. Волкова, П. Кромптон, О. Марюхін, В. Цапро та ін.

Хеджинг є ефективним прагматичним засобом впливу на адресата, тому він широко репрезентований у науковому мовленні, оскільки за його допомогою автор може висловлювати некатегоричні судження у разі відсутності впевненості в точності викладеної інформації, уникати можливої критики з цього приводу, а також проявляти ввічливість, тактовність по відношенню до адресата.

Приблизно такої ж думки дотримуються О. Семенюк та В. Парашук, які зазначають, що «засоби хеджингу є специфічними маркерами етикетизації наукового дискурсу, їх уживання зумовлене прагматичними факторами, зокрема: потребою уникнення загрози втратити «обличчя» членами дискурсивної спільноти; необхідністю передавання наукової неточності (як своєрідної точності); відсутністю достатньої кількості даних; ступенем упевненості в істинності пропозиції, гіпотетичних передбачень; намаганням уникнути зайвої деталізації, яка, на думку автора, є неістотною; неможливістю отримання абсолютної істини; специфікою висловлення критики; бажанням уникнути критики опонентів; етикетною необхідністю надання місця для альтернативних поглядів» [3, с. 190].

Дослідники хеджингу як лінгвістичного явища вказують на такі ознаки, які його характеризують: прототипізація, градуалізація,

квантифікація, невизначеність, применшення, мітигація, суб'єктивізація, безособовість [Романченко].

Стратегія хеджингу реалізується за допомогою різнорівневих мовних засобів, серед яких основними та найбільш частотними в наукових текстах є:

- 1) модальні дієслова (*can, could, may, might, will, should, would*);
- 2) дієслова з модальними значеннями (*seem, appear, guess, feel, reckon, suppose, imagine, assume, expect, speculate, suggest*);
- 3) прислівники, прикметники та іменники, що виражають ймовірність (*likely, possibly, presumably, probably, really, relatively, necessarily, just, only, of course, actually, kind of, sort of, maybe, reasonable, assumption, there is a possibility, the thing is*);
- 4) апроксиматори кількості, частоти, часу (*approximately, roughly, quite, usually, generally, occasionally*);
- 5) особові займенники *I/we*, що вживаються з дієсловами, що позначають мисленнєвий процес (*think, believe, consider*).

При аналізі англійськомовних наукових текстів галузі біомедичної інженерії було виявлено чимало прикладів вживання засобів хеджингу. Проілюструємо деякі з них:

1. *One of the most fundamental relationships that **should** always be considered when performing an engineering analysis on a system is the conservation of mass [4];*

2. *These methods **could** be used to chemically and/or physically pattern the necessary 'morphological template' for the differentiation of intrafusal fibre subtypes [4];*

3. *Fat fraction **seems to** increase gradually from cortical bone through PCZ1 up to the three innermost ROIs (PCZ2, PCZ3, and cancellous bone);*

4. *From this, we **can assume** intrafusal fibres engineered in a 3D, aligned microenvironment, **should** result in a more mature phenotype and hence researchers **should** seek to develop and utilise these models [4];*

5. *Such reaction is **likely** caused by in part by damage-associated molecular pattern (DAMP) molecules and can lead to seroma formation, sterile abscess formation, and chronic inflammation [7];*

6. *Additionally, data accumulated from 2011 to 2014 revealed that **approximately** 92.1 million American adults currently have one or more types of CVD [5];*

7. *The process **usually** consists of mechanical shaking, chemical surfactant treatment, and enzymatic digestion [5].*

Таким чином, функція хеджингу в англійськомовних наукових текстах галузі біомедичної інженерії полягає в тому, що цей прийом потенційно перешкоджає можливим критичним реакціям з боку читацької аудиторії, а також об'єктивує можливість достовірного опису

актуальної проблематики. За допомогою хеджингу автори наукових текстів формулюють судження, що містять нову інформацію, констатують свої думки через переконання адресата в істинності змісту висловлювання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Маслова Т.Б. Прагматика некатегоричных высказываний в научной коммуникации английского языка / Т.Б. Маслова // Trends in the development of modern linguistics in the age of globalization: Materials of the II International scientific conference, October 17-18, 2016. – Prague, 2016. – p. 20-23.
2. Романченко А.П. Феномен хеджингу в лінгвістиці / А.П. Романченко // Science and Education a new Dimension. – Будапешт, 2016. – IV(27), Issue: 107. – с. 7-10.
3. Семенюк О.А., Паращук В.Ю. Основи теорії мовної комунікації: навч. посіб. / О.А. Семенюк, В.Ю. Паращук. – К. : ВЦ «Академія», 2010. – 240 с.
4. Barrett P., Quick T., Mudera V., Player D. Generating itrafusal skeletal muscle fibres in vitro: Current state of the art and future challenges // <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/2041731420985205>
5. King J., Bergeron C., Taylor C. Finite state machine implementation for left ventricle modeling and control // <https://biomedical-engineering-online.biomedcentral.com/articles/10.1186/s12938-019-0628-3>
6. Lakoff D. Hedges: A study in meaning criteria and the logic of fuzzy concepts / D. Lakoff // Journal of Philosophical Logic. – 1972. – № 2(4). – P. 458–508.
7. Losch M., Swamy A., Elmi-Terander A., Edstrom E., Hendriks B., Dankelman J. Photon density fat fraction of the spinal column: an MRI cadaver study // <https://biomedical-engineering-online.biomedcentral.com/articles/10.1186/s12938-020-00846-4>

Коломийська І. А.

кандидат філологічних наук, асистент,
асистент кафедри германського, загального
і порівняльного мовознавства

*Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
м. Чернівці, Україна*

УЖИВАННЯ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ ЗАЛЕЖНО ВІД ГЕНДЕРНОГО ЧИННИКА (НА МАТЕРІАЛІ ПСИХОЛІНГВІСТИЧНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ)

Численні лінгвістичні дослідження скеровані сьогодні на розуміння сутності людського мислення та пізнання. Оскільки мова є віддзеркаленням усіх процесів, що відбуваються в людській свідомості, то саме психолінгвістичний експеримент стає чи не єдиною можливістю «зазирнути» у глибинну мовну людську свідомість, досліджуючи індивідуальні особливості кожного носія з подальшим узагальненням та інтерпретацією отриманих даних, здійснити спробу побудови національної мовної картину світу.

Для дослідження особливостей вживання фразеологічних одиниць (далі ФО) представниками різної статі був проведений саме такий експеримент, у якому взяли участь 30 респондентів, що є носіями мови. Кількість учасників експерименту обґрунтовуємо тим фактом, що, опираючись на попередні дослідження, які були проведені з різною кількістю респондентів та показали, що збільшення кількості опитаних не дає кращих результатів, а оптимальною вважається кількість 30–50 учасників. Респонденти належать до різної статі (серед яких 12 чоловіків та 18 жінок), оскільки саме цей критерій – ключовий та визначальний для нашого дослідження. Учасники експерименту належать до різновікових категорій (від 20 до 55 років), різної сфери професійної діяльності (напр., студенти, підприємці, ювеліри, юристи та ін.) та є представниками різних регіонів Німеччини (м. Мюнхен та м. Берлін). Проведення психолінгвістичного експерименту передбачало виконання такого завдання: серед наведених 50 ФО, які найчастіше трапляються в газетній мові, потрібно було визначити, які респондентам знайомі, які і як часто вони використовують у своєму мовленні.

Оскільки у досліджуваних газетних статтях видань «Die Zeit» і «Süddeutsche Zeitung» (які є матеріалом дослідження [4; 5]) спостерігаємо різну частоту вживання окремих ФО як чоловіками, так і жінками, то спочатку було визначено середню частоту вживання ФО. Так, середня частота вживання однієї і тієї ж ФО чоловіками – 3, жінками – 2. Отже, ФО з частотою нижчою середньою вналежнено до

низькочастотних, з середньою – до середньочастотних та частою вищою, ніж середня – до високочастотних. Крім того, серед високочастотних ФО виділено й гіперчастотні (ті, які особливо часто експлікуються в мовленні чоловіків або жінок). Для того, щоб визначити так звану «точку відліку» гіперчастотності вживаних ФО, поділено суму вживань високочастотних ФО на їх кількість [1]. Отримано такі показники:

1) газета «Die Zeit»: а) «одногендерна» комунікація: чоловіки – 2139 ФВ : 189 ФО = 11 (отже, всі ФО, що вжиті чоловіками в газеті «Die Zeit» більше, ніж 11 разів належать до гіперчастотних); жінки – 393 ФВ : 65 ФО = 6; б) «різногендерна» комунікація: чоловіки – 606 ФВ : 85 ФО = 7; жінки – 763 ФВ : 108 ФО = 7 (однаково у комунікації обох гендерів);

2) газета «Süddeutsche Zeitung»: а) «одногендерна» комунікація: чоловіки – 1850 ФВ : 177 ФО = 10; жінки – 432 ФВ : 70 ФО = 6; б) «різногендерна» комунікація: чоловіки – 588 ФВ : 104 ФО = 6; жінки – 793 ФВ : 113 ФО = 7 (присутня незначна різниця в комунікації обох гендерів).

Отже, помітно, що в обох газетах схожі показники визначення межі гіперчастотності, що може свідчити про загальну тенденцію кількісного вживання окремих ФО в німецькомовних газетних текстах.

Так, найбільш вживаними серед гіперчастотних у мові як чоловіків, так і жінок, та як в «одно»-, так і в «різногендерних» статтях обох видань виявилися ФО «*vor allem*» (778 ФВ), «*es geht um etw.*» (близько 500 ФВ), «*am Ende*» (355 ФВ), «*immer wieder*» (234 ФВ), «*zur Zeit*» (151 ФВ), «*zu tun haben mit etw.*» (135 ФВ), «*etw. liegt an etw.*» (112 ФВ), «*eine Rolle spielen*» (110 ФВ), «*es geht j-m*» (106 ФВ), «*zur Verfügung stehen*» (101 ФВ), «*unter anderem*» (100 ФВ), «*nicht einmal*» (91 ФВ). Переважання саме цих ФО в комунікації представників різної статі може пояснюватися специфікою і тематикою досліджуваних текстів – газетних статей, які відображають переважно суспільне життя та людину в ньому.

Для визначення особливостей вживання окремих ФО чоловіками та жінками шляхом анкетування було обрано гіперчастотні ФО. Саме такі ФО гіпотетично мали б бути відомими та часто вживаними респондентами, чим і пояснюється високий ступінь використання цих фразеологізмів у текстах газетних статей. Завдання полягало в наступному: по-перше, вказати, чи певний вираз є їм знайомим, по-друге, поставити позначку, як часто вони його вживають («часто», «рідко» чи «ніколи»).

Отже, результати аналізу даних експерименту показали, що такі ФО відомі всім без винятку респондентам, не залежно від віку, професії, місця проживання і статі, що, власне, і доводить причину гіперчастотності вживання цих ФО у пресі, оскільки статті періодичних видань, як відомо, розраховані на широке коло читачів.

Що стосується частоти вживання ФО представниками різної статі, то тут також не виявлено різних розбіжностей. Результати аналізу відображені в рис. 1 (див. рис. 1).

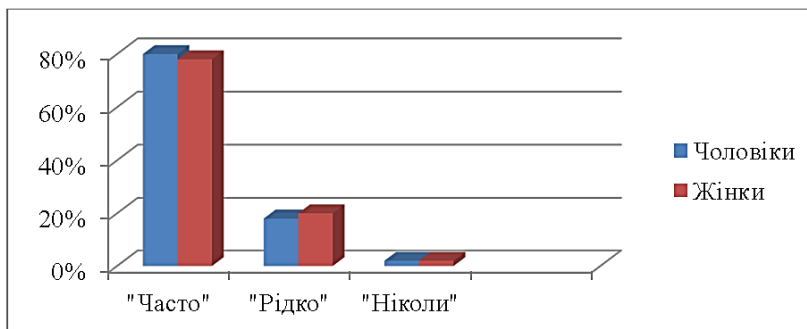

Рис. Рис. 1. Частота вживання ФО представниками різної статі (на основі результатів психолінгвістичного експерименту)

Хоч серед ФО, поданих в анкеті, більшість все-таки часто використовують у мовленні як чоловіки, так і жінки, проте виявлено певні відмінності у вживанні окремих фразеологізмів. Так, наприклад, такі ФО, як *«etw. steht für etw.»*, *«auf dem Wege zu etw.»*, *«in der Hand liegen»*, *«Angst haben»*, *«in Wahrheit»*, *«unter Druck setzen»*, *«im Grunde»*, *«den Eindruck gewinnen»*, *«darüber hinaus»*, *«auf Grund»*, *«etw. in Frage stellen»*, *«in Frage kommen»*, *«das ist die Frage»*, *«keine Ahnung»*, *«es fällt j-m schwer / leicht»*, *«im Einsatz sein»*, *«einen Eindruck machen»* частіше вживають чоловіки, ніж жінки, а представниці жіночої статі дещо частіше, ніж чоловіки використовують у своєму мовленні ФО *«es geht um etw.»*, *«am Ende»*, *«zu tun haben mit etw.»*, *«etw. liegt an etw.»*, *«Einfluss haben»*, *«an j-s Stelle»*, *«j-n vor Gericht stellen»*, *«in Betrieb sein»*, *«Schritte tun»* та *«Wer die Wahl hat, hat auch die Qual»*. Такі розбіжності не є абсолютними та надто істотними, проте показують певні відсоткові відхилення в частоті вживання окремих ФО представниками різної статі. Так, наприклад, біля ФО *«aus naheliegenden Gründen»* жінки вказали частоту вживання «часто» та «рідко», а в чоловіків вектор вживаності змістився до позначок «рідко» та «ніколи». У вживанні ФО *«j-n vor Gericht stellen»* позначки серед жінок розподілилися між «часто» та «ніколи», а в чоловіків – між «рідко» та «ніколи», що засвідчує частіше використання цієї ФО жінками (див. Додаток Р). Очевидно, розбіжності у вживанні гіперчастотних ФО чоловіками та жінками є, але їх не можна вважати суттєвими.

Гіперчастотні ФО, що їх використовують у газетах, відомі усім (і чоловікам, і жінкам) і часто вживані, тобто, по-перше, газета, справді,

використовує відому фразеологію і до того ж володіє певною частиною спільного з розмовним стилем фразеологічного фонду і, по-друге, особливих відмінностей у знанні і використанні чоловіками й жінками гіперчастотних ФО не виявлено. Так, жінки визнали, що вживають 24 ФО серед 55 гіперчастотних ФО рідко і 5 ФО не вживають взагалі. У чоловіків – 26 рідко, 3 – ніколи. Аналіз «самооцінки» знань і використання ФО чоловіками і жінками показав відсутність особливих відмінностей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Тоненчук Т. В. Кількісні характеристики функціонування соматичних фразеологізмів у сучасній англійській художній літературі // «Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія». Одеса, 2015. Т. 2. № 17. С. 89–92.
2. Фёдорова О. В. Основы экспериментальной психолингвистики: принципы организации эксперимента : учебное пособие. Москва : Спутник+, 2008. 24 с.
3. Duden: Deutsches Universalwörterbuch / hrsg. von der Dudenredaktion. 4., neu, bearbeitete und erweiterte Auflage. Mannheim – Leipzig – Wien – Zürich: Dudenverlag, 2001. 1892 S.
4. Die Zeit [Електронний ресурс]. URL: <http://www.zeit.de>.
5. Süddeutsche Zeitung [Електронний ресурс]. URL: <http://www.sueddeutsche.de>.

Костюченко К. Є.

кандидат педагогічних наук,
вчитель англійської мови

*Комунальний заклад «Ліцей «Науковий»
Міської ради міста Кропивницького»
м. Кропивницький, Україна*

ТЕХНОЛОГІЯ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ

Модель сучасного освітнього процесу орієнтована на перехід від «школи знань» до «школи мислення», що потребує освоєння стратегій пізнавальної діяльності, коли учні вчать мислити критично, оригінально, продуктивно.

З аналізу психолого-педагогічної та науково-методичної літератури можна тлумачити поняття критичне мислення по-різному. Так, Джуді А.

Браус і Девід Вуд розуміють критичне мислення як аналіз інформації з метою використання отриманих результатів у процесі прийняття стандартних і нестандартних вирішень ситуацій, питань, проблем [6].

На думку вітчизняних дослідників, формування навичок критичного мислення має бути неодмінною складовою сучасного освітнього процесу, що уможливорює розвиток навичок орієнтації в зростаючому потоці інформації, здатність обирати необхідне, а також вміння осмислити і застосувати отриману інформацію [5]. Слід відмітити позицію А. В. Тягло, котрий визначає розвиток критичного мислення як процес оцінки достовірності, точності, цінності чого-небудь, здатність шукати і знаходити причини й альтернативні точки зору, сприймати ситуацію в цілому, спроможність змінити свою позицію на основі фактів та аргументів [4].

Варто виділити думку українського дослідника С. Терно щодо розуміння, критичного мислення як наукового мислення, сутність якого полягає у прийнятті ретельно обміркованих і зважених рішень щодо довіри до будь-якого твердження. До основних рис критичного мислення вчений відносить наступні: логічність умовиводів; обґрунтованість рішень; виважена оцінка позитивних і негативних рис інформації, так і самого процесу; спрямованість на результат; контрольованість; обґрунтованість; цілеспрямованість [3].

Д. Халперн виділяє низку якостей розвитку критичного мислення учнів:

1. Готовність до планування.
2. Гнучкість.
3. Наполегливість.
4. Готовність виправляти свої помилки.
5. Усвідомлення.
6. Пошук компромісних рішень [6, с. 56].

Узагальнюючи різні думки і позиції щодо розуміння критичного мислення, можна обґрунтувати створення технології його навчання як інтелектуально організований процес, спрямований на активну діяльність щодо осмислення, застосування, аналізу, узагальнення або оцінювання інформації; здатність усвідомлювати ситуацію в цілому, знаходити причини, шукати альтернативні рішення.

Реалізація технології розвитку критичного мислення на уроках англійської мови сприяє формуванню мисленневих і мовленневих навичок учнів, розвитку їхніх творчих здібностей, умінь оперувати мовними категоріями, чітко й логічно вибудовувати усні й письмові висловлювання відповідно до мети й конкретної ситуації спілкування.

Специфіка дисципліни «Іноземна мова» відкриває можливості для розвитку критичного мислення учнів. Метою навчання іноземної мови є формування комунікативних умінь, які є важливим інструментом для

розвитку критичного мислення з одного боку, у той час як якісна комунікація виступає результатом розвиненості вміння мислити критично з іншого боку, що дає змогу гармонійно поєднати навчання іноземної мови з розвитком критичного мислення учнів. Окрім того, наявність чотирьох видів мовленнєвої діяльності – аудіювання, говоріння, читання та письмо – передбачає роботу з різного виду інформацією через її аналіз, обговорення, створення учнем монологічного або діалогічного висловлювання в усній та письмовій формі, що водночас є очікуваним результатом застосування методів технології розвитку критичного мислення. Все це створює широке підґрунтя для розвитку критичного мислення засобами іноземної мови.

Своєрідним є і сам процес реалізації технології розвитку критичного мислення у навчання іноземної мови. Застосування окремих методів має певні обмеження залежно від рівня сформованості вмінь володіння учнями іноземною мовою. Так, методи, що вимагають формулювання аргументів на захист позиції, глибокого аналізу тексту, розгорнутої відповіді на проблемне питання, написання есе тощо, можуть застосовуватися лише серед учнів з достатнім для цього обсягом словникового запасу, високим рівнем володіння граматичними та синтаксичними правилами побудови складних речень. З іншого боку, одним із завдань вчителя на уроці повинно бути стимулювання думок учнів, мотивування їх до висловлювання, що створює можливості для формування комунікативних вмінь та розвиток критичного мислення безпосередньо через навчальну діяльність.

У процесі навчання англійської мови важливо ефективно поєднувати різні види мовленнєвої діяльності: аудіювання, говоріння, читання та письмо. Мовленнєва робота на уроках англійської мови допомагає зорієнтувати навчання на розвиток мислення, мовлення учнів. Цьому сприяють прагнення учнів висловлювати власну думку, переконливо обґрунтовуючи її; аналізувати різні рішення нестандартних ситуацій; виявляють здатність змінювати свою думку в разі переконливих аргументів на користь іншої точки зору; пов'язувати обговорену проблему з життям, з власним досвідом; надання можливості висловитись співрозмовникові та дати об'єктивну оцінку.

Реалізація технології розвитку критичного мислення на уроках англійської мови сприятиме формування наступних умінь учнів: співпраці, якісного опрацювання інформації, гнучке вирішення нестандартних ситуацій [1]. Узагальнюючи власний досвід педагогічної діяльності та думки провідних науковців – дослідників щодо проблеми розвитку критичного мислення учнів, можна виділити наступні вміння: здатність здійснювати аналіз, синтез, класифікацію, узагальнення різного типу; здобувати інформацію з компетентних джерел; формулювати проблему

й шукати варіанти її рішення; прогнозувати, висувати гіпотези, перевіряти їх доцільність; використовувати систему питань для здійснення пошукової діяльності.

Згідно нового базового Закону «Про освіту» (2017) та Концепції «Нової української школи» ключовими освітніми компетентностями є такі: спілкування державною мовою, спілкування іноземними мовами, математична компетентність, основні компетентності у природничих науках і технологіях, інформаційно-цифрова компетентність, уміння вчитися впродовж життя, ініціативність і підприємливість, соціальна та громадянська компетентності, обізнаність та самовираження у сфері культури, екологічна грамотність і здорове життя [7].

Формування умінь вищезазначених компетентностей у повній мірі реалізується у процесі вивчення іноземної мови на різних етапах навчання. До них відносимо уміння аналізувати інформацію, формулювати усне чи письмове висловлювання, логічно обґрунтовувати думки, наводити аргументи, знаходити способи вирішення стандартних та нестандартних навчальних завдань, прогнозувати їх наслідки, знаходити причинно-наслідкові зв'язки між явищами та поняттями, робити логічні висновки.

Проаналізувавши уміння, які формуються в результаті реалізації технології розвитку критичного мислення на уроках англійської мови, і набуття учнями ключових компетентностей у процесі навчання, можна відзначити їх спорідненість.

Технологія розвитку критичного мислення передбачає повну перебудову структури, змісту та методики традиційного уроку. Урок за цією технологією значна кількість дослідників визначає як особливий набір методів розвитку критичного мислення спрямований на роботу з текстом (усний, письмовий, у вигляді зображення тощо) з метою формування мисленневих навичок вищого порядку та засвоєння когнітивних стратегій обробки інформації з різних джерел [2].

Підсумовуючи подане вище, зазначимо, що організація уроку англійської мови за технологією розвитку критичного мислення має низку особливостей, зумовлених специфікою самого предмета, та передбачає, зокрема, ретельний добір методів з огляду на мету, часовий регламент уроку та відповідність рівню володіння іноземною мовою учнями; поєднання самостійної, індивідуальної роботи з парною та групою.

Тому реалізація технології розвитку критичного мислення на уроках англійської мови дозволяє не тільки урізноманітнити навчальний процес, а й створити середовище сприятливе для формування в учнів спільних умінь ключових компетентностей таких як: знаходити, осмислювати й застосовувати необхідну інформацію з різних джерел;

аналізувати, систематизувати й представляти інформацію у вигляді таблиць і схем; виявляти різні способи вирішення стандартних і нестандартних завдань; прогнозувати їх наслідки, знаходити причинно-наслідкові зв'язки між явищами та поняттями, робити логічні висновки.

Отже, реалізація технології розвитку критичного мислення забезпечує перехід від навчання переважно орієнтоване на запам'ятовування інформації, до особистісно-орієнтованого навчання спрямованого на розвиток індивідуальних особистісних якостей та формування ключових компетентностей учнів, їх успішної адаптації та самореалізації в сучасному інформаційно-бурхливому суспільстві.

ЛІТЕРАТУРА

1. Курнос Л. Б. Розвиток критичного мислення учнів на уроках англійської мови. На допомогу педагогу // Таврійський вісник освіти. – 2015. – № 2(50). – Ч. I. – С. 162–167.
2. Пометун О. І. Навчаємо мислити критично / О. І. Пометун, І. М. Сущенко. – Д. : Ліра, 2016. – 144 с.
3. Терно С. О. Розвиток критичного мислення старшокласників у процесі навчання історії. – Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2011. – 275 с.
4. Тягло О. В. Критичне мислення: Навчальний посібник. – Х. : Основа, 2008. – 189 с.
5. Тягло А. В., Воропай Т. С. Критическое мышление: проблема мирового образования XXI века // Постметодика. – 2001. – № 3(35). – С. 19–20.
6. Халперн Д. Психология критического мышления: 4-е международ. изд. СПб. : Питер, 2000. – 512 с.
7. <https://naurok.com.ua/formuvannya-klyuchovih-kompetentnostey-uchniv-na-urokah-inozemno-movi-119243.html>

Небелюк Л. Р.

аспірант кафедри англійської філології

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
м. Івано-Франківськ, Україна*

ЯВИЩЕ ЕВФЕМІЗАЦІЇ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ ЛІНГВІСТИКИ

Усе частіше в мові спостерігається тенденція знаходити покращені слововживання замість тих лексичних одиниць, які ображають відчуття

та гідність індивідуума, утискають його людські права мовною нетактовністю або прямолінійністю щодо расової або статевої належності, віку, стану здоров'я, соціального статусу, зовнішнього вигляду тощо [13, с. 58].

Сьогодні вчені активно досліджують причини появи евфемізмів, сфери їх функціонування, цілі, мотиви та способи евфемізації у мові. На сучасному етапі єдиної загальноприйнятої дефініції терміна «евфемізм» не існує. З точки зору стилістики евфемізм трактують і як один із різновидів тропа, тобто метафори, метонімії, синекдохи тощо [10, с. 110]. Евфемізми використовують для заміни назв явищ, предметів об'єктивної дійсності не звичайними словами чи виразами, а описовими, прикрашеними, естетичнішими [14]. Вживання евфемізмів надає певної витонченості стилю [12, с. 182].

Даючи визначення евфемізму деякі дослідники акцентують саме на прагненні мовця бути ввічливим, а евфемізм трактують як субститут грубого слова чи явища. Так, Ю. Караулов розглядає евфемізм як нейтральне слово чи фразу, вжите замість синонімічного слова чи фрази, які сприймаються як неввічливі, грубі і нетактовні [7, с. 636]. Г. Пауль визначає евфемізми як «... непрямі позначення, які мовці використовують через почуття сорому називати речі своїми іменами» [11, с. 123]. А. М. Кацев вважає, що лексичні одиниці, які вживають з метою уникнення слів із грубим, непристойним змістом чи забарвленням, маскують або приховують щось нетактовне, називають евфемізмами [8, с. 55].

Проте евфемізм все більше абстрагується від стилістики та стає засобом заміни не тільки нетактовних і грубих слів, а стає засобом заміни саме небажаних слів та явищ з метою їх вуалізації. При цьому небажане слово чи явище необов'язково є грубим чи табуованим. К. Кантур стверджує, що евфемізми – це слова-синоніми або синонімічні словосполучення, що використовуються замість інших з метою затемнення тих сем, актуалізація яких є небажаною з точки зору соціально-політичних, соціально-економічних, етичних, релігійних та інших міркувань [6, с. 152]; Л. Крисін визначає евфемізм як «спосіб непрямого, перифрастичного й при цьому пом'якшувального позначення предметів, властивостей чи дій» [9, с. 32]. К. Алан та К. Барідж стверджують: «... евфемізм вживається як альтернатива до небажаного виразу з метою уникнення можливої втрати репутації (loss of face): або власної, або, через образ, репутації адресата, або якоїсь третьої сторони» [1, с. 221]. Евфемізм може також бути тактовним словом чи фразою, що уникає прямого найменування болючої або неприємної реальності або може використовуватись, щоб уникнути прямого обговорення теми, що стосується соціального чи культурного табу [3, с. 2].

Порівняно новим, але досить актуальним є визначення евфемізму В. Б. Великороди, яка розглядає евфемізми як одиниці вторинної номінації з відносно позитивною конотацією, що використовуються для заміни прямих найменувань, вживання яких з соціально чи психологічно зумовлених причин вважається небажаним. Автор зазначає, що сучасні евфемізми сфер реклами, політики, медицини тощо необов'язково є заміниками грубого чи образливого слова, денотат не у всіх випадках різко негативний, а спектр причин вживання мовцями сучасних евфемізмів дещо різноманітніший, ніж вважалося раніше [5, с. 5].

Із вищенаведених дефініцій евфемізму ми можемо зробити висновок, що більшість вчених трактують евфемізм саме як субститут, незалежно від інших вказаних у визначеннях критеріїв. У більшості випадків субститут легко ідентифікувати але не завжди можна зрозуміти, яке саме слово було замінено евфемізмом.

На думку Н. Босчасвої, евфемія відображає прагнення комунікантів до збереження мовленнєвого співробітництва для вирішення нагальних завдань спілкування, виконуючи кооперуючу функцію [4, с. 8]. Евфемізм з часом може розширювати свою сферу вживання, а також набувати нових функцій. Таким чином, феномен евфемізму на сучасному етапі все більше абстрагується від стилістики та від поняття стилістичного засобу і переходить у політичну та соціальну сфери життя, стаючи засобом маніпулювання думкою. Евфемізми мають на меті не образне представлення дійсності, як тропи поетичної мови, а завуалювання, прикриття непривабливих явищ життя чи нескромних думок, намірів [10, с. 110].

Слід зазначити, що евфемізми відносяться до розряду лексики, яка характеризується несталістю та динамічністю. Багато лексем, які спочатку кваліфікувались як евфемізми, потім перейшли до розряду загальноновживаної нейтральної лексики [6, с. 152].

Разом зі стійкими загальноприйнятими замінами в мові виділяють і індивідуально-контекстні заміни даних слів іншими, з ціллю маскування або пом'якшення справжньої суті позначуваного. У той час, як перші деякою мірою пов'язані з одним із різновидів табу і стають з часом словниковими фактами (одиницями), другі ж виникають в мові як випадкове означення неприємних, негативних явищ. Такі випадкові субститути не базуються на синонімічності співвідношуваних слів, їх мета якраз в тому і полягає, щоб приховати справжню сутність позначуваного [7, с. 636]. Дуже часто субститути з метою приховання факту та спричинення покращених асоціацій навпаки базуються на антонімічності слів.

З часом виникають нові соціально-вербальні табу, які потребують евфемізації, водночас традиційні табу можуть ігноруватись. Часто саме поняття не є табу, але воно може стати незручним або проблемним

у деякому контексті. Саме в таких випадках з'являється потреба в евфемізації [2, с. 11]. Причиною для традиційних табу колись були страх та необізнаність, але зараз окрім цього це ще й неввічливість, нетолерантність, нетактовність та грубість, а також неприємні, незручні та проблемні факти, що можуть виклакати негативну реакцію реципієнтів. Нові соціальні табу за допомогою евфемізмів віддаляють реципієнтів від реальних проблем та цінностей, а натомість нав'язують ідею, що надзвичайно важливо бути рівними з усіма та не чути образливих, болючих чи розчаровуючих фактів, які взагалі-то трапляються. Порушення цих нових соціальних табу трактується реципієнтами як надзвичайна образа. Евфемізми настільки стали вживаними, що пряма номінація викликає іноді здивування, вияв нехорошого тону, агресії.

«I've just been fired.» Carol A. Bartz, former C.E.O. of Yahoo. Her statement was unusual in that many executives in a similar position use euphemisms, like the standby that they are leaving to pursue other interests.

(The New York Times, 11/09/ 2011).

Організація та передача інформації в політичному дискурсі безпосередньо пов'язана з вибором необхідної мовної одиниці або кількох одиниць із синонімічного ряду, що може впливати на значення певного дискурсу в цілому. Таким чином, евфемізм не може бути заміненим будь-яким іншим словом і все ж досягати того ж самого когнітивного ефекту [2, с. 10].

Насправді звести процес евфемізації до послівної лексичної заміни означало б втратити з поля зору дискурсивні евфемістичні номінації, які трапляються в політичній комунікації. Евфемізм є не тільки лексичним процесом, але також елементом мовленнєвої поведінки, яку політики застосовують з надією пом'якшення ефекту того, що вони насправді хочуть сказати.

Отже, розглядати явище евфемізації лише в лінгвістичному ключі неможливо. Оскільки евфемізми чутливі до соціальних змін та мотивовані психологічним станом мовця, дослідження евфемізмів має враховувати психологічний і соціокультурний аспекти [13, с. 61]. При евфемізації негативний денотат замінюється позитивним, що викликає у реципієнта покращені асоціації щодо негативних фактів. Таким чином, евфемізм утворює новий смисл і може впливати на свідомість адресата. Спектр причин для вживання евфемістичних одиниць збільшується, що зумовлює зручність вживання цього засобу для вуалювання негативних явищ, особливо у політичному дискурсі. Евфемізми змінюються та пристосовуються до вимог часу, можуть мігрувати з однієї групи до іншої. Сьогодні ми дуже часто стикаємося з евфемізмами, які виражають нові соціальні табу, тобто поняття та факти, які можуть негативно сприйматись реципієнтами, і найчастіше вони зустрічаються саме у політичному дискурсі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Allan K. and Burridge K. Euphemism and Dysphemism: language used as shield and weapon. Oxford: Oxford University Press, 1991. 263 p.
2. Chamizo D. Pedro J. Some theses on euphemisms and dysphemisms. *Studia Anglica Resoviensia*, 2005. Vol. 3. P. 9–16.
3. Lutz W. Doublespeak. New York : Harper Perennial, 1990. 304p
4. Босчаева Н. Контекстуальная эвфемия в современном английском языке : автореф. дис. ... канд. филол. наук. Л., 1989. 16 с.
5. Великорода В.Б. Семантичні та функціонально-прагматичні характеристики евфемізмів в англійській мові: автореф. дис. ... канд. філол. наук. Львів, 2008. 20с.
6. Кантур К. О. Евфемія в соціально-економічному дискурсі. *Вісник Житомирського державного університету*. Житомир, 2009. № 45. С. 152–155.
7. Караулов Ю.Н. Русский язык: энциклопедия. М. : Дрофа, 1997. 703с.
8. Кацев А.М. Языковое табу и эвфемия : учеб. пособие к спецкурсу. Л. : Ленингр. гос. пед. ин-т им. А. И. Герцена, 1988. 80с.
9. Крысин Л. П. Эвфемизмы в современной русской речи. *Русистика*. Берлин, 1994. № 1-2. С. 28–49.
10. Ларин Б. А. Об эвфемизмах. *Проблемы языкознания*. Л., 1961. С. 115–130.
11. Пауль Г. Принципы истории языка. М. : Издательство иностранной литературы, 1960. 500 с.
12. Попова А. О. Когнітивна метафора та її типи : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Донецьк, 2003. 21с.
13. Світлична Т. В. Поняття евфемізму в науковій літературі. *Лінгвістика*. Луганськ : 2011. № 3 (24), Ч. 2. С. 58–63.
14. Турчин М., Турчин В. Проблема евфемізмів у сучасній німецькій мові URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvchnu_gf/2009_430/430/Turtschyn.pdf

Нестеренко О. О.
кандидат філологічних наук,
асистент кафедри мов і літератур
Далекого Сходу та Південно-Східної Азії
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ВИГУКІВ СУЧАСНОЇ КИТАЙСЬКОЇ МОВИ У ДІАЛОГІЧНОМУ МОВЛЕННІ

Як відомо, вигуки характеризуються відсутністю номінативного значення, оскільки виражають емоційний стан, не називаючи його. Ці лексичні одиниці є моментальною реакцією на об'єктивну дійсність, тому активно використовуються у процесі комунікації. Саме діалог є формою спілкування, за якої відбувається безпосередній обмін інформацією. Таким чином, доцільний аналіз діалогічного мовлення, елементом якого є вигуки.

Сегментація спонтанного мовлення є одним із важливих завдань у контексті аналізу діалогічної форми комунікації. Розмовна мова складається із вигукових елементів, несподіваних пауз, очікувань, які поділяють речення на фрагменти. У деяких випадках остання фраза попереднього речення і наступне речення формують цілісні мовленнєві інтервали. У цьому контексті Кадзуюкі Тагакі та Шюїчі Ітахаші в дослідженні, присвяченому сегментації розмовного діалогу, виділяють три основні елементи: 1) пауза (або тиша), 2) вигук, 3) речення (без паузи та вигукових елементів) [2].

У свою чергу, Л. П. Чахойн акцентує увагу на тому, що особливістю діалогічного мовлення є швидка зміна коротких реплік, які ідуть послідовно, ініціюючи одна одну. Таким чином, виділяються діалогічні єдності, які складаються з інтенційної репліки (питання) і репліки-реакції [1, с. 67, 68]. У процесі дослідження було визначено, що вигуки сучасної китайської мови можуть бути частиною:

1) *інтенційної репліки*. Наприклад:

小王：哎，你们家搬进新楼已经快一年了吧？感觉怎么样？	Сяо Ван: Ой, уже ж скоро рік, як ви переїхали до нового житла? Які враження?
小李：新房子当然舒服了。 [4, с. 88].	Сяо Лі: Нова квартира, звичайно, зручна.

У цьому прикладі комуніканти за допомогою вигуку **哎 [ai]** ініціює увагу співрозмовника (у формі оклику), вводить нову інформацію, після якої слідує питання.

2) *репліки-реакції*. Наприклад:

<p>小张：小王，这么急，去哪儿呀？</p> <p>小王：哎，气死我了。前几天刚买的真丝衬衫，没穿两天就坏了[4, с. 34]。</p>	<p>Сяо Чжан: Сяо Ван, ти який схвильований, куди йдеш?</p> <p>Сяо Ван: Ай, злий до смерті. Кілька днів тому купив шовкову сорочку, навіть два дні не поносив, а вона зіпсувалася.</p>
---	---

У цьому випадку співрозмовник реагує на запитання, використовуючи вигук **哎 [āi]**, чим висловлює невдоволення ситуацією, про яку запитують.

Репліки-реакції зі залученням вигуків сучасної китайської мови можуть реалізовуватися і за допомогою вигуків із позитивною конотацією. Наприклад, вигук **嗨 [hāi]** виражає позитивне здивування та є маркером емоції, тематичним (початковим) елементом комунікативної структури:

<p>宝山:我想起来了，我有个关系不错的同学在深圳，去了好几年了，我把地址给你，你可以去找他试试，说不定能帮上你一把，出门靠朋友嘛。</p> <p>京生：嗨，那可太好了 [3, с. 139]。</p>	<p>Бао Шань: Я пригадала, я маю непогані зв'язки з одногрупником із Шень Чжуаня, їздив до нього кілька років тому, дам тобі адресу, можеш спробувати його знайти, друзі ж мають допомагати один одному.</p> <p>Цзін Шен: Ой, як добре!</p>
---	--

У ході аналізу діалогічного мовлення сучасної китайської мови було виявлено, що вигук реалізує свої функції на рівні чотирьох основних типів діалогу:

1. *Діалог-питання*. Наприклад:

<p>A: 你在哪儿工作? B: 我还在读书呢。 A: 哦, 你是留学生。你汉语说得真棒 [5, с. 84] !</p>	<p>A: Де ти працюєш? Б: Я ще вчуся. А: А, то ти іноземний студент. Ти дуже добре розмовляєш китайською!</p>
---	---

Функціонально-семантичний тип діалогічної єдності «**питання – відповідь – вигук + коментар**». У цьому випадку вигук є реакцією на відповідь.

<p>李明: 你的车? 小王: 哎呀, 刚才我光顾追你, 忘了锁了..... [3, с. 32].</p>	<p>Лі Мін: Де твій велосипед? Сяо Ван: Ой-йо-й, щойно я відволікся на тебе і забув закріпити (велосипед)...</p>
---	--

Функціонально-семантичний тип діалогічної єдності «**питання – вигук + коментар-відповідь**». У цьому випадку вигук є моментальною реакцією на питання і передує відповіді чи коментарю.

<p>铁军: 哎, 你这家伙最近忙什么呢? 老找不着你, 我结婚你都没来, 太不够意思了。 强子: 嗨, 我出差去了, 一去就一个多月, 这不, 前天刚回来, 要不说什么也得去呀..... [3, с. 109].</p>	<p>Т'є Цзюнь: Ой, друже, чим займаєшся останнім часом? Давно тебе не можу знайти, я одружувався, а ти не прийшов, негарно з твого боку. Цян Цзи: Ой, був у відрядженні більше місяця. Позавчора повернувся, а так обов'язково був би...</p>
---	--

Функціонально-семантичний тип діалогічної єдності «**вигук + питання – вигук + коментар-відповідь**».

2. *Діалог-домовленість*. Наприклад:

<p>小王: 哎, 李明, 给我点儿水喝, 我都快渴死了。 李明: 你看我这人! 都忘了给你倒水了, 给你一瓶冰镇的, 解渴 [3, с. 32] 。</p>	<p>Сяо Ван: Ой, Лі Міне, дай мені води, а то я вмираю від спраги. Лі Мін: Тільки поглянь на мене! Зовсім забув дати тобі води, ось пляшка холодної води, втамуй спрагу.</p>
--	--

Функціонально-семантичний тип діалогічної єдності «**вигук + запит – відповідь (реакція)**». У цьому прикладі вигук входить до складу комунікативного кроку-ініціації, підкреслюючи, що прохання-запит дуже важливе.

<p>司机：我看咱们最好走三环，虽说绕一点儿远，可不堵车。您说呢？</p> <p>乘客：行，您看着办吧，反正越越快越好，哎，您认识我说的地方吗？[3, с. 51]</p>	<p>Водій: Я думаю, що нам краще поїхати через третє транспортне кільце, хоча й буде далекувато, але не потрапимо у затор. Що скажете?</p> <p>Пасажир: Добре, робіть як знаєте, у будь-якому разі чим швидше, тим краще, ой, Ви знаєте, де місце, про яке я Вам казав?</p>
--	---

Функціонально-семантичний тип діалогічної єдності «**запит – відповідь + вигук + (запит)**». У цьому діалозі вигук **哎** реалізується на рівні репліки-домовленості (згоди), крім того, вводить новий запит.

3. *Діалог-обмін враженнями. Наприклад:*

<p>强子：马朋那个人哪儿都好，就是脾气台.....</p> <p>铁军：哎，别说他了 [3, с. 110]</p>	<p>Цян Цзи: У Ма Пена все добре, але от характер.....</p> <p>Т'є Цзюнь: Ай, тільки не кажи йому.</p>
--	--

Функціонально-семантичний тип діалогічної єдності: «**повідомлення – вигук (із коментарем)**». В поданому прикладі вигук є реакцією на сприйняту інформацію.

4. *Діалог-дискусія. Наприклад:*

<p>京生：我是看不惯那些人，跟这些人在一起真没意。</p> <p>宝山：嗨，他们是他们，你是你，你犯不着因为他们就把个好端端的铁饭碗扔了呀 [3, с.138]。</p>	<p>Цзін Шен: Я не люблю таких людей, бути разом із ними немає сенсу.</p> <p>Бао Шань: Гей, вони – це вони, а ти – це ти, не треба з ними мати справу, вони просто заробляють на хліб.</p>
---	---

Функціонально-семантичний тип діалогічної єдності «**повідомлення – вигук (із коментарем)**». У цьому прикладі вигук є одночасно реакцією на повідомлення і підкресленням свого ставлення до ситуації.

<p>妈妈：哎，这件怎么也得上百吧？</p> <p>丽华：不贵，正赶上三八节打折优惠，才460块。</p> <p>妈妈：我的天！460块还是优惠价？我一个月的退休金才500块！你也太.....[3, с. 1–2].</p>	<p>Мама: О, цей одяг, мабуть, коштує не більше 100 юанів?</p> <p>Лі Хуа: Недорого, якраз знижки до 8 Березня. Лише 460 юанів.</p> <p>Мама: О Боже! 460 юанів це зі знижкою? Моя місячна пенсія лишень 500 юанів!</p>
--	--

Функціонально-семантичний тип діалогічної єдності «**вигук + повідомлення – відповідь (реакція) – вигук + повідомлення**».

Таким чином, у ході дослідження виявлено, що вигуки сучасної китайської мови активно використовуються у діалогічному мовленні. Ці одиниці можуть бути частиною інтенційної репліки та репліки-реакції. Вигуки сучасної китайської мови є елементами діалогічної єдності в діалогах-питаннях, діалогах-домовленостях, діалогах-обмінах враженнями та діалогах-дискусіях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Чахоян Л. П. Синтаксис диалогической речи современного английского языка / Л. П. Чахоян. – М.: Высш. школа, 1979. – 168 с.
2. Takagi K., Itahashi S. Segmentation of spoken dialogue by interjections, disfluent utterances and pauses / K. Takagi, S. Itahashi // *Proceeding of Fourth International Conference on Spoken Language Processing*. – Philadelphia, PA, USA, 1996. – pp. 697-700.
3. 汉语初级强化教程. 听说可本4/肖奚强, 朱敏主编. – 北京: 北京大学出版社, 2010. – 120 页。
4. 汉语口语习惯用语教程/沉建华编著. – 北京: 语言大学出版社, 2003. – 207 页。
5. 汉语新目标, 第二册. – 北京: 教育科学出版社, 2004. – 220页。

Pavlichenko L. V.

PhD (Linguistics),

Assistant at the Department of English Philology
and Intercultural Communication

Shaulko D. A.

Student at the Department of English Philology
and Intercultural Communication,
Taras Shevchenko National University of Kyiv
Kyiv, Ukraine

PRAGMATIC CHARACTERISTICS OF DEICTIC ELEMENTS IN VIDEO WEATHER FORECASTS

The phenomenon of deixis has been of considerable interest to linguists and psychologists, the usage of deictic elements is highly variable triggering extensive debate on their meaning. Despite its importance for

theoretical studies, deixis remains understudied from both linguistic and anthropological perspectives.

In the domain of pragmatics deictic elements directly concern the relationship between the structure of languages and the contexts in which they are used. In this domain deixis is the orientational features of human languages to have reference to specific points in time, space, and the speaking event between interlocutors. Deictic words are bound to a context, either linguistic or extralinguistic one for their interpretation. [6, p. 35]. Words are deictic if their semantic meaning is fixed, but their denotational meaning varies depending on time and/or place. Place and time adverbs, and pronouns are just particularly clear illustrations of a general fact about the situated language [4, p. 21].

Person deixis indicates direct participants of a certain speech act – the speaker and the listener. It operates on a basic three-part division, exemplified by the pronouns for the first person ('I', 'we'), second person ('you'), and third person ('he', 'she', 'it'). The speaker uses 'I' in relation to him/herself and 'you' in relation to the listener. The analysis of the material shows that the personal pronoun 'I' is used considerably less often than 'you'. Thus, the usage of the second person pronoun 'you' encourages a listener to recognize them as the individuals being spoken to and about. Through this placement as a grammatical subject a listener is given the main role in the action described, which highlights their individuality.

Personal pronouns «we», «us» and «our» are used to establish a common ground, for example:

1) *We're expecting widespread falls of over 15 mm right across the south east from southern agricultural areas of South Australia mostly during Wednesday and Thursday* [8].

The category of time is one of the deictic categories of language that indicates temporal location of the communicative situation. Traditionally, the means of temporal deixis representation are adverbs of time and verb forms. The category of time has the deictic character, since it implements «the temporal localization of an event or an action directly or indirectly related to the real or imaginary «here and now», and «orientates them in accordance with a certain reference point, which can be called the axis (of orientation)» [5, p. 141]. Verbs represent an action, event or phenomenon as preceding (past tense), simultaneous (present tense), or following (future tense) the moment of speech as the starting point of reference. In the examples below the verb forms point to a certain time in the past:

Yesterday morning, we were starting off the day in the 70s and now we're starting off the morning in the 50s degrees [7].

In weather forecasts Present Continuous, Future Simple and the construction «to be going to» are typically used to determine how the atmosphere evolves in the future, for instance:

It's going to be pretty gloomy on Saturday, a chance for some thunderstorms on Sunday [11].

The survey led to the conclusion that in weather forecasts the most frequently used temporal adverbs are «now» and «then». Being time indicators these adverbs do not name it, but only indicate whether the time that could be named coincides with, precedes or follows the moment of speech and thus depends on the situation. For example:

We now have two tropical weather systems active across northern Australia [9].

The adverb «now» is a reference point coinciding with the moment of speech (watching the video forecast). While the adverb «then» can apply to both past and future time relative to the speaker's present time:

It has been a warm month where we felt more like June. We saw 10 days at or above 70 degrees then [10].

The usage of lexical units that denote the days of the week is typical for weather forecasts:

The showers will continue in one or two spots further north, overnight temperatures dropping away as we begin Saturday [7].

The temporal reference of days of the week relies heavily on the identification of the day of the communicative situation and the time period to or from the named day. Accurate reference using the day segments can also be established through information provided by the rest of the clause, notably the tense.

There are two categories of spatial deixis in English: the deixis of a close subject and the deixis of a distant subject [2, p. 51; 1, p. 83]. With reference to certain space, the related meanings of the words «here» and «there» are opposed on the same basis as the words «this» and «that». This indication can be made in two ways: directly by the word itself (here or there), or by a word accompanied by a pointing gesture [3, p. 26].

What «here» refers to is dependent on where the speaker is located when uttering the sentence. So, spatial deixis refers to certain words that indicate location of a speaker, but which are dependent on the context. It includes adverbial expressions like «behind», «there» and «on your right» and demonstrative pronoun + noun phrases such as «those raindrops» and «this way».

Spatial deictic elements are often accompanied by gestures pointing to a place, or showing a movement. This is often associated with the spatial deixis expressed by means of demonstrative pronouns «this», «that», «these» and «those».

The results of the work show that deixis directly concerns the relationship between the structure of languages and the contexts in which its elements are used. Deixis is reference to the extra linguistic context of the utterance. The central category of deixis is the category of person that consists of the main components: the speaker, the listener and the subject of speech. Person deixis in weather forecasts is represented by means of personal, possessive and reflexive pronouns («you», «your», «yourself») that refer to the recipients and give them the main role in the action described, and the pronouns «we», «our», «us» used to establish a common ground. The temporal deixis is expressed by adverbs of time and verb forms, temporal adverbs «now» and «then» being most often used. Spatial deictic elements are often accompanied by gestures pointing to a place, or showing a movement. The usage of lexical units that denote the days of the week is typical for weather forecasts. Spatial deixis includes adverbial expressions like «behind», «there» and «here» and demonstrative pronoun+noun phrases such as «those raindrops» and «this way».

REFERENCES

1. Бюлер К. Теория языка. Репрезентативная функция языка / К. Бюлер; [пер. с нем.; общ. ред. и коммент. Т. В. Булыгиной] – М. : Прогресс, 2000. – 528 с.
2. Ерзинкян Е. Л. Дейктическая семантика слова / Е. Л. Ерзинкян // [за ред. С. С. Хидекель.] – Ер.: Изд-во Ереван. ун-та, 1988. 172 с.
3. Кравченко А. В. Вопросы теории указательности: Эгоцентричность. Дейктичность. Индексальность. Иркутск: Изд-во Иркутск. ун-та, 1992. – 212 с.
4. Charles F. M. Introducing English linguistics. Cambridge: Cambridge University press, 2009. 271 p.
5. Ehrich V. Da and the System of Spatial Deixis in German // Here and There, ohn Benjamins Publishing Company, 1982, 291 p.
6. Levinson S. C. Cognitive anthropology // Handbook of Pragmatics. Oxford, Blackwell, 1995. 121 p.
7. Latest Weather Forecast: Friday 5 a.m. WPTV News First Alert forecast [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.youtube.com/watch?v=ijP7fQhf4nM>
8. Severe Weather Update: widespread cold outbreak across southern Australia 28 April 2020. Bureau of Meteorology [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.youtube.com/watch?v=EX9BkA3EAkM>
9. U.S. Weather Forecast News. The Weather Channel Live Forecast Today May 2, 2020 [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.youtube.com/watch?v=v6D9tRqX2f8>

10. Weather and Climate Update: The climate drivers behind our weather 13 December 2019. Bureau of Meteorology [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.youtube.com/watch?v=AZC17GU80PI>
11. Weather Forecast: Stormy conditions for our first week of May. KOIN [Electronic resource]. – Mode of access: https://www.youtube.com/watch?v=2_hSsG8Kh2E

Рожков Ю. Г.

асистент кафедри романо-германських мов і перекладу
Національний університет біоресурсів і природокористування України
м. Київ, Україна

ЯВИЩЕ ПОЛІСЕМІЇ В АНГЛОМОВНОМУ ТЕРМІНОЛОГІЧНОМУ ПОЛІ «ХВОРОБИ ТВАРИН»

Аналіз дослідженого матеріалу показує, що в термінологічному полі «хвороби тварин» серед назв хвороб основна властивість терміна – однозначність – проявляється послідовно. Полісемія може виникати в наступних випадках: по-перше, в результаті зближення значень органу чи його частини і хвороби органу. По-друге, полісемія виникає у результаті синонімії, характерної для назви різних органів, при диференціюванні, наприклад, номінацій запальних процесів. Доведено, що внаслідок прагнення терміна до чіткого визначення полісемія є поодиноким явищем в термінології.

Одна з відмінних ознак терміна – його однозначність. Вивчення різних термінологічних систем і підсистем показало, що в термінологічній лексиці, так само як і в літературній мові, має місце таке явище як багатозначність, або полісемія.

Під полісемією розуміємо «наявність у одного й того самого слова декількох пов'язаних між собою значень, які зазвичай виникають підчас видозмінення та розвитку первинного значення цього слова» [1, с. 43].

Л. О. Новіков у статті «Лексикологія англійської мови, її основні поняття і категорії» визначає полісемію наступним чином: «полісемія – це здатність слова мати одночасно декілька значень, тобто означати різні класи предметів, явищ, ознак і відношень» [9, с. 14–16].

До питання про полісемію у термінології звертались багато дослідників: А. А. Уфимцева, В.П. Даниленко, В. Н. Талія, В. М. Лейчик та ін. Недивно, що щодо цього питання у вчених є різні точки зору.

Немає сумніву, що при перерахуванні тих якостей які характеризують терміни, згідно Д. С. Лотте, однозначність стає на одне з перших місць [7, с. 12].

Ця вимога є природною для термінології, оскільки відомо, що кожне поняття саме по собі є однозначним. І це є однією з елементарних умов правильного мислення, яке вимагає закон тотожності. Звідси випливає, що однозначне співвідношення означаючого з означуваним забезпечує необхідну точність інформації в науці [5, с. 55].

Саме тому, ще Р. О. Будагов у «Нариси з мовознавства» відзначав наступне: «Багатозначність того чи іншого терміна сприймається як недолік і часто створює плутанину» [2, с. 89].

Л. С. Дацюк вказує, що полісемія – це властивість, яке винятково належить слову і невласиве терміну, оскільки термін має означати тільки одне поняття [4, с. 13].

Солідарність із нею виражає О. М. Толікіна, базуючись на розбіжностях загальномовної і термінологічної систем, вважає, що мовний знак функції терміна принципово однозначний [10, с. 53–67].

Але існує й інший підхід до проблеми полісемії в термінології. За твердженням Н. З. Котелової, «лише розповсюдженою помилкою є уявлення про однозначність терміна, в наслідок того, що терміну приписують однозначність відображення дійсності [6, с. 30–45].

Причини, які обумовлюють багатозначність (полісемію) і форми її вираження у ветеринарній термінології, різняться. О. В. Шесток виділяє наступні причини неоднозначності ветеринарних термінів:

1. Гносеологічна: мислення людини одночасно і підтримує тенденцію до однозначності і точності слововживання, і протидіє їй, прагнучи знайти словесне вираження для нових понять.

2. Характер розвитку ветеринарної науки: збільшується число мікротерміносистем, що призводить до можливості використання одних і тих самих мовних одиниць для позначення різних понять [12, с. 45].

На думку М. Н. Чернявського, причина багатозначності полягає у «відставанні» терміна від еволюції змісту вираженого поняття. Слідом за розвитком наукових знань те чи інше поняття розділяється на два чи більше самостійних понять, а для їх вираження в межах однієї і тієї ж мікросистеми продовжує використовуватись один і той самий звуковий комплекс [11, с. 411–424].

Спостереження показують, що в термінологічному полі «хвороби тварин» серед назв хвороб основна властивість терміна – однозначність – проявляється послідовно. Явище полісемії представлено одиничними прикладами.

Полісемія може виникати в наступних випадках: по-перше, в результаті зближення значень органу чи його частини і хвороби органу. Так, *неврит*, має два значення, фіксованих у словнику Орлова:

1) відросток нервової системи, по якому нервові імпульси проходять від нервової клітини до інших клітин та м'язів; 2) запалення нерва. По-друге, полісемія виникає у результаті синонімії, характерної для назви різних органів, при диференціюванні, наприклад, номінацій запальних процесів: brucellosis – може бути запаленням лімфатичних вузлів навколо статевих органів тварини, а також запаленням безпосередньо статевого органу, наприклад, сім'яників.

Полісемію вносять у ветеринарну термінологію і терміни-омоніми, що являють собою слова, які однаково пишуться та однаково вимовляються, але різні за походженням і значенням слова давньогрецької мови. Так омонім athelia (ателія) (походить від грец. ateles – неповний, недосконалий) в значенні «незавершений розвиток якого-небудь органу або тканини» і від грецької заперечної приставки -a і -thele – сосок – «аномалія розвитку: відсутність сосків молочних залоз».

Отже, ми бачимо, що полісемія ветеринарних термінів, що називають хвороби тварин, в процесі функціонування є природною через асиметрію мовного знаку, «одна й та сама форма може використовуватися для позначення різних об'єктів і виконувати різні функції» [3, с. 68–71].

Згідно з В. М. Немченко, проблема полісемії в науковій термінології, і зокрема, семантичній диференціації багатозначних термінів представляється важливою, оскільки від використання термінів залежить точність опису наукових понять. Це можна віднести, головним чином, і до ветеринарної термінології, в якій велике значення має точність вибору терміна, так як від цього залежить здоров'я тварини, звідси, й здоров'я людини [8, с. 16–24].

Аналізуючи різні ветеринарні терміни, що позначають назви хвороб, можна зробити висновок, що полісемія (багатозначність) у ветеринарній термінології – явище, хоча й не настільки розповсюджене, як в літературній мові, але зустрічається в різних формах.

Цей факт служить доказом, того, що, не дивлячись на своє прагнення до однозначності, термінам властиві й семантичні процеси, характерні для літературної мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ахманова, О. С. (1957). Очерки по общей и русской лексикологии. Москва: Учпедгиз, С. 295.
2. Будагов, Р. А. (1953). Очерки по языкознанию. Москва : Изд-во Акад. наук СССР, С. 280.
3. Гак, В. Г. (1971). Асимметрия лингвистического знака и некоторые общи проблемы терминологии. Семиотические проблемы языков науки и информатики. Москва: Наука, 1, С. 68–71.

4. Дацюк, Л. С. (1989). Системообразующие и системоприобретенные свойства термина (на материале английских терминов в области физики полупроводников). (Автореф. дис... канд. филол. наук), Львов, С. 16.
5. Копнин, П. В. (1971). Диалектика как логика. Киев: Наукова Думка, С. 80.
6. Котелова, Н. З. (1976). Семантическая характеристика терминов в словарях. Проблематика определений терминов в словарях разных типов. Ленинград: Наука, Ленингр. отделение, С. 30–45.
7. Лотте, Д. С. (1982). Вопросы заимствования и упорядочения иноязычных терминов и терминологических элементов. Москва : Наука, С. 149.
8. Немченко, В.Н. (1984). Полисемия научных терминов и ее отражение в терминологическом словаре. Термины в языке и речи. Горький: Горьковский гос. ун-т им. Н. И. Лобачевского, С. 16–24.
9. Новиков, Л. А. (1972). Лексикология русского языка, ее основные понятия и категории. Русский язык в национальной школе. Москва, № 6. С. 14–16.
10. Толикина, Е. Н. (1970). Некоторые лингвистические проблемы изучения термина. Лингвистические проблемы научно-технической терминологии. Москва: Наука, С. 53–67.
11. Чернявский, М. Н. (1984). Краткий очерк истории и проблем упорядочения медицинской терминологии. Энциклопедический словарь медицинских терминов. Гл. ред. Б. В. Петровский. Москва: Изд-во «Советская энциклопедия», № 3. С. 411–424.
12. Шесток, О. В. (1996). Полисемия терминов медицинских наук. (дис... канд. филол. наук). Краснодар, С. 159.

Светлічна А. А.

кандидат філологічних наук, доцент
Одеський національний морський університет
м. Одеса, Україна

ЗАСОБИ ФОРМУВАННЯ ПРЕСКРИПТИВНИХ ВИСЛОВЛЮВАНЬ В ТЕКСТАХ АНГЛІЙСЬКОМОВНИХ МИТНИХ ДОКУМЕНТІВ

У сучасному суспільстві в зв'язку з розширенням міжнародних контактів зростає обсяг офіційної документації. Як результат, багато наукових робіт сьогодення спрямовані на дослідження функціонування окремих мовних одиниць англійськомовних документів. Англійськомовна

офіційна документація відрізняється специфічним застосуванням модальних дієслів.

Ретельний аналіз текстів комплексу англійськомовної митної документації показав, що вживання модальних засобів є не рівномірне. Позаяк «модальність виражає реальні/ірреальні відношення до дійсності, цільову настанову мовця (а в нашому випадку цільову настанову документа) або суб'єктивну кваліфікацію ним повідомлення» [4, с. 462], цілком логічним стає найбільш частотне використання модальних засобів саме в інформативно-регулятивних жанрах (Customs Declaration, Cargo Declaration, ATA Carnet). Це пояснюється насамперед призначенням таких документів, оскільки їх завдання полягає в регулюванні відносин між адресатами (державною установою та адресатом). І оскільки основною стратегією документа є забезпечення правового регулювання (legal regulation), то існує потреба в сигналах, що корелюють поведінку реципієнта. Саме це і обумовлює системну дію модальних засобів в цих жанрах.

Модальні дієслова комплексу митної документації є найбільш частотними. Вони оформлюють модальність обов'язку (must, have to) та модальність можливості (can, may). За допомогою дії таких одиниць описуються необхідні, можливі та неможливі дії адресата, відбувається запобігання небажаним ситуаціям, стає можливим створити проєкцію на майбутні дії реципієнта. Результат підрахунку співвідношення таких модальних дієслів у цьому комплексі має такий вигляд: may (46,7%), can (36,1%), must (17,1%), інші (need, should – 0,1%). Найбільш продуктивними модальними дієсловами постають may та can, і пояснюється це, на наш погляд, бажанням зменшити наявність прямих директив, уникнути категоричних висловлювань у форматі тексту документа.

Специфіка використання модальних дієслів полягає у формуванні підґрунтя, яке «дозволяє водночас отримати потрібний регламентуючий формат документа й мінімізувати прояв у тексті відверто прескриптивних формулювань»[5, с. 109]. У проаналізованих випадках застосування дієслова may воно може створювати певну атмосферу обов'язку за допомогою лексичних засобів, які є в реченні. Як приклад вживання подібного значення may у документі розглянемо фрагмент тексту ATA Carnet: «This Carnet may be used in the following countries/customs territories under the guarantee of the associations listed on page 4 of the cover...». Впродовж усього тексту документа такі включення, як «following» (з переліком країн-учасниць міжнародної системи ATA, на територію яких дозволяється тимчасове ввезення товарів) та чинних «the guarantee of the associations» (із посиланнями на положення Конвенції про тимчасове ввезення) діють як регулятивні фрагменти. Вислів отримує водночас і категоричну, і обмежувальну тональність.

Відчувається рішуче ставлення адресанта до деяких питань митного процесу. Такий прийом дозволяє зменшити вживання в окремих сегментах тексту модального дієслова *must* і зберегти безапеляційний характер висловлювання водночас.

Розглянемо приклад використання *must* на початку документа *Customs Declaration for passengers of Mexico*, де задається формат діалогу з адресатом: «Each passenger, or family head must provide the following information», «You must also complete the Declaration on bringing and taking money on cash...». Спостерігається таке застосування у тих інформаційних частинах, де можливість зробити вибір адресатом не передбачається. Висловлювання несуть директивний характер: «Each person 16 years old must sign the declaration».

Модальні дієслова в текстах англійськомовних митних декларацій діють комплексно та гнучко, «дозволяючи модифікувати спосіб презентації змісту» [1, с. 101], в деяких фрагментах тексту надаючи вибір адресату, а в деяких змушують діяти чітко в рамках закону. Модальність пов'язана з прагматикою тексту та фоновим знанням щодо пресупозицій законодавчого документа [3, с. 97]. Як результат, спостерігається цілком природне використання різних відтінків модального значення впродовж текстового континууму.

Характерним стає пом'якшення імперативної тональності, функціонування непрямих директив, що походять від адресата (митного органу) з метою проведення експортно-імпоротної операції згідно з правилами, встановленими тією або іншою державою. Прескриптивні висловлювання діють на фоні безапеляційних аргументів: «Under Canadian law...»; «Mexican Law provides penalties for...»; «False reporting may lead to punishment for the violation of the Customs law». Спостерігається також імпліцитний вплив, коли реципієнт розуміє легітимність кроків митної процедури завдяки попереднім висловам або фрагментам тексту: «If you tick «Yes» to any of this questions number 11 above, please notify on the reverse side of this form and please go to RED CHANNEL. If you tick «No» to all of the questions above, please go to Green Channel». Регулювання дій адресата у таких випадках відбувається без використання модальних дієслів.

Типовим для комплексу англомовної митної документації є опис меж дозволеної поведінки декларанта, що встановлена згідно нормам митного права. Наприклад: «Duty will be assessed at the current rate on the first \$ 1000 above the exemption», «Citizenship and Immigration of Canada advise you that all visitors admitted to Canada will be permitted to stay for a maximum of six month, unless otherwise notified in writing by an examining officer» – гіпотетична ситуація; «You must declare all goods-part of your exemption or not-that you are bringing into Canada. A custom officer may

examine your goods. Note that goods that do not qualify for a personal exemption may be subject to duties, taxes, and/or fees» – прогнозованість ситуації з маркерами волевиявлення.

Водночас у таких фрагментах характерним є використання виразу «may be subject to», який в завуальованій формі акцентує увагу на наполегливій «рекомендації» чинити в рамках закону, що спрямовується на реципієнта: «Gifts over CAN\$60 each are subject to duty and tax...». Подібні конструкції пом'якшують категоричність попередніх висловлювань, водночас зберігаючи регулятивний каркас документа і «створюючи атмосферу довіри та взаємодії, тому, як наслідок, «мають більше шансів бути прийнятими адресатом» [2, с. 175].

Слід також звернути увагу на вживання умовних речень в комплексі англомовної митної документації. Вони відіграють суттєву роль у координуванні дій адресата в митному процесі. Використання умовних речень стає типовим лише для англійськомовних митних декларацій і пояснюється це, на наш погляд, специфічним характером таких документів, спрямованих на встановлення контакту з адресатом: «However, if you bring in or take out of the United States more than \$10,000 (U.S. or foreign equivalent, or a combination of both), you are required by law to file a report on FinCEN 105 (formerly Customs Form 4790) with U.S. Customs and Border Protection» ; «If you have any comments regarding the burden estimate you can write to U. S. Customs and Border Protection Office of Regulations and Ruling...». Одна частина умовних речень вживається з метою проінформувати та надати інструкції з митних питань: «If your answer to any of questions above is «Yes», please list your belongings in «Description of Personal Effects» on side B»; інша з метою заохочення співпрацювати із представниками митниці у разі необхідності уточнення деталей під час заповнення тексту митного документа: «If you have a question about Customs Declaration by traveler and duty-free allowance, please ask the customs officer for detailed information».

Такий виклад інформації дозволяє сформувати та зберегти регулятивний формат документа, уникаючи більш наполегливих звертань, де описана умова та наслідок сприймаються як беззаперечні факти, які ґрунтуються на нормах митного права.

ЛІТЕРАТУРА

1. Комарова Р. Н. Язык закона, лингвистические характеристики. На материале текста Германского гражданского уложения : дис. ...канд. филолог. наук : 10.02.04 / СПб. гос. ун-тет. СПб., 2000. 180 с.
2. Драбкина И. В. Прагмалингвистические аспекты письменного делового общения (на материале англоязычных текстов контрактов и

- деловой корреспонденции): дис. ...канд. филолог. наук: 10.02.04 / Самарский гос. ун-тет. Самара, 2001. – 219 с.
3. Millrod R. English Discourse and Culture: Diversity and Globalization. Вестник МГУ. Сер. 19. : Лингвистика и межкультурная коммуникация. 2002. № 3. С. 60–73.
 4. Светлічна А.А. Англійськомовні митні документи: структурно-семантичний та когнітивно-прагматичний аспекти: дис...канд. Філолог. наук: 10.02.04 / ЗНУ. Запоріжжя, 2018. 304 с.

Скрипкару Д. В.

студентка кафедри англійської мови та літератури
факультету іноземних мов

Науковий керівник: **Колесник О. С.**
доктор філологічних наук, професор

*Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
м. Чернівці, Україна*

ФРЕЙМОВА АРХІТЕКТУРА АНГЛОМОВНОГО ЮРИДИЧНОГО ПРОСТОРУ (НА МАТЕРІАЛІ ДИСКУРСУ ПЕРСОНАЖІВ СЕРІАЛУ HOW TO GET AWAY WITH MURDER)

Вивчення ментальних репрезентацій знань є одним з ключових завдань когнітивної лінгвістики. Сучасна когнітивна лінгвістика досліджує способи отримання, обробки, зберігання та використання вербалізованої інформації [3]. На особливу увагу заслуговують вербальні репрезентації складників юридичної концептосфери, оскільки вона постає контейнером регуляторів соціальних взаємодій та орієнтирів, що дозволяють врегулювати відхилення у поступі систем різної природи, спричинені порушеннями людиною ustalених норм поведінки. При цьому юридичний дискурс, що розгортається у контексті низки стереотипних ситуацій (взаємодія юристів і клієнтів, взаємодія представників різних гілок судової влади, процесуальні інтеракції, що супроводжують розслідування, судовий дискурс тощо), постає простором генерування специфічних смислів і реалізації стратегій і тактик, орієнтованих на домінування певних суб'єктів соціуму над іншими у конфліктних сценаріях.

При цьому як використана юридична лексика, так і дискурсивні практики, здійснювані засобами різних мов, проявляють доволі універсальні властивості. Відповідно, актуальність нашого дослідження зумовлена інтерпретацією англомовної дискурсивної діяльності з позицій фреймової семантики.

Для дослідження та аналізу нами було обрано скрипти мовлення персонажів популярного американського телесеріалу «*How to get away with murder*».

Об'єктом дослідження є вербалізовані сценарії в англійському юридичному дискурсі, а предметом дослідження є лінгвокогнітивні властивості відповідних мовних засобів.

Для аналізу складників обраного дискурсивного простору ми використали наступні методи дослідження: елементи компонентного аналізу, елементи концептуального аналізу, порівняльний метод, узагальнення.

У дослідженні концептуального простору **ЮРИДИЧНОЇ СФЕРИ – СУДОВА СПРАВА** визначаємо фрейм як відносно усталену модель організації знань, яка відображає ознаки часток світу, і зорієнтована на розгортання у вигляді сценарію, тобто показує явища у вигляді фактів і процесів/дій в яких ці явища грають певну роль [2, с. 215]. Для характеристики архітектури юридичного простору ми використали наступні типи базисних фреймів, які була запропоновані Жаботинською [1, с. 180].

1. Предметний фрейм – організовує ознаки аналізованого об'єкту з онтологічного, темпорально-локативного та аксіологічного боку. *Кваліфікативна схема* **ЮРИДИЧНА СФЕРА – СУДОВА СПРАВА** поєднує смислові групи предикатів, які відображають її буттєві параметри, характеристики, та результати аксіологічної оцінки:

– «**СУДОВА СПРАВА** є **ТАКА-вік**»: This isn't a past case, but one I took last week;

– «**СУДОВА СПРАВА** є **ТАКА-складність**»: This is a classic case of diminished capacity, a class struggle, an accident, automatism;

– «**СУДОВА СПРАВА** є **ТАКА-унікальність**»: I'll be lucky if the Chief gives me another case all year;

– «**СУДОВА СПРАВА** є **ТАКА-викликана емоційна реакція**»: That's it? Our hot new case is some hooker in the park?

Квантативна схема «**СУДОВА СПРАВА – СТІЛЬКИ-кількість**» об'єднує групи предикатів, які відображають її чисельні характеристики: His lawyer's done this before, in three of his other cases.

2. Акціональний субфрейм – уособлює в собі характеристики, які конституються *схемою стану/процесу*. Розширення акціонального субфрейму можливе також шляхом додавання предикативів, які характеризують учасників взаємодії.

– While Mr. Kaufman represents the wealthy and out of touch;

– As I am representing one of the defendants, Rebecca Sutter;

3. Ідентифікаційний фрейм – характеризує, та класифікує індивіда:

– The defendant, Ms. Sadowski, worked as the second assistant to the victim, Arthur Kaufman, the CEO of an advertising company;

4. **Посесивний фрейм** – представляє об'єкти та суб'єкти ЮРИДИЧНОЇ СФЕРИ як частини, або аспекти ситуації, а також як цілого з дискретною структурою:

– If your department is so sure Ms. Sutter is guilty, then why is one of your detectives is investigating a different suspect?

– If we could get one of the prosecution's witnesses, then everything he ever wrote can be allowed into evidence.

5. Компаративний фрейм – дозволяє співвідносити об'єкти ЮРИДИЧНОЇ СФЕРИ з іншими на основі *схеми схожості, подібності, аналогії*:

– I will not be teaching you how to study the law, or theorize about it, but rather how to practice it – in a courtroom, like a real lawyer.

Отже, структура юридичного дискурсивного простору виявляється динамічним утворенням, що віддзеркалює різні типи взаємодії його суб'єктів. Також, ми визначили, що моделювання концептуального простору ЮРИДИЧНА СФЕРА відображає такі базові властивості як багатовимірність і фрактальність (існування подібних структур), динамізм (можливе розширення фрейму за допомогою додавання побідних предикатів), цілісність (відношення між компонентами).

ЛІТЕРАТУРА

1. Жаботинська С.А. Посесивна конструкція і концептуальні трансформи / Світлана Анатоліївна Жаботинська // Мова. Людина. Світ: До 70-річчя проф. М.П. Кочергана : зб. наук. статей / під ред. Тараненка О.О. – К. : Видавничий центр КНЛУ, 2006. – С. 178–192.
2. Колесник О.С. Міфологічний простір крізь призму мови та культури : монографія / Олександр Сергійович Колесник. – Чернігів : РВВ ЧНПУ ім. Т.Г. Шевченка, 2011. – 312 с.
3. Нижегородцева-Кириченко Л.А. Концептуальная структура лексико-семантического поля «Интеллектуальная деятельность» // Вісник Черкаського університету. Серія «Філологічні науки». – 1999. – Вип. 11. – С. 57–66.

Снітовська О. Й.
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри латинської та іноземних мов
*Львівський національний медичний університет
імені Данила Галицького*

Царик Г. М.
старший виклад кафедри латинської та іноземних мов
*Львівський національний медичний університет
імені Данила Галицького
м. Львів, Україна*

ВІДПОВІДНІСТЬ ПЕРЕКЛАДУ ІНСТРУКЦІЙ БЕЗРЕЦЕПТУРНИХ ЛІКІВ,АНГЛОМОВНИМ ОРИГІНАЛАМ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Аналіз текстів англомовних медичних інструкцій показує, що медична термінологія інструкцій стосується медичної підмови. Питання адекватного та еквівалентного перекладу і інструкцій пов'язана з відтворенням термінологічного фармацевтичного словника, кліше, формул, абревіатур, тощо. Проблема проілюстрована на прикладах граматичних, лексичних, синтаксичних перетворень в перекладах українською мовою (на матеріалі препарату Панадол), де калькування складає третю частину засобів. Префікси мають певні семантичні функції; продуктивними для медичної термінології медичних інструкцій є також суфікси. Переклад англомовних інструкцій потребує достатніх знань перекладачів у відповідній галузі та суворе дотримання норм української мови. Англомовна медична термінологія в текстах інструкцій медичних препаратів має лексичні, структурні та інші особливості, що відтворюються у відповідних українських перекладах інструкцій МОЗ України. Простежено шляхи утворення медичної термінології фармтекстів, засоби відтворення для адекватного еквівалентного перекладу. Процес розробки медичних препаратів, їх обговорення на міжнародних конференціях та подальше впровадження відбувається, головним чином, англійською мовою.

Отже, серед малодосліджених та актуальних постає проблема адекватного перекладу медичної термінологічної лексики англомовних інструкцій медичних засобів, сертифікованих Україною.

У наш час інформаційного суспільства фармацевтична галузь зробила крок далеко вперед і почалася ера прискореного розвитку біотехнологій. Щоб бути допущеними на ефективно регульовані ринки (ЄС, США, Канади, Японії, Австралії, ін.) лікарських препаратів необхідно пройти експертизу за міжнародними стандартами, а вироб-

ництво потребує бути сертифікованим відповідно правилам GMP (Стандарт GMP, *Good Manufacturing Practice, Правила виробництва лікарських засобів*), європейським регуляторним або іншим компетентним органом. Завдання виробників англомовного світу – показати свій продукт якомога більшої кількості споживачів, в Україні зокрема, розповіді про його користь і переваги. Дві юридичні особи в Україні, *ТОВ Глаксо Сміт Кляйн Фармасьютікалс Україна* та *ТОВ Глаксо Сміт Кляйн Хелскер Юкрейн Т.О.В.* представляють компанію *GlaxoSmithKline*, що працює в галузі більше 160 років, одну з найпотужніших у світі компаній з виробництва безрецептурних препаратів. Компанія представляє 95 назв рецептурних ліків для лікування ряду станів, включаючи: респіраторні захворювання, рак, серцеві захворювання, епілепсію, бактеріальні та вірусні інфекції, такі як ВІЛ, і шкірні захворювання, такі як псоріаз. Виробник виробляє ліки для респіраторних захворювань вже більше 40 років. Найбільш популярними на міжнародних ринках є знеболювальні лікарські засоби, що представлені також в Україні. Проте застосування лікарських засобів та регуляторне середовище *GlaxoSmithKline* відрізняються в різних країнах. В Україні, зокрема, реклама частини препаратів заборонена, існують певні обмеження щодо інформації деяких медичних препаратів законодавством України. Усі рекомендації лікарів, фахівців фармацевтів, інструкцій починаються зі слів «Перед застосуванням обов'язково ознайомитися з інструкцією на проконсультуйтеся з лікарем». Інструкції в англомовних країнах рекомендують також звертатися безпосередньо до виробника. Процес розробки медичних препаратів, їх обговорення на міжнародних конференціях та подальше впровадження відбувається, головним чином, англійською мовою. Отже, серед малодосліджених та актуальних постає проблема адекватного перекладу медичної термінологічної лексики англомовних інструкцій медичних засобів, сертифікованих Україною.

На прикладі перекладу англомовної інструкції медичного препарату *Панадол* виробництва *GlaxoSmithKline*, *сертифікованого в Україні*, найбільшу частину перекладацьких трансформацій під час перекладу складає калькування, майже третю частину, додавання та опущення, перестановка слів (зміна порядку слів у реченні). На нашу думку, це свідчить про достатню кількість лексико-граматичних відповідників української мови; проте, в той же час, існує невідповідність структури англомовних текстів медичних препаратів структурі україномовних, затверджених МОЗ України.

Звертаємо увагу на соціальний фактор, тобто, відмінності в структурі, вилучення значних фрагментів, додавання спеціалізованих фрагментів залежить від законодавства країни, де медичні препарати виробляються або застосовуються. Інструкції МОЗ України мають

уніфіцировану структуру, несуть більш офіційний характер. Англомовні інструкції беруть до уваги людський фактор, тобто звертаються до споживача безпосередньо в тексті.

Варто зазначити, що дослідження особливостей перекладу медичної термінології дає можливість удосконалити процес вивчення медичної термінології в цілому, зокрема під час навчання англійської мови за фахом, медицини та фармацевтики за фахом, для укладання довідників та словників медичних препаратів, що загалом сприяє розвитку комунікації в медичній сфері та впровадженню здорового способу життя. Матеріали дослідження можуть бути використані перекладачами, викладачами, лінгвістами, медиками, студентами мовних та медичних навчальних закладів, громадянами, що користуються медичними препаратами.

Видається доцільним друкувати для споживача або фахівця інструкцію до медичних препаратів, що поступають в фармацевтичну мережу в Україні, в особливих випадках двома мовами, українською та англійською, як мовою міжнародного спілкування, для найбільш повної інформації в разі необхідності.

Терехова Л. В.

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри лексикології та стилістики англійської мови
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Степанюк Н. В.

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри лексикології та стилістики англійської мови
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Драгомирецький О. О.

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри французької мови
*Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
м. Одеса, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ПОРТРЕТНОГО ОПИСУ АНІМАЛІСТИЧНОГО ПЕРСОНАЖА У ПОВІСТІ ДЖЕКА ЛОНДОНА «ПОКЛИК ПРАЩУРІВ»

В інтерпретації художнього тексту значна роль відводиться аналізу образу протагоніста. У даному дослідженні нас цікавлять особливості

зображення образу головного героя, а саме, портретний опис анімалістичного персонажа у повісті Джека Лондона «Поклик прашурів».

У творі розповідається про долю собаки Бака, який вимушений виживати в умовах суворої дикої природи Аляски. Джек Лондон зосереджує увагу читача на законі, що керує тваринним світом: виживає той, хто вміє краще за інших пристосовуватися до мінливих умов середовища. Пес Бак є саме таким: він розумний, сильний, сміливий.

Портретна характеристика головного персонажа наявна вже на початку твору, де читач знайомиться з навколишнім і внутрішнім світом собаки та дізнається про дещо егоцентричну складову його характеру:

– *«he had lived the life of a sated aristocrat; he had a fine pride in himself, was a trifle egotistical, as country gentlemen sometimes become»* [4, р. 4–5].

За класифікацією портрету за ступенем деталізації опису персонажа, запропонованою О. О. Калинюк, цей випадок є прикладом портретного малюнку. Портретний малюнок – це обрис зовнішності героя, що передає декілька (до трьох) ознак літературного персонажу [1, с. 62].

В аналізованому творі автор звертається до портретного малюнку для того, щоб більш точно зобразити зовнішні та внутрішні портретні характеристики анімалістичного персонажа. Наприклад, коли нові господарі погано ставилися і знущалися над Баком, його зовнішній вигляд свідчив про те, що він переживав важкі часи:

– *«... high-strung and finely sensitive, the ill treatment had flung him into a fever, which was fed by the inflammation of his parched and swollen throat and tongue»* [4, р. 9–10].

Окрім портретного опису, у творі наявні портретне вкраплення та розгорнутий опис. Під портретним вкрапленням розуміють легкий або узагальнений опис зовнішності героя літературного твору, штрих із зазначенням риси, що йому притаманна. Так, коли собакою незаконно заволоділи, і він був вимушений зятято захищатись, один із крадіїв порівнює Бака з дияволом:

– *«Now, you red-eyed devil, ...»* [4, р. 10].

Розгорнутий опис у «Поклику прашурів» – це детальний опис зовнішності анімалістичного персонажа: його морди, хутра, міміки, рухів, а також опис рефлексів та прояву емоцій. Саме цей тип опису дозволяє зобразити весь спектр його зовнішніх та внутрішніх рис залежно від обставин, у які він потрапляє. Як бачимо, з розвитком сюжетної лінії Бак вимушений привичаюватися до різних ситуацій:

– *«His muscles became hard as iron, and he grew callous to all ordinary pain. He achieved an internal as well as external economy. He could eat anything, (...) and his blood carried it to the farthest reaches of his body, building it into the toughest and stoutest of tissues. Sight and scent became*

remarkably keen, while his hearing developed such acuteness that in his sleep he heard the faintest sound and knew whether it heralded peace or peril. He learned to bite the ice out with his teeth when it collected between his toes; (...) His most conspicuous trait was an ability to scent the wind and forecast it a night in advance.» [4, p. 22].

Образ анімалістичного персонажа формується протягом усього тексту шляхом накопичення окремих елементів і завдяки розосередженому повтору. Під час аналізу лексики портретних описів за класифікацію Г. В. Старікової, ми виокремили у повісті наступні лексико-семантичні групи: соматична лексика, вестіальна лексика та кінесична лексика [3, с. 18].

Соматична лексика включає слова, що позначають тіло персонажа та його частини: голова, обличчя (у нашому випадку морда собаки), ніс, ноги. Джек Лондон вдається до такої лексики не тільки для опису зовнішності Бака, а й щоб звернути увагу на його психоемоційні характеристики, що дозволяє створити образ собаки подібно до образу людини. Так, автор акцентує увагу на винятковому узгодженні роботи мозку та нервових закінчень Бака, що дає собаці можливість відчувати, пристосовуватися та долати складні події свого життя:

– *«Every part, brain and body, nerve tissue and fibre, was keyed to the most exquisite pitch; and between all the parts there was a perfect equilibrium or adjustment»* [4, p. 77].

Цікавим є зображення ситуації, коли Бак впевнено керує собаками в упряжці:

– *«His whole body was gathered compactly together in the tremendous effort, the muscles writhing and knotting like live things under the silky fur. His great chest was low to the ground, his head forward and down, while his feet were flying like mad, the claws scarring the hard-packed snow in parallel grooves.»* [4, p. 70]. У цьому випадку автор детально описує кожен рух тіла та м'язів собаки, щоб зробити акцент на його фізичній силі. Слова, що позначають рухи, міміку, пози і жести відносять до кінесичної лексики. На думку В. О. Лабунської, кінесика відноситься до оптичної системи та реалізується через експресію, невербальну дію та контакт очей. Експресія реалізується через опис руху, жесту, пози, міміки, ходи, інтонації. Невербальна поведінка – через опис звуків. Контакт очей – через напрям руху, довжину паузи та частоту контакту [2, с. 57].

Враховуючи перелічені вище компоненти, зазначимо, що увагу у досліджуваному анімалістичному образі привертають найменші подробиці, такі як: рухи щелепи собаки: *«His jaws closed on the hand, nor did they relax till his senses were choked out of him once more»* [4, p. 8], його очей: *« ... his eyes glazed (...) He opened his eyes, and into them came*

the unbridled anger of a kidnapped king» [4, p. 8], а також його постава та хода: *«Among the terriers he stalked imperiously»* [4, p. 6].

Окрім власне зовнішніх портретних рис, кінесична лексика дозволяє розкрити внутрішній стан героя, риси його характеру, емоції та почуття, такі, як, наприклад, хоробрість, яку Бак проявляє у бійці із своїм запеклим ворогом – ватажком зграї Шпіцем:

«Buck did not cry out. He did not check himself, but drove in upon Spitz, shoulder to shoulder ...» [4, p. 31].

Гарний настрій собаки виражається у сміхові (здатністю сміятися Бак уподібнюється до людини) та у характері рухів, які його супроводжують:

«and once more Buck laughed and kept away (...) Buck trotted in, laughing triumphantly, and swung around into position at the head of the team» [4, p. 35].

Баку властиве і почуття любові до хазяїна. Він залюбки грає з містером Торнтоном і інколи навіть не відчуває, що завдає йому фізичного болю:

«Buck had a trick of love expression that was akin to hurt. He would often seize Thornton's hand in his mouth and close so fiercely that the flesh bore the impress of his teeth for some time afterward» [4, p. 60].

Вестіальна лексика, як лексико-семантична група, яка використовується для зображення персонажа, охоплює слова, що позначають одяг, взуття, тощо. У зв'язку з тим, що головний персонаж досліджуваного твору – собака, тут вона представлена описом нашійника, мотузки або собачої упряжі, які одягали на Бака:

– *«Manuel doubled a piece of stout rope around Buck's neck under the collar»* [4, p. 7].

– *«(...) till they succeeded in filing the heavy brass collar from off his neck»* [4, p. 8-9].

– *«He received another shock. Francois fastened upon him an arrangement of straps and buckles. It was a harness, such as he had seen the grooms put on the horses at home»* [4, p. 81].

Отже, у результаті проведеного аналізу було встановлено, що мовні засоби, які використовуються для портретного опису анімалістичного персонажа у повісті «Поклик пращурів», виступають у тексті твору як засоби його індивідуалізації та характеристики, що сприяє створенню цілісного художнього образу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Калинюк Е. А. Композиционно-речевая форма «описание» в научно-фантастическом тексте: дис. канд. филол. наук: 10.02.04. Одесса, 1999. 209 с.

2. Лабунская В. А. Экспрессия человека: общение и межличностное познание. Ростов н / Д: Феникс, 1999. 608 с.
3. Старикова Г. В. Лексика портретных описаний: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01. Ленинград, 1984. 21 с.
4. London Jack. The Call of the Wild. URL: <https://www.ibiblio.org/ebooks/London/Call%20of%20Wild.pdf> (дата звернення: 28.12.2020).

Черняк Н. М.

студентка кафедри ділової іноземної мови та перекладу
факультету соціально-гуманітарних технологій
Науковий керівник: **Гаврилова І. М.**
старший викладач кафедри ділової іноземної мови та перекладу
факультету соціально-гуманітарних технологій
*Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»
м. Харків, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ТА СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ ПОЛІТКОРЕКТНОЇ ЛЕКСИКИ (НА МАТЕРІАЛІ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ)

Сучасна німецька мова постійно розвивається, збагачується новими словами. Із демократичними змінами глобального масштабу, які вимагають уникати висловлювань, що могли б образити або роздратувати людину, яка бере участь у комунікації, пов'язана і поява відносно нового лінгвокомунікативного явища – політичної коректності: практики прямої або опосередкованої заборони на висловлювання певних суджень, оприлюднення фактів, вживання слів і виразів, що вважаються образливими для певних громадських груп, які виділяються за ознакою раси, статі, віку, віросповідання, сексуальної орієнтації тощо [6].

Відомо, що критика політкоректності має різні форми – від іронічного висміювання до категоричного неприйняття самої ідеї. Політкоректність навіть оголошується найбільшою інтелектуальною загрозою ХХІ століття, котра підриває світоглядні основи американського суспільства та всієї західної цивілізації. Прихильники ж політкоректності вбачають у ній, перш за все, інструмент попередження й пом'якшення гострих соціальних конфліктів, підвищення політичної і правової культури суспільства [9].

Зважаючи на класифікацію Лукичової М.В. у своїй роботі «Политкорректность по-немецки», явище політкоректності у Німеччині відзначається в таких основних сферах:

- 1) расова політкоректність (колір шкіри, розріз очей і т. д.);
- 2) громадянська політкоректність (по відношенню до представників іншої громадянської належності);
- 3) етнічна політкоректність (стосується представників етнічних груп);
- 4) соціальна політкоректність (відмінності в матеріальному становищі);
- 5) професійна політкоректність (підвищення статусу малопrestiжних професій);
- 6) фізична політкоректність (по відношенню до людей з обмеженими можливостями);
- 7) гендерна політкоректність (стирання в мові кордонів між представниками протилежних статей – чоловіків і жінок) [4].

Дослідження політкоректної лексики широко охоплює поняття політичного дискурсу. Це поняття характеризується параметрами завершеності, цільності, зв'язності, тобто всіма властивостями тексту. Він розглядається одночасно і як процес, і як результат у вигляді фіксованого тексту. Суттєвою рисою дискурсу є його співвіднесеність з конкретними учасниками акту (мовець і слухач), а також з комунікативним наміром мовця певним чином впливати на слухача [8].

У свою чергу, політичний дискурс фігурує ареною функціонування явища евфемії, оскільки дипломатичні відносини передбачають використання лексичних засобів, які приховують негативну конотацію мовної одиниці й, відповідно, перетворюють її на нейтральну. Евфемію варто розглядати як явище, а евфемізацію як процес. Це, насамперед, сприяє впровадженню поняття політкоректності в дискурс [7].

Загальновідомо, що евфемізм – слово або вислів, троп, що вживається для непрямого, прихованого, ввічливого позначення певних предметів, явищ, дій, замовчування їх прямої назви [3, с. 212–215]. Тому основними мотивами для вживання евфемістичних одиниць є шанобливе ставлення до почуттів адресата, уникнення усталених табу і порушень соціальних норм, прагнення завуалювати негативні аспекти дійсності та здійснити прагматичний вплив на адресата [5]. У німецькому політичному дискурсі можна виокремити такі функції евфемізмів: *вуаліативна, превентивна, пом'якшувальна та елевативна*. [5]. Таким чином, в політиці евфемізми функціонують як лексичний засіб вираження категорії політкоректності [7].

Із явищем політкоректності тісно пов'язана пейоративна лексика. Вона є надзвичайно актуальною темою сьогочасної лінгвістики, адже під пейоративами розуміються лексеми з конотативним аспектом «негативної емотивної семи», за допомогою якої виражається ставлення мовця до адресата. Це може бути вульгарна, розмовно-просторічна,

жаргонна лексика. Сфера використання таких слів – розмовно-побутова, у художній літературі їх вживають для створення колориту мовлення героїв. Важливою особливістю використання цієї лексики є можливість негативно «оцінювати» особу співрозмовника, перетворюючи процес спілкування на конфліктну взаємодію [2]. Говорячи про особливості перекладу політично коректної лексики з німецької мови на українську, ми можемо вказати три основні способи його здійснення. По-перше, пряме запозичення нової лексики на основі транслітерування і транскрибування, по-друге, калькування або дослівний переклад і, по-третє, описовий переклад.

1. «*Gut 2000 Stücke, 100 Tourneen, zahlreiche Jazzstandards – Duke Ellington trug die Musik der Afroamerikaner in die Welt*» – *Більше 2000 творів, 100 турів, безліч джазових стандартів – Дюк Еллінгтон поширив музику афроамериканців по всьому світу* [11]. Вживання лексеми «афроамериканець» виступає в якості евфемізму для лексеми «Негр». У даному випадку політкоректний термін перекладений шляхом транслітерації.

2. «*Für sozialschwache Schüler kann man viel tun*» – *Можливо зробити багато для студентів зі слабким соціальним статусом* [10]. Словосполучення «*Sozialschwache Schüler*», означає «студенти зі слабким соціальним статусом». Даний термін перекладений комбінованим шляхом (поєднання калькування і описового перекладу).

Більш вживаним способом перекладу політкоректної лексики є калькування. Частотність застосування прийому калькування пояснюється тим, що кожному елементу словосполучення на мові оригіналу відповідає один елемент словосполучення мовою перекладу, отже, реалізується принцип економії мовних засобів [1].

Підсумовуючи, слід зазначити, що політкоректна лексика вживається у різних сферах діяльності, і, відповідно, має свої особливості перекладу. Саме тому дослідження явища політкоректності та способів перекладу даної лексики українською мовою є актуальною темою, яка потребує подальшого глибокого дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бараненкова Н. А., Литвин С. В.. Експлікація як спосіб перекладу безеквівалентної лексики науково-технічного стилю // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Серія : Філологія. Педагогіка. 2014. Вип. 4. С. 6–13. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vntufil_2014_4_3
2. Білоконенко, Л. Пейоративна й інвективна лексика в міжособистісному конфлікті. Філологічні студії: Науковий вісник

- Криворізького державного педагогічного університету 2012. № 7(2). С. 119–127. – Режим доступу: <https://doi.org/10.31812/filstd.v7i2.661>
3. Великорода В. Б. Механізми поповнення евфемістичної лексики / В. Б. Великорода // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. 2017. № 4. С. 212–217.
 4. Лукичова М. В. Политкорректность по-немецки. Сер. Филология. 2015. № 10 С. 151–156. Режим доступу – <file:///C:/Users/shuhl/Downloads/politkorrektност-po-nemetski.pdf>
 5. Макеєвць Ю. Семантика та функціонування евфемізмів у німецькому політичному дискурсі (на матеріалі сучасної преси). – Сер. Іноземна філологія. 2013. Вип. 125. С. 22–28.
 6. Молодиченко Н. А., Танана С. М. Основні аспекти поняття політичної коректності в сучасній англійській мові // Молодий вчений. 2016. № 5. С. 507–510. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2016_5_128
 7. Назаренко О.В., Галеженко В. Г. Евфемізми як лексичний засіб вираження категорії політкоректності // Нова філологія. Збірник наукових праць. – Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2019. № 76. С. 99–103
 8. Сивак О.Б. Бухгалтерський дискурс у професійній діяльності майбутнього фахівця з обліку і оподаткування. Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія». Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 6(74), червень. С. 96–98.
 9. Сінкевич О.Б. Політкоректність в контексті глобалізаційних процесів сучасності. Сер. Филология – 2013. – Режим доступу: <https://sworld.education/index.php/philosophy-and-philology> 113/philosophical-anthropology-113/17055-113-0820 (дата звернення: 18.01.2021)
 10. Frankfurter Allgemeine Zeitung. «Für sozial schwache Schüler kann man viel tun» 29.01.2018 [Електронний ресурс] // URL: <https://www.faz.net/aktuell/politik/inland/oecd-fuer-sozial-schwache-schueler-kann-man-viel-tun-15423029.html> (дата звертання 18.01.2021).
 11. Spiegel online. «Jazzkone Duke Ellington: Die Big Band war sein Instrument». 23.02.2016 [Електронний ресурс] // URL: <https://www.spiegel.de/einestages/jazz-musiker-duke-ellington-die-bigband-war-sein-instrument-a-1264008.html> (дата звертання: 18.01.2021).

НОТАТКИ

Міжнародна науково-практична
конференція

«ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ
ТА ФАКТОРИ РОЗВИТКУ»

29–30 січня 2021 р.
м. Одеса

Частина I

Видавник – Південноукраїнська організація
«Центр філологічних досліджень»

Адреса для кореспонденції: 65001, м. Одеса, а/с 332

Електронна пошта: nauka@fcenter.org.ua

Сторінка: www.fcenter.org.ua, Т: 099 415 08 03

Підписано до друку 01.02.2021 р. Здано до друку 02.02.2021 р.

Формат 60x84/16. Папір офсетний. Цифровий друк. Ум.-друк. арк. 7,67.

Тираж 100 прим. Зам. № 0202-21.